

magazin istoric

ANUL VI NR. 11 (68) NOIEMBRIE 1972

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul VI - Nr. 11 (68)

noiembrie 1972

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Redactor șef adjunct
NICOLAE MINEI

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CANDEA
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ȘTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DIMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFANESCU

COPERTELE NOASTRE

- ① Un simplu coridor din Castelul Peleş: mobilier italian, oglinzi venețiene cu ornamente din sticlă de Murano, sculpturi din lemn de tei aurit. Până la 30 decembrie 1947, toate erau în inventarul averilor monarhiei Hohenzollern (Pentru Maiestatea Sa — salariile a 20 000 muncitori, p. 22)
- ② Un mare înaintaş, un trezitor de vocații, care a insuflat elevilor săi respectul pentru o viață închinată năzuinței de a cunoaște: Vasile Pârvan. Pictură aflată la Muzeul Universității București (La sursa activității istoricului — interesul pentru om, p. 29)
- ③ Curtea reginei Elisabetă I a Angliei (1558-1603). În prim plan, un cunecos purtând Ordinul Jartierei (Ordinul Jartierei de la... Suceava, p. 72)
- ④ Un exemplar din primul număr al revistei *Junimea română*, apărut în mai 1851 la Paris, a fost oferit de Dimitrie Brătianu lui Giuseppe Mazzini (în imagine) care a dispus ca articolul-program să fie reprodus și de *Italia del popolo* (Mazzini: „Aveți o misie în Europa”, p. 10)

S U M A R

Cnezii din Hațeg: RADU POPA	2
Mazzini: „Aveți o misie în Europa”: VASILE NETEA	10
Republica în conștiința românilor: ION SPĂLĂȚELU	16
Pentru Maiestatea Sa — salariile a 20 000 muncitori: ION COMAN	22
La sursa activității istoricului — interesul pentru om: D. M. PIPPIDI	29
Aachen — prima capitală medievală europeană: K. ERHARDT	38
Un deținut al naziștilor, laureat al premiului Nobel: BRUNO FREI	41
Privind o fotografie...: NORA ZIZI-MUNTEANU	46
Un secol de lupte pentru un ideal de secole: GELCU MAKȘUTOVICI	50
Pe urmele ilirilor: RADU VULPE	54
Evenimentele așa cum le-am văzut atunci...: ANASTAS MIKOIAN	58
Sașii, șvabii, țipțerii și landlerii: MICHAEL KRONER	62
„E mai lesne să citești istoria, decît să participi la împlinirea ei”: P. CONSTANTINESCU-IAȘI	64
Țara lui Van Diemen: JAMES MORRIS	68
Ordinul Jartierei de la... Suceava: ȘTEFAN S. GOROVEI	72
Operația „Typical”: F.W.D. DEAKIN	75
Danemarca 1772 — o existență dramatică: reformatorul Johann Friedrich Struensee: W. GREGOR	81
Dincolo de tăcere: ELENA GEORGESCU	85
Cele șapte minuni: G. BÜSCHER	88
• Enigmistică	37
• Zimbete din cronici	74
• Cărți sosite la redacție	97
• Poșta Magazin istoric	98

CNEZII DIN HAȚEG

Certitudini

și ipoteze

RADU POPA

Cnezii au reprezentat feudalitatea românească din perioada anterioară cristalizării vieții de stat. Ei au evoluat, printr-un lung proces de diferențiere socială, de la poziția de fruntași ai obștilor sătești la aceea de stăpîni feudali, din rîndul lor alegîndu-se vovodul, conducător al confederațiilor de obști. Așa se explică de ce, în epoca în care cancelariile unor state vecine au început să se intereseze de cnezii români, aceștia apar în situații foarte deosebite: alături de cnezii sătești — cum sînt cei atestați accidental pe la 1260 în părțile Clujului — întîlnim cnezii care stăpîneau regiuni întinse, adevărate formațiuni politice de tip prestatal. Astfel erau cele trei cnezate oltenice care, înainte de mijlocul veacului XIII, compuneau vovodatul lui Litvoiu, sau cnezatele de vale maramureșene, pomenite la începutul veacului XIV.

În ceea ce privește Țara Hațegului, condițiile istorice concrete ale acestui ținut — lipsit în evul mediu de o organizare statală proprie în sensul deplin al cuvîntului — au făcut ca știrile referitoare la realitățile locale să ajungă pînă la noi în special prin intermediul unor cancelarii străine și doar pe măsura interesului acestora.

Din această cauză, cele mai vechi știri scrise, din ele s-au păstrat, ne permit reconstituirea rolului istoric, jucat de cnezii din Țara Hațegului, abia de pe la începutul secolului XIV. Astfel, un document din 1359 amintește că Mihail Cînde din Rîu de Mori, ucis cu cîțiva ani înainte din porunca vovodului Transilvaniei, a fost fiul lui Nicolae Cînde din Rîu de Mori. Acest din urmă cneaz, cel mai vechi din cîți cunoaștem cu numele, a trăit, așadar, pe la 1300.

În ordinea apariției lor în documente, mai putem menționa familia cnezială din Britonia (1315), cele din Densuș, Sălaș, Cincș (1360), din Almaș (1362), din Strei și Streisingeorgiu (1377). Atestările se înmulțesc spre sfîrșitul sec. XIV și mai ales în prima jumătate a celui următor, în strînsă legătură cu rolul militar important pe care l-au jucat cnezii români în luptele antiotomane. O dovedesc numeroasele diplome privilegiale emise de regele unguri după cucerirea Transilvaniei, și în special de Sigismund de Luxemburg — rege al Ungariei (1387-1437) și împărat al Sfîntului Imperiu (1410-1437) — sau de Iancu de Hunedoara — vovod al Transilvaniei (1441-1446) și guvernator al Ungariei (1446-1453).

Dar înainte de sec. XIV, cînd documentele sînt atît de zgîrcite în informații, care era situația? Tăcerea izvoarelor înseamnă oare inexistența cnezilor? Nu cumva această tăcere are niște temeiuri condiționate istoricește? Și, în acest caz, avem posibilitatea de a reconstitui locul pe care l-au ocupat cnezii hațegani în feudalitatea sec. XIV și a celor anterioare? Iată niște întrebări la care, pentru a căpăta răspunsuri — fie și parțiale, fie și sub formă de ipoteze — trebuie să lăsăm să vorbească documentele.

Misiunea specială a marelui comis

Celebra diplomă acordată cavalerilor ioaînți de regele Bela IV în anul 1247 conține, printre altele, și prima atestare documentară a Țării Hațegului: „Și mai dăruim cavalerilor dreptul de a strînge jumătate din toate veniturile și foloasele ce se cuvin regelui de la românii locuitori ai Țării Litua, afară de Țara Hațegului cu cele ce țin de ea”. Țara Litua — la care se referă documentul — este țara voievodului Litovoi, ajunsă la acea dată vasală și tributară regatului maghiar*, iar modul în care este formulată fraza citată permite concluzia că autoritatea acestui voievod din Oltenia se extindea și asupra Țării Hațegului. Precizarea diplomei regale are în vedere tocmai crearea unui regim deosebit pentru una dintre părțile componente ale voievodatului lui Litovoi.

Ce reprezenta această „Țară a Hațegului cu cele ce țin de ea”? Din documente rezultă că ea nu se limita doar la baziul propriu-zis al Hațegului, ci cuprindea și zone învecinate, precum depresiunea de la izvoarele Jiurilor, ca și o bună parte a Văilor Streului și Cerneli: documentele din veacul următor desemnează pe cnezii de pe aceste văi drept „cnezi de Hațeg”. În sfîrșit, sate bănațene de la marginea dinspre Hațeg făceau parte, tot atunci, din „districtul cetății Hațegului”.

Se va fi aflat și în Țara Hațegului o căpetenie locală, subordonată voievodului Litovoi, asemănătoare — ca poziție — cnezilor Ioan și Farcaș din Oltenia? Este o întrebare la care documentele nu dau nici o deslușire, dar de vreme ce diploma ioaînților precizează că în teritoriile dăruite de rege existau **maiores terre** („mai mari ai țării” — tradus și prin „stăpînii pămîntului”) este firesc să considerăm că această clasă de feudali prestatoli români își exercita autoritatea nu numai în teritoriile de la sud de Carpați ale voievodatului lui Litovoi, ci și în Țara Hațegului.

În anii care au urmat emiterii diplomei ioaînților, statul arpadian** a realizat progrese însemnate în organizarea sud-vestului transilvan. Astfel, înainte de 1264

s-a zidit cetatea regală de la Deva și tot de atunci se păstrează prima mențiune documentară a comitatului hunedorean.

La curtea regelui Ladislau IV, supranumit Cumanul, urcat pe tron la vîrstă fragedă în 1272, nobilul Petru Aba era mare comis și îndeplinea diverse însărcinări militare sau politice. Ca mare dregător, punea mărturie pe actele cancelariei. Într-un asemenea act, din 1276, el este menționat ca „marele nostru comis [și] comite de Hațeg”.

Se organizase **așadar** — sau era în curs de organizare — un „comitat” al Hațegului. Precizarea în timp a acțiunii ar fi destul de dificilă, dacă nu am dispune și de alte știri. Dar diploma acordată în 1285 de același rege magistrului Gheorghe Baksa, pentru merite militare printre care și conducerea campaniei împotriva lui Litovoi*** — document de importanță excepțională, deoarece din cuprinsul lui putem reconstitui evoluția formațiunilor statale de la sud de Carpați după mijlocul sec. XIII — permite totodată datarea acestei expediții tocmai prin anii 1276-1277. Ea s-a produs, după cum spune regele în diplomă, „cînd începusem noi a domni, fiind încă copil” și s-a încheiat cu înfrîngerea și uciderea lui Litovoi și cu luarea în prinsoare a fratelui său Bărbat.

Cele două mențiuni documentare se dovedesc a fi strîns legate una de alta. Misiunea specială a marelui comis Petru Aba în Țara Hațegului a pregătit — sau poate a definitivat — rezultatele campaniei militare împotriva lui Litovoi. Atunci s-a construit și cetatea regală de lîngă orașul Hațeg, ale cărei ruine se mai văd încă pe vîrfurile dealului Orlea.

Pentru cnezii hațegani și pentru satele lor nu ne-au rămas, nici de această dată, mențiuni scrise. Aflați încă în afara categoriilor de stăpîni feudali recunoscuți de regalitatea maghiară, cnezii români formau la această vreme o categorie socială ce nu interesa cancelaria. Dar în toată Țara Hațegului nu existau la începutul veacului XIV decît două comunități catolice, la Sîntămăria-Orlea și Hațeg, amîndouă în imediată vecinătate a cetății regale, iar un comitat nu se putea organiza din două sate, ambele recent înființate. **Marea masă a populației o formau, așadar, românii.** În locul documentelor zgîrcite în informații, există însă alte izvoare, mai darnice și, sub anumite aspecte, mai concludente.

*** Vezi *Magazin istoric*, nr. 11/1971.

* Vezi *Magazin istoric*, nr. 11/1971.

** Pînă în 1301, coroana statului feudal maghiar a fost purtată de regii din dinastia înțemeiată în sec. IX de Arpad (n.r.).

Judele Nicolaie și diploma sa

Criza ce a urmat dispariției, la 1301, a ultimului rege din dinastia arpadiană, s-a desfășurat pe fondul unei anarhii feudale mai vechi, ajunse acum la apogeu. Transilvania a făcut parte dintre regiunile cele mai afectate de urmările acestei crize și tot aici s-au manifestat, în acești ani, unii dintre cei mai redutați adversari ai noului rege, Carol Robert de Anjou (1308-1342). În fruntea nemulțumirilor s-a găsit, până la 1315, voievodul Ladislau Kan, promotor al autonomiei transilvănene și chiar pretendent la moștenirea arpadiană, iar rezistența împotriva lui Carol Robert a continuat și după îndepărtarea lui Ladislau Kan.

Părțile hunedorene au devenit teatru unor campanii militare, de care cnezii hațegani nu puteau rămâne străini. Nicolae Széchy, unul dintre partizanii credincioși ai noului rege, este atestat la 1317 drept castelan al cetății Hațeg, în aceeași

vreme în care fiii lui Ladislau Kan dețineau, împotriva voinței lui Carol Robert, cetatea Devei. Diplomele acordate fraților Széchy, recent publicate, amintesc despre două asedii ale cetății Deva, primul nereușit, deși însoțit de o bătălie ce s-a dat în fața fortăreței, iar al doilea desfășurat înainte de 1322 și încheiat cu cucerirea ei.

Atitudinea cnezilor hațegani față de aceste evenimente poate fi dedusă doar ipotetic. Un document din 1315 îl arată pe Nicolaie, fiul lui Ștefan, ca fiind jude al Hațegului, iar documente puțin mai târzii dovedesc că familia acestui jude făcea parte din feudalitatea românească hațegă. Dar la 1315, judele Nicolaie era nu numai dregător local, probabil pe lângă castelanul Nicolae Széchy, ci și beneficiar al unei diplome regale de întărire pentru moșia pe care i-o disputau alți doi cnezi.

Alăturăm acestei informații constatarea că, la altă margine a Transilvaniei, în Maramureș, luptele de pe Tisa Superioară dintre partizanii și adversarii lui Carol Robert au avut drept consecință

acordarea, în aceeași vreme, a primelor **diplome regale unor cnezi maramureșeni**, desigur și ca urmare a sprijinului pe care ei l-au dat noului rege. Se poate, deci, presupune că cel puțin o parte a cnezilor hațegani a acționat în acești ani în sprijinul lui Carol Robert.

Constatăm totuși că, spre deosebire de Maramureș, diploma lui Nicolaie, fiul lui Ștefan, rămâne oarecum izolată, în timp, printre diplomele hațegane. Nu știm, deocamdată, dacă au mai existat atunci asemenea diplome, sau dacă întăririle regale și voievodale pentru cnezii hațegani nu au fost date, în majoritatea lor, decât în condițiile istorice speciale de mai târziu.

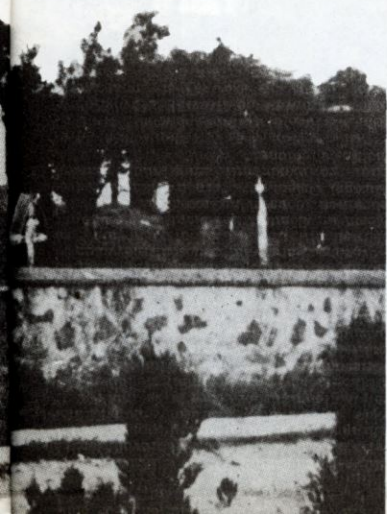
Raporturile politice ale regatului angevin cu învecinatul domn al Țării Românești, raporturi care au determinat nu o dată conflicte militare în decursul veacului XIV, ar putea fi una dintre explicațiile acestei deosebiri. Dacă actele cancelariilor ne transmit, pentru mijlocul veacului XIV, destul de multe nume de cnezi din Țara Hațegului, ele nu o fac pentru a le confirma stăpânirea asupra satelor lor, ci doar pentru a le consemna participarea la unele proceduri judiciare. Ca un revers al medaliei, aflăm că, prin 1357-1358, voievodul Transilvaniei Andrei Lackfy pronunța în Hațeg condamnări la moarte „pentru infidelitate” a unor cnezi români, după judecăți sumare. sau

Fragment din frescele bisericii din Strei

În p. 2: jupan Cîndreș din tabloul votiv de la Streisengeorgiu

O străveche ctitorie a cnezilor din Hațeg : Streisengeorgiu

că alți cnezi hațegani, refugiați în Țara Românească, întreprindeau de acolo incursiuni în Transilvania, după soarta schimbătoare a relațiilor dintre Vladislav-Vlaicu și regele Ludovic cel Mare.

Aceasta ar putea fi, așadar, explicația tăcerii cancelariei regale: „infidelitatea” cnezilor hațegani față de noua dinastie, nesupunerea și refuzul lor de a sprijini pe regele Ludovic I.

Semnificația unui schimb ciudat

În miezul verii anului 1392, regele Sigismund de Luxemburg se afla cu armata sa pe Dunăre, în așteptarea înclăstării cu turcii. Ca și cu alte prilejuri, cancelaria îl însoțea pe rege, întocmind aici, „îngă vadul Dunării, în tabăra armatei noastre ridicate împotriva turcilor”, scrisorile, diplomele sau poruncile regale.

Pentru doi dintre cnezii români, originari din Hațeg, ce participau la expediție, Cîndreș, fiul lui Grigore, și Lațcu, fiul lui Nicolaie, amîndoi din Streisengeorgiu,

cancelaria redactează la 13 iulie un act întărit cu pecete regală. Actul are aparența unui schimb, hotărât de două rude, cuprinse, în ajunul bătăliei, de dorința punerii la cale „a celor lumești”. Se spune în text că cneazul Cîndreș îi cedează lui Lațcu moșiile sale din Țara Hațegului, primind, în schimb, părțile pe care le stăpînea Lațcu în sate aflate pe cursul inferior al Streiului.

Documentul este obișnuit în aparență, dar devine ciudat din momentul în care ne întrebăm care a fost, în 1392, temeiul legal al stăpînirii de către Cîndreș și Lațcu a părților din satele enumerate, deoarece nu există nici o diplomă prin care acestea să le fi fost recunoscute.

Presupunerea în legătură cu mobilul ascuns al schimbului devine certitudine cînd constatăm că, în 1404, același rege întărește, printr-un act expres și pentru merite militare, cnezilor din Sălaș stăpînirea asupra cnezatului Valea Sălașurilor. Printre beneficiarii devălmași ai acestei diplome figurează la loc de frunte Cîndreș, fiul lui Grigore, și Lațcu, fiul lui Nicolaie. Rezultă așadar că schimbul, deși încuviințat de rege, nu s-a produs în realitate și că cei doi participanți la expediția regală n-au avut alt gînd decît

obținerea unui act oficial în care să le fie consemnate moșiile, stăpînite efectiv din moși-strămoși, dar pentru care le lipsea atunci o recunoaștere oficială. Locul și momentul, nepreținzînd prezentarea unor acte mai vechi de proprietate și nepermițînd nici efectuarea unor cercetări amănunțite, nu puteau fi mai bine alese. Desigur că efecte legale depline — din punctul de vedere al dreptului feudal — în legătură cu stăpînirea cnezatului Sălașurilor nu a avut decît diploma din 1404, dar valoarea unui act cu pecete regală, ca acela din 1392, pentru împotrivire la o eventuală încercare de cotorpire sau depedare, nu poate fi subestimată.

Actul acesta regal din 1392 cuprinde și o altă informație, demnă de toată atenția. Și anume, se obișnuia ca nobilii de rînd ce veneau în fața regelui să fie prezentați de către unul dintre baronii regatului (marii nobili). Asemenea prezențări sau intermediieri făceau voievodul Transilvaniei, comiții sau, în cazul taberelor militare, comandantul corpului

Ruinele Curții cnezale de la Sălașul de Sus

de oaste din care făceau parte cei interesați. Numele baronului ce intervenea în favoarea solicitanților era nădat de cancelarie pe actul regal.

Or, documentul nostru cuprinde însemnarea „relatio domini Drag Woyuode”. Personajul nu este altul decât nepotul lui Dragoș, „descălecătorul” Moldovei*. Știm despre acest Drag, strămoș al familiei Dragffy de mai târziu, că împreună cu fratele său Balc-Baliță, a cunoscut în perioada 1360-1400 o continuă ascensiune ca mare dregător al regatului, păstrându-și, în același timp, legăturile cu Maramureșul strămoșesc, de unde-i venea și titlul voievodal.

În 1392, Drag era comite de Sătmăr, Ugocea și Maramureș și, în această calitate, înbinată cu aceea de voievod al românilor maramureșeni, participa la expediția regală în fruntea oștilor strinse din aceste părți. Dar comitatul de atunci al Hunedoarei era cuprins în voievodatul Transilvaniei, iar Drag nu putea avea

nici o legătură administrativă sau militară cu românii hațegani.

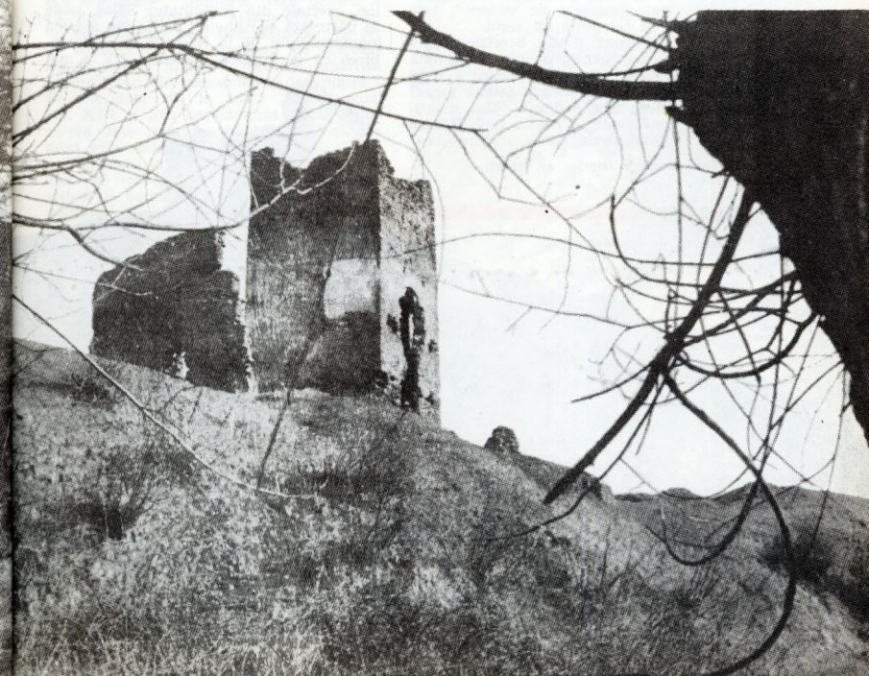
Și totuși, el este cel care mijlocește în favoarea lor pe lângă rege. Trebuie să tragem de aici concluzia că, cel puțin în unele dintre campaniile regale, cnezii români din toate părțile Transilvaniei, indiferent de granițele administrative ale voievodatului și de comitate, formau un corp de oaste aparte, pus sub comanda unui român? Sau poate planurile și ambițiile politice ale lui Drag, care fusese în anul precedent —1391— la Constantinopol și obținuse de la patriarh pentru mănăstirea sa din Perii Maramureșului privilegii episcopale, erau încă mai mari decât s-a crezut și s-a scris?

O danie, acordată în aceeași vreme în părțile Hunedoarei unui cneaz maramureșan, ilustrează și ea, într-altfel, legăturile dintre românii din sudul și din nordul Transilvaniei.

Desigur că pe temeiul a două știri documentare nu se poate da un răspuns hotărât. Dar mențiunile atestând relații directe între urmașii voievozilor maramureșeni și cnezii hațegani pot avea o importanță deosebită în perspectiva cercetărilor viitoare.

* Vezi Magazin istoric, nr. 1/1972.

Turnul de la Măldărești — locuință, refugiu și apărare

Mărturia monumentelor

Am avut prilejul să constatăm că documentele referitoare la Țara Hațegului sînt încă departe de a-și fi adus întregul aport la cunoașterea istoriei acestei regiuni în evul mediu. Izvoarele scrise mai cuprind informații, pînă acum nefolosite, pentru reconstituirea condiției românilor hațegani în veacul XIV și, într-o oarecare măsură, și în perioada anterioară anului 1300.

Dar pentru această perioadă, din care documentele scrise sînt atît de rare și aproape că nu conțin, din motivele expuse, informații directe și explicite referitoare la cei de care ne ocupăm aici, mai există și alte categorii de izvoare. Nu o dată s-a scris despre vechimea, valoarea sau interesul excepțional al bisericilor din Țara Hațegului și din părțile hunedorene, dar valorificarea lor ca **documente istorice**, în contextul izvoarelor scrise, rămîne a fi făcută de aici înainte. Să analizăm cîteva exemple.

Astfel, despre existența cnezilor din Densuș aflăm accidental la 1360, cînd ei figurează în actele unui proces, iar diplomele prin care li se recunoaște stăpînirea satelor lor sînt abia de la sfîrșitul veacului XIV. Dar cîtitoria familiei, care este o biserică „de curte” în sensul larg al cuvîntului, acel monument extraordinar din toate punctele de vedere*, este mai vechi cu **cel puțin un secol**.

Cnezii din Strei și din Streisîngeorgiu sînt atestați documentar pentru prima dată în 1377, și chiar atunci nu pentru a li se recunoaște stăpînirea asupra satelor lor, ci pentru a li se face o danie. Dar monumentele conservate în aceste sate datează și ele **cel mai tîrziu de la sfîrșitul vea-**

cului XIII. Totodată, din documente aflăm că aceste două familii de cîtori învecinați au avut un strămoș comun, fapt ce pledează pentru vechimea încă mai mare a monumentelor și, desigur, a respectivei familii cneziale.

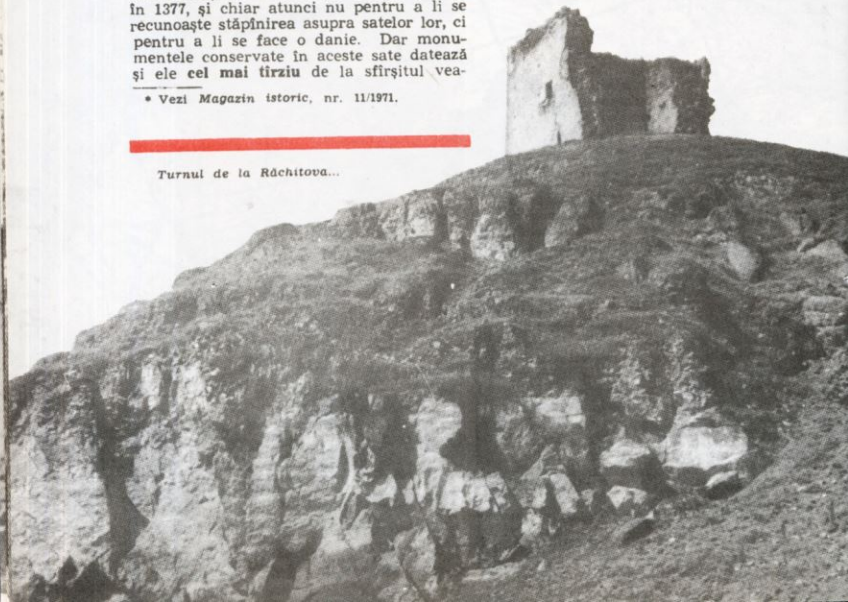
Mai există și alte categorii de monumente hațegane al căror grai încă n-a fost înțeles. Astfel, turnurile din Țara Hațegului sînt mai puțin cunoscute, iar semnificația lor istorică nu a fost încă, în mod practic, valorificată. Este vorba despre donjoane izolate, cu trei-patru etaje, mici reședințe fortificate de utilizare temporară, pe care cnezii le-au construit în locuri mai retrase, la fel cum a procedat nobilimea transilvăneană în perioada de anarhie feudală de la sfîrșitul veacului XIII și începutul celui următor.

Semnificația și datarea reală a acestor monumente s-au putut estompa, datorită transformării unei părți a lor, în veacul XV, în cetățui, prin adăugarea zidurilor de incintă prevăzute cu turnuri. Dar la Răchitova, unde se păstrează ruinele turnului-locuință al familiei cneziale din Densușul învecinat, monumentul stă singur pe vîrfurile unui deal și reprezintă un exemplu caracteristic pentru acest tip de construcții, ce a împînzit Transilvania în a doua jumătate a veacului XIII.

La Mălăiești, turnul-locuință al familiei cneziale din învecinatul Sălaș, unde se păstrează și ruinele Curții, este a doua monumentului de la Răchitova, cu deosebirea că la mijlocul veacului XV a mai

* Vezi Magazin Istoric, nr. 11/1971.

Turnul de la Răchitova...

fost înălțat cu un etaj și i s-a adăugat un zid de incintă de plan circular.

Chiar și la cunoscuta cetate Colț, folosită până în veacul XVII de familia Kendefy, în mijlocul zidurilor de incintă, al clădirilor și al bastioanelor adăugate în veacul XV sau mai târziu, se poate distinge existența inițială a unui masiv turn izolat, care a fost înălțat de această familie pe vremea când se mai numea Cindea.

Turnurile-locuință datează de la cum-păna dintre veacurile XIII și XIV. Pledează, în acest sens, atât datarea generală, pentru întreaga Transilvanie, a tipului de monument sau criteriile stilistice, cât și existența, în aceeași vreme, a condițiilor istorice favorabile construirii unor asemenea monumente în Țara Hațegului.

Construindu-și biserici de Curte din piatră și înălțându-și cetăți familiale de refugiu, cnezii hațegani se afirmă ca niște adevărați feudali, cu mult înainte de a fi atestați documentar sau de a fi recunoscuți ca atare de către regii maghiari. Această situație se poate întrevedea și din diplomele analizate. Dar pentru a rămâne în domeniul mărturiilor oferite de monumente, ne putem întreba: ce fel de construcții au precedat, pe aceleași locuri sau în altele, învecinate, apariția acestui grup de monumente din piatră? Se știe doar că, în toată Transilvania, sec. XIII a fost caracterizat prin înlocuirea unor monumente din lemn și pământ prin monumente de piatră.

Răspunsul la multe din întrebările puse aici vor trebui să-l dea, fără îndoială, viitoarele cercetări arheologice. Există în pământul Țării Hațegului multe pagini de istorie ce așteaptă să fie scoase la lumină și cunoscute. Nu ne îndoim de faptul că în acest fel se vor putea realiza progrese consistente în cunoașterea trecutului acestei regiuni, în reconstituirea rădăcinilor locale ale cnezilor și, bineînțeles, în atestarea întregului proces de evoluție a obștilor sătenești din Țara Hațegului.

MICROFIȘIER BIBLIOGRAFIC

- Szabo K., A Kendefiek, în Századok, 1868 ; V. Motogna, Familia nobilă Cinde..., în Revista istorică, 1926 ; M. Holban, Depozitari și judecări în Hațeg..., în Studii, 5, 1960 ; Idem, În jurul publicării recente a unor documente... în Studii, 4, 1966 ; Idem, Despre raporturile lui Basarab cu Ungaria angevină..., în Studii, 1, 1967 ; St. Pascu, Voievodatul Transilvaniei, I, Cluj, 1971 ; P. P. Panaitescu, Obștea țărănească în Țara Românească și Moldova, București, 1964 ; R. Popa, Țara Maramureșului în veacul al XIV-lea, București, 1970 ; Idem, Cetățile din Țara Hațegului în Buletinul monumentelor istorice, 3, 1972.

„Aveți o misie în Europa“

MAZZINI ȘI ROMÂNII

VASILE NETEA

Doctor în istorie

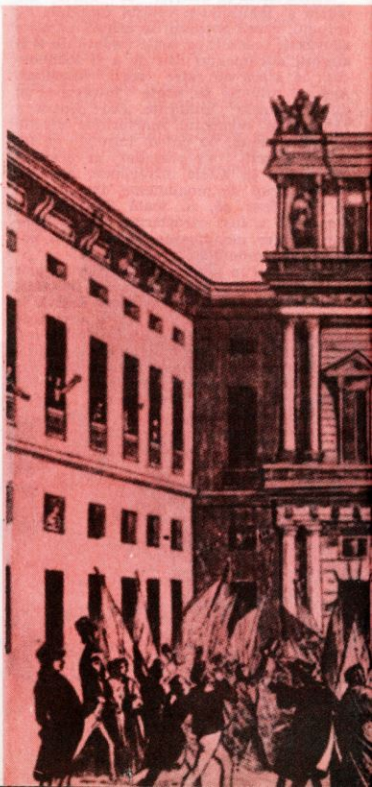
Italia a comemorat în acest an un secol de la moartea unuia dintre marii săi fiți: revoluționarul republican Giuseppe Mazzini.

Timp de o jumătate de secol, Mazzini — născut la 22 iunie 1805 la Genova — a fost una din personalitățile care, de pe poziții burghezo-democratice, au încarnat mai dîrz și mai puternic ideea de revoluție și republică, luptînd cu aceeași înflăcărare și energie atît pentru unitatea și independența Italiei, cit și pentru libertatea tuturor popoarelor împlinite din Europa. Rînd pe rînd, începînd din anul 1827, cînd a intrat în organizația carbonarilor italieni, el a fost tovarășul de luptă și susținătorul revoluționarilor din Piemont și din Lombardia, din regatul de la Neapole și din Statul Papal, din Toscana și din Veneția, din Spania, din Franța, din Germania, din Elveția, din Țara Românească, Moldova și Transilvania, din Ungaria, din Polonia, din țările balcanice, scrisul său incandescent și verbul său tumultuos îmbrățișînd cu o adevărată frenezie — și cu prețul propriei sale libertăți — idealurile de libertate ale tuturor.

Exilat din Genova, unde a făcut excelente studii de filozofie, de istorie și retorică, el întemeiază la Marsilia, în 1831, societatea revoluționară Italia giovine („Italia jună”), care va fi urmată apoi de Germania jună, de Elveția jună, de Polonia jună și de alte societăți și organizații revoluționare, care, imbibate de spiritul eroic al lui Mazzini, vor împinzi, sub numele de Europa jună, întreg continentul, combătînd Sfînta Aliață a împăraților și regilor.* Baza ideologică a tuturor acestor

organizații a fost patriotismul, democrația și republica.

În 1837, se stabilește la Londra, unde desfășoară o intensă activitate publicistică cu caracter antimonarhic și editează periodicele revoluționare Apostolato popolare

* Vezi și Magazin istoric, nr. 1/1972. Conform dorinței autorului, folosim de data aceasta titlatura românească a organizațiilor respective, așa cum circula la noi în epoca respectivă.

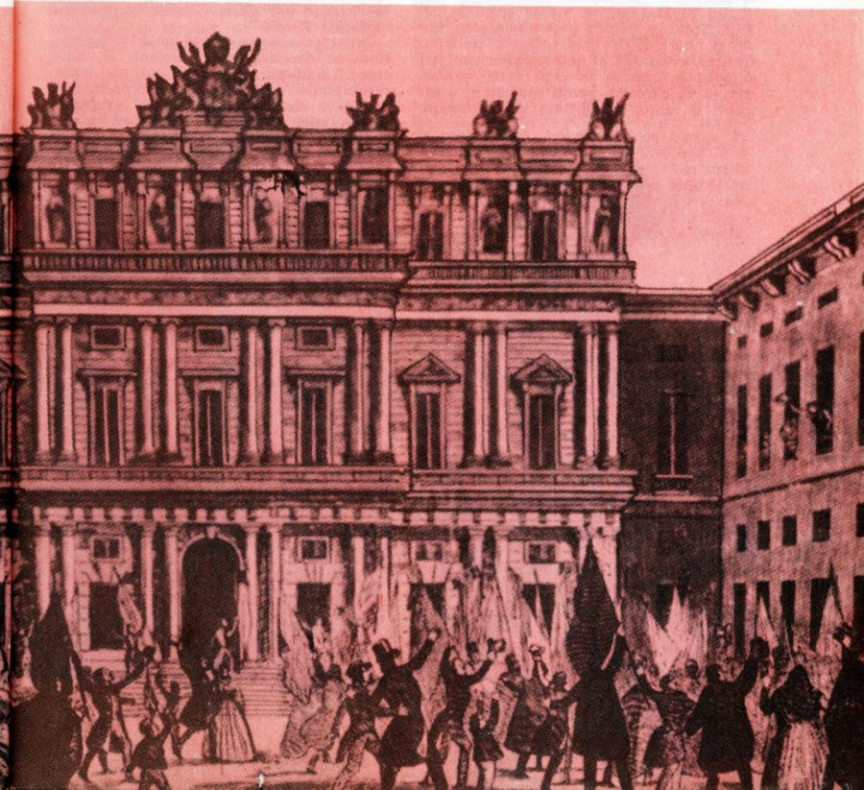
(1841) — a cărui deviză este libertate, egalitate, comunitate, independență, unitate —, Il Pellegrino și Educatore.

Anul 1848 îl găsește pe baricadele Parisului, unde transformă Italia jună în Asociația națională italiană (5 martie 1848) și de unde pleacă apoi la Milano, pentru a lupta, împreună cu voluntarii lui Garibaldi, împotriva asupririi austriece. După înfrângerea trupelor piemonteze la Custoza (25 iulie 1848), se retrage pentru scurt timp în Elveția, la începutul anului 1849 plecând apoi la Roma, unde forțele revoluționare aveau să răstoarne guvernul papal și să proclame Republica romană (29 martie 1849). Mazzini este ales prim triumvir al ei. Sub scurta sa guvernare, se introduce în Roma administrația laică și se procedează la redistribuirea domeniilor eclesi-

astice. Intervenția trupelor franceze pune însă capăt tinerei republici (4 iulie 1849) și îl constringe pe Mazzini să ia din nou drumul exilului.

Stabilit la Londra, el devine sufletul comitetelor revoluționare aflate în exil, al căror scop era declanșarea unei noi revoluții.

Înalt, uscățiv, cu o frunte larg boltită și cu privirile pătrunzătoare, apare la numeroase consfătuiri revoluționare clandestine la Paris, Geneva, Lausanne, Bruxelles, combătând fără încetare regimurile tiranice. În jurul său se adună exilații și emigrații din țări care au cunoscut taifunul revoluției, el fiind un adevărat simbol și apostol al ideilor de libertate și unitate pe care, francezii, germanii, polonezii, românii, maghiarii îl caută cu fervoare.

Bălcescu despre Mazzini

Printre primii români care caută să intre în contact cu Mazzini este Nicolae Bălcescu, care l-a cunoscut, probabil la Paris în toamna anului 1849. La începutul anului 1850, aflându-se la Londra, Bălcescu încearcă să-l întâlnească în acest oraș, unde revoluționarul român a intrat în relații cu d-na Milner Gibson, una din devotatele lui Mazzini, în salonul căreia acesta se întâlnea cu amicii și colaboratorii săi. La 13 ianuarie 1850, Bălcescu îi scrie lui I. Ghica, aflat la Constantinopol, că a participat la „o soirée” organizată de d-na Gibson, unde l-a cunoscut pe Louis Blanc, stabilit și el la Londra, dar de la care a lipsit Mazzini, plecat între timp în Italia.

La sfârșitul lunii, Bălcescu se află din nou la Paris, de unde la 16 februarie îi trimite o nouă scrisoare lui Ghica, informându-l că intenționează să se reîntoarcă la Londra pentru a se întâlni cu revoluționarul italian. „Ceea ce mă silește a merge la Londra — precizează Bălcescu — este faptul că Mazzini va merge acolo în curând. Socot că trebuie a ne înțelege cu dinșul și Ledru Rollin [om politic și publicist francez, exponent al democraților radicali, emigrat la Londra în anul 1849 — n.a.], cum și cu oarecare nemți radicali și a întocmi o mare solidaritate revoluționară.

Știu că acestea sînt și opiniile lui Mazzini.”

La 23 februarie 1850, Bălcescu îi scrie din nou lui Ghica, anunțându-l că așteaptă vești de la Londra „despre ziua adunării ce știu” — adunarea revoluționariilor emigrați — lucrul fiind iminent, întrucît e informat că, „Mazzini ar fi trecut acolo”. „El — adaugă Bălcescu — a făcut un proiect despre o solidaritate revoluționară a tuturor națiilor Europei. Propune o adunare a delegaților tuturor emigrațiilor sau naționalităților, spre a se înțelege și a adopta un plan [comun] de operații”.

Neconfirmîndu-se sosirea lui Mazzini în capitala Angliei, la 6 martie 1850 Bălcescu îi comunică amicului său de la Constantinopol că a scris pentru a întreba „dacă Mazzini a sosit acolo”, mărturisindu-și, totodată, convingerea că „cu dinșul, cu Ledru Rollin, cu Manin [revoluționarul venețian — n.a.] pe care l-am cunoscut mai dăunăzi aici, și alții, de fiecare nație cîte unul, să facem un **Comitet democratic revoluționar european**, conservînd totodată **Comitetul Europei Orientale**”, care trebuia să reprezinte pe exponenții emigrațiilor români, maghiari, polonezi.

Într-o scrisoare de la 16 iunie 1850, adresîndu-se aceluiași corespondent, N. Bălcescu îl numește pe Mazzini „cel mai mare revoluționar din Europa” și împărtășește lui Ghica ideile acestuia despre insurecție și revoluție, acceptînd, în legătură cu organizarea emigrației românești, formula mazziniană de a se numi la conducerea emigrației un dictator — cum preconiza și Ghica propunînd pe C. Negri — sau, la nevoie, un triumvirat.

În urma stăruințelor lui Mazzini, la începutul verii anului 1850 se constituie mult așteptatul **Comitet democratic revoluționar european**, alcătuit din Giuseppe Mazzini [Italia], Ledru Rollin [Franța], Arnold Ruge [Germania], A. Darasz [Polonia], care de la 5 iulie urma să editeze și publicația **Le Proscrit**, ce se considera **Journal de la République universelle**.

Bălcescu, din teama de a nu se mai putea întoarce la Paris — activitatea comitetului revoluționar de la Londra fiind rău văzută în capitala Franței — și din dorința de a scrie monografia consacrată lui Mihai Viteazul, nu pleacă însă la Londra, legătura cu Mazzini și cu comitetul urmînd să se facă prin Dimitrie Brătianu, care, în aprilie 1851, a trecut Marea Mînească, ducînd cu sine o scrisoare de recomandare din partea lui Edgar Quinet, și o a doua, semnată de Michelet, către Ledru Rollin.

In pp. 10-11 : anul 1848 — demonstrație revoluționară la Genova

◀ Giuseppe Mazzini, prim triumvir al Republicii române...

Hora democrației europene

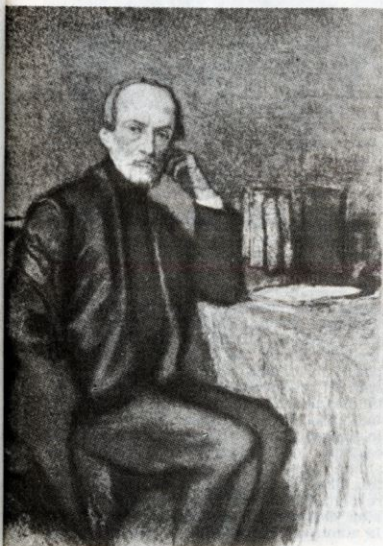
Prima întâlnire dintre reprezentantul emigrației române pașoptiste și marele revoluționar italian are loc la 25 aprilie 1851 și deschide porțile unei accentuate simpatii și încrederi reciproce. La 21 mai 1851, după ce între timp apăruse la Paris revista **Junimea română**, Dimitrie Brătianu îi scrie lui Dumitru G. Florescu, secretarul redacției, că a oferit un exemplar din noua publicație românească și lui Mazzini, căruia, pentru a-i înlesni lectura, i-a dat și o lecție de limba română. „O parte dintr-însa — precizează Brătianu — am citit-o împreună”. Cu această ocazie Dimitrie Brătianu felicită și revista, care a ajuns a fi citită și apreciată de „cel mai mare bărbat al secolului”.

În urma dispoziției lui Mazzini, anunță în continuare D. Brătianu, articolul program al **Junimii române**, în jurul căreia s-au adunat tinerii George Crețianu, Alexandru Odobescu, A. Sihleanu și alții, și care milita cu înflăcărare pentru „unirea românilor”, este reprodus și în revista democrației italiene, **Italia del popolo**, cu un comentariu semnat de însuși Mazzini, precum și în revista emigrației poloneze,

La Pologne, cu o notă a lui A. Darasz. Impresia produsă asupra lui D. Brătianu de întâlnirile sale cu Mazzini este atât de puternică, încât în aceeași scrisoare acesta transmite tovarășilor săi de la Paris entuziasmul îndemn: „Bucurați-vă, frații mei; fiți voinici de preget, să lucrăm bărbătește, fraților, căci vremile grăbesc. De azi până mâine poate începe hora voinicească, hora democrației europene; și românul caută să înceapă el danțul, căci hora voinicească este danțul românului”.

Informații în mod concret despre scopurile și modul de lucru al **Comitetului democratic revoluționar european**, la 10 mai 1851 Brătianu comunică în scris lui Mazzini adesiunea emigraților români de la Paris, comitetul de la Londra fiind considerat de către delegatul român ca o imagine a „marii fraternități” care va uni în curând toate popoarele devenite libere”. Revoluționarii români, precizează Dimitrie Brătianu, pentru a sublinia similitudinea de idei dintre aceștia și comitetul lui Mazzini, au înscris pe drapelul lor încă de la 1848 cuvintele **Justiție, Fraternitate**. Principiile comitetului, arată în continuare Brătianu, sînt astfel și ale românilor, care sînt fericiți a fi solidari cu „națiunile eroice” pe care le reprezintă membrii comitetului. În încheiere, Brătianu cere ca și reprezentantul emigrației românești să fie primit în sinul comitetului, pentru a lucra la marea „operă de regenerare” întreprinsă de acesta. În urma adresei menționate, Dimitrie Brătianu este cooptat în comitet, iar acesta adresează, la 29 iunie 1851, sub semnătura lui Mazzini și a celorlalți tovarăși ai săi, un manifest către poporul român, redactat în limba italiană, intitulat **Alle popolazioni Rumene**.

... și în zrti, un deceniu mai ttrziu

„Sinteți avangarda gintei latine”

„Români — se declară în acest manifest, într-o traducere de epocă — sinteți din ginta aceloră ce nu pier. Numele ce-l aveți de la părinții voștri, limba, tradițiile, tendințele, totul v-aduce aminte că sinteți din poporul acela carele, acum douăzeci de seculi, însemna lumea cu lucrări uriașe, pe calea cea mare a civilizației europene. Astăzi poporul acela trăiește iarăși, și voi asemenea trebuie să trăiți, căci și voi aveți o misie în Europa, a cărei conștiință instinctivă niciodată nu s-a șters din inima voastră.

[...] Sinteți avangarda gintei latine; și trebuie să fiți una din verigile de unire ursite a relege [a lega — n.a.] activitatea ei cu aceea a gintelor slavă și maghiară. Conștiința misiei voastre vă constituie și vă chează la naționalitatea!

Dezvoltă-o — se îndeamnă în continuare — cu credință și nepegetare, suferiți, luptați, combateți pentru dînsa. Este datoria voastră către omnire; este dreptul vostru naintea națiilor ce o compun [...]

Fiți frații noștri, precum noi sîntem ai voștri [...] Populii sînt indivizii umanității. Intrați dar în familia cea mare; în căminul ei veți găsi titlurile viitoarei voastre naționalități. Să ne strîngem mîna pe deasupra mormintelor martirilor noștri. Același pămînt ne susține; același cer se destinde deasupra capetelor noastre; aceeași glîndire de amor să ne înfierbînte inimile, același semn și naintea lui Dumnezeu și a oamenilor să dovedească frăția noastră. Unul pentru toți, toți pentru unul, această deviză sfîntă, prea mult timp uitată de populi și uzurpată de împilatorii noștri, pentru scopurile lor cele fără de lege, ea singură ne va aduce mîntuirea noastră.

O bătălie mare se va deschide în lume între duhul împilării, or și de unde va veni, și-n această bătălie se va sfînti fie ce stîndard național. El va fi binecuvîntat de frații săi după biruință. Fiți gata și săriți la cel dintîi semnal [...] Slavul și maghiarul, italianul și grecul sînt frații voștri. Împăratul [Austriei — n.a.] și țarul sînt vrășmașii lor, ca și ai voștri.

Nu veți avea nici neatințare, nici libertate, nici dreptate decît prin căderea lor și ei vor cădea numai prin unirea frătească și cu bună inimă a tuturor celor ce suferă, se închină, și vor combate împreună în-doita împilare."

Proclamația, îndată după elaborarea ei, este tipărită, la recomandăția lui Mazzini, și în publicațiile *Italia del popolo* (Geneva 2 iulie 1851) și *II Progresso* (Torino, 3 iulie 1851).

Cum e și firesc, proclamația provoacă o vie satisfacție printre emigrații români de la Paris, care se grăbesc să o publice și în numeroase ziare franceze din Paris și provincie, printre care *La Presse*, *L'Événement*, *Le Siècle*, *Le National* etc. Odată cu reproducerea manifestului, *L'Événement* publică și un entuziast articol pentru cauza poporului român, semnat de ziaristul Paul Meurice. Așa cum rezultă în mod concludent din *Notele sale*, C.A. Rosetti traduce proclamația și în limba română, pentru a putea fi introdusă și citită în Principate, sub forma unor foi volante.

Colaborarea cu comitetul de la Londra produce un mare entuziasm printre luptătorii emigrați. „Prin trimiteră lui Dimitrie Brătianu la Londra — scrie C.A. Rosetti la 29 iunie 1851 în *Notele sale* — izbutirăm a intra și noi în **Comitetul democratic revoluționar european**, și astăzi comitetul a publicat un manifest către români". „Treburile noastre politice — scrie din nou Rosetti la 9 iulie — merg binișor. Intrărăm în comitetul de la Londra și

reîntocmirăm comitetul revoluționar de la 1848. Acum, de vom lucra cu hărnicie, putem face mult". Speranța lui Rosetti și a tuturor tovarășilor săi de luptă într-o Românie „liberă, unită și puternică" — așa cum o vede el în *Notele sale* — strălucește astfel din nou la orizont.

La 11 septembrie 1851, **Comitetul național român** de la Paris răspunde proclamației lui Mazzini, iar la 24 septembrie răspunsul este înmînat de D. Brătianu marelui revoluționar.

Pentru o înțelegere cu revoluționarii maghiari, dorind să ralieze în jurul **Comitetului democratic revoluționar european** și emigrații maghiară, Mazzini se arată pro-

Dimitrie Brătianu, colaborator apropiat al lui Mazzini

cupat și de necesitatea și posibilitățile unei înțelegeri româno-maghiare. Pentru realizarea acesteia, cunoscînd prea bine divergențele dintre cele două emigrații, el poartă o intensă corespondență cu Kosuth — conducătorul revoluției și emigrației maghiare — care se afla la Kutahia, în Turcia. Într-o scrisoare trimisă acestuia în august 1850, el îi face atent asupra necesității unei reconcilieri româno-maghiare, pentru a se ajunge astfel, în ipoteza unei noi revoluții, la ceea ce n-a avut revoluția de la 1848: **une organisation, un plan d'ensemble, une direction commune, la simultanéité d'action** („o organizare, un

plan de ansamblu, o conducere comună, simultaneitatea acțiunii"). În cele din urmă, pentru a facilita colaborarea celor două emigrații și, în același timp, pentru a consolida autoritatea și puterea de acțiune a comitetului, el propune, la 1 iulie 1851, expunșilor acestora să amne dezbaterea litigiului pînă la „victorie” și pînă la înfrînirea unui congres democratic european și acceptarea de ambele părți a sufragiului universal — așa cum au precizat revoluționarii români — pe baza căruia urma să se soluționeze diferendul.

Printr-o scrisoare adresată lui Dimitrie Brătianu la 21 august 1851, Mazzini invoca totodată necesitatea unei înțelegeri mai largi între cele două tabere, pentru ca „bătălia împotriva despotilor” să se dea astfel cu puteri unite.

Cum la această dată se găseau numeroși emigrați români și în Italia, mai ales la Torino, Mazzini îi solicită lui D. Brătianu referințe asupra lor și îndeosebi asupra lui Constantin Racoviță și a lui Alexandru Manu, destinați să facă propagandă revoluționară printre ostașii români transilvăneni aflați în regimentele austriece din Lombardia.

Ca membru al **Comitetului democratic revoluționar european**, D. Brătianu semnează totodată, alături de Mazzini, numeroase acte și proclamații ale acestuia, și face adeseori legătura între președintele comitetului și aderenții săi francezi, printre care se afla și Jules Michelet.

În toamna anului 1854, în preajma intrării Franței și Angliei în războiul ruso-turc, Mazzini organizează la locuința sa o întrevvedere între Kossuth, care se afla acum la Londra, și D. Brătianu, care era pe punctul de a pleca la Constantinopol. La rezervele românului față de înfrînirea propusă, Mazzini îi replică cu energie: „Kossuth doarește să te vadă; trebuie să vă vedeți. I-am dat rendez-vous la mine, vino negreșit. Răul pe care l-a putut face Kossuth în alte timpuri românilor nu te dispensă de a-ți face datoria, și ai datoria de a căuta să te înțelegi cu dînsul, să luăm o deciziune înaintea de a pleca, căci nu știm ce întindere poate lua acest război, care are un caracter european.”

„Mazzini — avea să destăinuiească Dimitrie Brătianu mai târziu — ne-a înfrînuit la dînsul, și cu concursul lui stăruitor am convenit că, de vor avea ocaziunea să ia armele și unghiul și românii din Imperiul Austriei, să le adresăm un manifest în limba maghiară și română, subscris de Kossuth și de mine, prin care să-i chemăm a avea o acțiune comună, combatînd fiecare națiune sub propriul său drapel.” Se prevedea, drept condiție expresă ca, după victorie, transilvănenii să-și decidă soarta printr-un plebiscit liber, votat de toți.

„Iubea frumosul, iubea justiția, iubea libertatea”

Acțiunile militare proiectate nu s-au putut realiza, dar legăturile lui Mazzini cu emigrații române se păstrează și după întoarcerea acestora în patrie și înfăptuirea Unirii Principatelor.

Altf C.A. Rosetti cît și Dimitrie Brătianu nutresc pînă la moarte o caldă afecțiune și un viu sentiment de admirație pentru impetuosul revoluționar care a sprijinit cauza română cu atîta însuflețire. În semn de omagiu pentru amintirea sa, C.A. Rosetti îi așază portretul, împreună cu al lui Giuseppe Garibaldi, în biroul său din redacția ziarului **Românul**, iar fiii săi, Mircea și Vintilă C. A. Rosetti, sînt crescuți în cultul pentru ideile mazziniene.

La moartea lui Mazzini, survenită la 10 martie 1872 la P'sa, D. Brătianu publică în ziarul **Românul** unul din cele mai vibrante articole pentru evocarea celui dispărut: „L-am iubit — mărturisește D. Brătianu în acest articol — și m-am iubit. Am dar dreptul și datoria să consacru cîteva cuvinte de regretare și de admirațiune — nu pot face mai mult — genialu[ui], omului de bine și marelui patriot, care și-a consacrat toată viața Italiei și întregii omeniri [...] Lucrarea acestui om gigante a avut ceva supranatural; de aceea acțiunea lui a fost imensă, incomensurabilă. Pentru generațiunile viitoare, Mazzini va fi o legendă, un mit. Avea o imaginațiune vie, o mare memorie, un bun simț admirabil, o judecată sănătoasă; avea spirit și prezență de spirit; multă finețe [...] Mazzini era un adînc cugetător, era poet, era artist în toată puterea cuvîntului, și totodată era omul cel mai pozitiv, cel mai practic, cel mai analitic; cele mai mici amănunțimi nu-i scăpau din vedere. Mazzini iubea frumosul, iubea justiția, iubea libertatea, iubea Italia [...] avea credința unui profet, a unui om inspirat; și același om era calculator, scrupulos, minuțios ca un contabil; era precis, energic, absolut ca un comandant pe cîmpul de bătăie.”

MICROFIȘIER

C.A. Rosetti Note intime, 1844-1859, I. București, 1903; E. Kasner Mazzini e Kossuth, Florența, 1929; Arhiva lui Dumitru Brătianu. Acte și scrisori din perioada 1840-1870, vol. I, București, 1933; Al. Balaci Legăturile lui Nicolae Bălcescu cu Giuseppe Mazzini (în Studii de literatură universală, 1956); N. Bălcescu Opere vol. IV Corespondență, București, 1964; Marin Bucur Documente inedite din arhivele franceze privitoare la românii în sec. al XIX-lea, București, 1969; Aldo Masullo Mazzini filosofo della comunità umana, Napoli, 1967; Giuseppe Tramollo Nazionalita e unita europea nel programma mazziniano, Napoli, 1970; Giuseppe Santanastasio, Giuseppe Mazzini, Napoli, 1971; Aurelio Saffi, Giuseppe Mazzini, Pisa, 1972.

Republica în conștiința românilor

„În epoca orînduirii socialiste s-a înlăptuit principiul domniei poporului în stat, s-a realizat profeția atît de îndrăzneată a lui Nicolae Bălcescu, care visa la o vreme cînd poporul să nu mai aibă stăpîni pe cap. Astăzi, toți cei ce muncesc, de la orașe și de la sate, cu brațele și cu mințile, sînt adevărații stăpîni ai avuției naționale, al tuturor bunurilor pe care le crează prin efortul lor constructiv”.

NICOLAE CEAUȘESCU

Dr. ION SPĂLĂȚELU

Sărbătorim în acest an împlinirea a 25 ani de la proclamarea Republicii — eveniment istoric care a marcat cucerirea întregii puteri politice de către clasa muncitoare, aliată cu țărănimea și intelectualitatea progresistă și trecerea României într-o nouă etapă de dezvoltare — etapa revoluției socialiste.

În acești 25 ani, țara noastră a străbătut un drum glorios, schimbîndu-și din temelii înfățișarea. Transformări înnoitoare profunde au fost înlăptuite în toate domeniile vieții sociale prin hărnicia și lupta revoluționară a minunatului nostru popor. Sub conducerea Partidului Comunist Român, Republica Socialistă România urcă necontenit pe noi trepte de progres și civilizație. Expresie a cerințelor firești în această direcție sînt hotărîrile Conferinței Naționale a partidului, care a trasat un amplu program de dezvoltare și înflorire a patriei.

„Suveranitatea poporului”

Lupta îndelungată și aspră dusă de poporul nostru pentru păstrarea ființei sale naționale, pentru libertate și independență, pentru democrație și progres, a constituit principalul stimul al gîndirii românești, inspirînd valoroase idei devenite la rîndul lor forțe dinamizatoare ale maselor, generatoare de curaj și încredere în propriile puteri.

În decursul veacurilor, sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu, „exprimînd aspirațiile de libertate și independență ale poporului nostru, patrioții cei mai luminați au năzuit către o formă de stat democratică, progresistă, care să asigure

libertate și dreptate socială pentru cei mulți, neatințarea politică și înflorirea economică a țării, să înlăptuiască dreptul sacru al poporului nostru, de a fi singur stăpîn în patria sa strămoșească”.

Căutarea unei forme statale de organizare menite să asigure poporului român ființa sa națională, mersul înainte, s-a concretizat în forme incipiente încă din timpul orînduirii feudale, cînd se punea problema întăririi domniilor centralizate care să constituie o stavilă în calea abuzurilor marii boierimi, și în același timp să ofere posibilități mai bune de rezistență în fața tendințelor expansioniste ale marilor imperii ale vremii. Cu excepția unor perioade, domnitorii țărilor române erau aleși după obiceiurile strămoșești, fiind

considerați cetățeni de frunte ai poporului și urmați atât în vremuri de liniște, cât și de restriște cu încredere și înflăcărat devotament. Numai așa au putut să fie înscrise în cartea de aur a istoriei neamului nepieritoare pagini de eroism legendar.

Mișcarea socială și gândirea antifeudală din țările române, urmăreau pe lângă obiective social-economice și înfăptuirea unei organizări statale mai drepte. În anul 1514, Gh. Doja, aflat în fruntea maselor de români și maghiari, ridică la luptă pentru rînduieii sociale mai drepte, „proclamă la Cenad Republica, desființarea nobilimii și suveranitatea poporului”. La 1802 * o delegație de moldoveni și munteni, în ciuda vicisitudinilor impuse de jugul otoman și regimul fanariot, a ajuns la Napoleon Bonaparte, solicitîndu-i sprijinul ca „în țările române să se formeze o republică în care puterea executivă să fie încredințată unui comite... iar puterea legislativă să fie încredințată unei adunări electivă”.

Maturizarea condițiilor care au făcut posibilă cristalizarea ideilor republicane este indiscutabil legată de procesul descompunerii feudalismului și al dezvoltării capitalismului, al formării națiunii române și a statului național unitar. Astfel, încă de la sfîrșitul secolului XVIII și începutul sec. XIX, o seamă de intelectuali din țările române, printre care Alecu și Ienăchiță Văcărescu, Grigore Alexandrescu și alții și-au însușit ideea de Republică, idee de o mare influență după Revoluția franceză din 1789 și pe care au popularizat-o în scrierile lor.

Dintre reprezentanții „Școlii ardelene”, promotoare a năzuințelor și ideilor naționale, un loc aparte ocupă Ion Budai-Deleanu, care situîndu-se pe poziții antimonarhice, considera republica „o dulce mamă”, „o stăpînire unde, precum norodul așa și cei aleși din norod să aibă cuvînt și sfat la trebile țării de obște”.

Răspîndirea ideii de Republică în țările române, în accepțiunea modernă a cuvîntului, a avut loc în prima jumătate a sec. XIX, ** perioadă în care se adîncește și devine atotcuprinzător procesul crizei feudalismului, cînd încep să se concretizeze, în programe, ideile democrației și ale libertății națiunilor. Un moment de puternică afirmare a ideii republicane a

avut loc în preajma și în timpul Revoluției burghezo-democratice din 1848.

În pofida împrejurărilor grele în care se desfășura lupta de emancipare, greu-tăți determinate în parte de faptul că țările române se aflau în imediata vecinătate a trei imperii absolutiste și în raza dominației acestora, marii gînditori și conducători ai luptei pașoptiste au militat cu ardore pentru ideile de libertate și progres, înscriind — sub diferite forme — în programele de acțiune ale mișcării revoluționare ideea de Republică. Printre primele acțiuni care au precedat evenimentele de la 1848, a fost și mișcarea revoluționară din Țara Românească (1840), condusă de D. Filipescu, care a avut, printre altele, drept scop, așa cum reiese din program, să instaureze, „o republică românească, pe care s-o organizeze guvernul revoluției — directoratul”. Ideile republicane au căpătat o formulare mai concretă și o răspîndire mult mai mare în condițiile desfășurării Revoluției burghezo-democratice de la 1848.

Astfel în perioada luptelor revoluționare din 1848-1849 din Transilvania, ideea de Republică s-a materializat în mod original. Nucleul noii organizări statale avea toate caracteristicile unei adevărate „republici țărănești” — constituită în teritoriul liber din Munții Apuseni, apărât cu arma în mîină de către moți, sub conducerea lui Avram Iancu, Ion Buteanu, Simion Balint și alți prefeți și tribuni eroi, — prima de acest fel din Europa. Nicolae Bălcescu în însemnările sale amintește despre „republica țărănească” a moților, care avea administrație proprie, armată proprie, o gîndire politică proprie și o diplomatie specifică conjuncturii europene a epocii.

Maiestatea Sa — poporul

Dezvăluind incompatibilitatea dintre monarhie și libertatea reală a poporului, marele patriot și revoluționar Nicolae Bălcescu scria: „Cea mai mare dobitocire ar fi ca românii, după ce își vor cîștiga cu singele libertatea lor, căci altfel nu se poate cîștiga libertatea, să meargă de bunăvoia lor să se dea pe vecinicie sau pe viață unui domn, crai sau împărat, care să-i joace, să-i chinuiească și să-i despoale după cum i-o fi voia și după firea cea rea a domnitorilor, a crailor și a împăraților...” Nicolae Bălcescu nu se gîndea decît la o formă republicană de stat cînd sublinia: „Singurul suveran sau stăpîn e nația întreagă adevă poporul și poporul își

* Vezi Magazin istoric, nr. 6/1969 și nr. 9/1972.

** Vezi Magazin istoric, nr. 6/1969, nr. 9/1971 și nr. 9/1972.

REPUBLICA ROMANA

Kind on om cunosc că mai multă însemnătate, să
cunoașteți pe lângă d'ce care în seara anul Honori,
la Democrații căs căsătorii lui. Datopă, top
ves mai esențial, este d'a căsătorii îndată, mi dec
asumă în seara asmei, kape de este kpedinga,
zoda noștră ce la d'ce, ne se k'nd mi neapre
kape căsătorii.

Avem o datopă, la pedacții al. Penanțu
POMENE, ne înțelegem o o' m'ntu înțelegem
d'ntu înțelegem a de n'c. Hagine în kape m'ntu
topă m'ntu și cunosc k'nd de mi m'ntu, pe
pedacții înțelegem m'ntu mi m'ntu m'ntu în tot
adeptat top mi la toată cunoscitatea se
not amă m'ntu m'ntu m'ntu m'ntu m'ntu.

După înfringerea revoluției pașoptiste,
emigrații români aflați la Paris au desfășurat o amplă activitate propagandistică
pentru transpunerea în viață a nobilelor
ideaturi din 1848. În 1851 ei au editat, printre
alttele, și această revistă cu titlul simbolic

pune în lucrare puterea prin slujbașii
aleși de dînsul. Poporul are încă datoriți
a împlini către cetățeni ca și cetățenii
către dînsul. Poporul este puternic, cînd
este unit și de aceea, cînd este unit și
puternic, nu trebuie a întrebuița rău pu-
terea sa". Dezvoltînd aceeași idee, a re-
lației dintre republică și suveranitatea po-
porului, Simion Bărnuțiu scria în aceeași
epocă: „În republică trebuie să domine
și să guverneze numai dreptul și derepta-
tea, pentru ca națiunea română să poată
viețui în etern liberă și nedependentă
supt scutul acestora, să-și poată esplica
[dezvolta — n.r.] și apăra viața fizică și
spirituală și a se bucura de una pace și
prosperitate comune. Maiestatea poporului
român e însăși potestatea [puterea — n.r.]
supremă, ceea ce i se cuvine lui și numai
lui în toată întinderea teritoriului lui, a
indivizilor săi, a scopurilor și a negoțiilor
sale naționale".

Sintetizînd obiectivele luptei ce trebuia
desfășurată după înfringerea revoluției
de la 1848, C.A. Rosetti arăta: „Libertate
sau robie, Republică sau monarhie, muncă
sau exploatare, iată toată lupta de astăzi".
Edificatoare pentru poziția lui C.A. Rosetti,
care după ce susținuse în timpul revo-

luției de la 1848 necesitatea „proclămării
republicii române independente și sociale”,
este și reafirmarea acestui înalt ideal po-
litic în anul 1881, anul proclămării Româ-
niei regat, cînd el spunea: „Nu visăm re-
gat, ci voim o republică română”.

Deosebit de puternic s-a manifestat cu-
rentul republican-antimonarhic în timpul
acțiunilor întreprinse de cercurile reac-
ționare burghezo-moșierești pentru impu-
nerea monarhiei prin înscăunarea dinas-
ției Hohenzollernilor. Amintim discursul
lui I. Eliade Rădulescu ținut în cadrul
Constituantei de la 1866. Adresîndu-se le-
giuitorilor el arăta că „a da unei dinastii,
din tată în fiu, suveranitatea, este a în-
străina o proprietate a națiunii, este a
uzurpa un drept al poporului”. Preocupat
de soarta țării, a dreptului sacru al po-
porului de a fi singurul stăpîn al pro-
priilor destine, el avertiza: „Voiți a urca
pe tronul țării pe un străin căruia îi dați
țara moștenire din tată în fiu? Nu vă
jucăți cu viața și viitorul unei națiuni.
Ea nu poate fi moștenită decît de ea în-
săși”. Exprimiîndu-și hotărîrea de a lupta
contra monarhiei pe care o considera
„un ce fatal din toate punctele de vedere,
— Eliade Rădulescu arăta că dinastia —
este nu numai un rău ci și o absurditate.
Dinastia la noi este contrară tradițiilor.
Dinastiile au cauzat întotdeauna suferințe
și nenorociri națiunilor. Dinastia este o
uzurpațiune a proprietății naționale...”

Plin de indignare în fața actului săvîr-
șit de reprezentanții claselor dominante
în legătură cu „împămintenirea” principe-
lui Carol de Hohenzollern, Cezar Bolliac
scria în publicația *Trompeta Carpaților*:
„Oricare naturalizare, p-a mică sau p-a
mare, veți oferi-o maiestății ce voiți să
creați, nu-i poate fi de nici un folos și va
mai adăuga un ridicul asupra voastră care
nu recunoașteți nici destinele, nici natura,
nici religiunea, nici legile țării voastre”.

Păturile largi ale poporului au primit cu
puternică ostilitate aducerea în țară și în-
stalarea pe tron a lui Carol. Radu Rosetti
notează în acest sens în amintirile sale un
episod grăitor petrecut în timpul plebisci-
tului, la Căiuți (jud. Bacău). „Țărani s-au
strîns la primărie și au silit pe notar să
scrie următorul text oficial modificat:
«Noi, subsemnații locuitori ai comunei
Căiuți, nu alegem ca domnitor pe princi-
pele Carol-Ludovic de Hohenzollern, care
va domni sub numele de Carol I» — sub
care text și-au pus degetele pe crucea în-
semnată de notar în dreptul numelui fie-
căruia. Întrebați asupra motivelor hotărî-
rii lor au răspuns că... «nu vor să aleagă
pe Hopînoț, un neamț pe care nu-l cunoaște nimeni!»”

Așa cum scria și Al. V. Beldiman, anti-
monarhismul „a existat din ziua în care
Carol I a pus piciorul pe pămîntul romă-
nesc”, monarhia fiind considerată, potri-
vit exprimării lui Constantin Bacalbașa,

o „patentă netrebuință socială”. Semnificativ este și faptul că, la numai câțiva ani de la introducerea acesteia, a avut loc cunoscuta mișcare antidinastică din august 1870 de la Ploiești*, iar anul următor, în luna martie, la București, „felinarele au fost sparte, clopotele bisericilor... sună alarma și în stradă se aud strigăte de: «Trăiască Republica!, La Palat!»***. — cum s-a notat de altfel, chiar în memoriile regelui. Cererea populară era alături de monarhia, „Ne-am convins — arăta în 1871 Al. V. Beldiman — că cea mai mare parte din acei care sînt pentru răsturnarea domniei străine nu voiesc să revină la un regim pămîntean sub formă monarhică, ci preferă înlocuirea dinastiei străine prin «Republica Română».”

„Noi nu credem — scria la rîndul său Gh. Panu în 1888 — în oameni providențiali, reformele pe care le așteptăm, nici le dorim să vină din partea vreunui liberator așezat pe tron și purtînd titlul de rege... Noi așteptăm emanciparea politică și economică de la partide și mai cu seamă de la masele însăși populare... Prin urmare în loc să umblăm, după paliative sau după schimbarea unui rău prin altul, părerea este că să începem a prepara spiritele pentru o altă formă de guvernămînt în care rege și dinastie să lipsească”.

Socialism înseamnă și republică

Conceptiile republicane, antimonarhice au cunoscut o dezvoltare calitativă datorită prețioaselor contribuții ale socialiștilor români de la sfîrșitul veacului trecut, care au abordat problema republicii sau monarhiei în lumina tezei marxiste despre caracterul de clasă al statului.

Elementele înaintate din rîndul socialiștilor, cît și o serie de simpatizanți ai mișcării socialiste arătau prin cuvîntări ținute la diferite întruniri, prin articole publicate în presă, că monarhia reprezenta un anacronism. Pe baza unei analize temelnice a situației existente era scoasă la iveală complicitatea monarhiei și a claselor dominante, comunitatea lor de interese în exploatarea maselor.

„Noi, socialiștii democrați — scria eminentul gînditor socialist Constantin Dobrogeanu-Gherea — dacă vroim sincer dezrobirea muncitorilor, dacă vroim desființarea monarhiei fie în capul ei un rege sau un președinte, atunci trebuie să căutăm să distrugem rădăcinile, temeliile acestor instituțiuni. Dacă noi vom putea organiza pe muncitori și a-i face să capete stăpînirea politică, dacă prin această stăpînire politică vom putea reuși ca mijloacele de producere, unele și pă-

mînt să nu fie în mîna unei singure clase, ci în mîna națiunii întregi, atunci, nici o clasă nu mai atîrnă de alta, nici o clasă nu mai poate stăpîni prin silinție pe alta, atunci domnia burgheză va dispărea, domnia silinției și a jafului nu vor mai fi, alcătuirea societății de azi va pieri cu toate instituțiile ei”.

Bun cunoscător al realităților vremii, înzestrat cu un ascuțit spirit de analiză a neregulilor săvîrșite sub oblăduirea regelui, Gh. Panu arăta că: „Astăzi, mai mult ca oricînd, este constatat că izvorul tuturor relelor, omul care comite abuzuri și permite guvernului să facă totul, este regele. El este samsarul, el este suflul blestemat al regimului ce ne guvernează”.

Demascînd complicitatea dintre monarhie și clasele exploatoare, socialiștii remarcău faptul că din această cauză regele se afla într-un conflict permanent cu poporul român, „deoarece n-a făcut nimic pentru el, n-a ținut nici o socoteală de nevoile și aspirațiile lui, ci l-a considerat totdeauna ca pe un material bun de exploatare...”. Iată de ce, conchidea Al. V. Beldiman, „cînd nelegiuirea purcede de sus, revoluțiunea devine o datorie sfîntă, un act de patriotism”, iar Al. G. Radovici sublinia, la rîndul său: „suveranul în adevăr nu poate fi decît însăși națiunea, numai ea rezumă totalitatea inteligențelor și forțelor sociale”.

Unii socialiști români au văzut în clasa muncitoare și în țărănime, principalele forțe sociale capabile să ducă unite, în mod organizat, o luptă dîră, vehementă împotriva monarhiei și a tuturor exponentilor acesteia. „Noi trebuie să organizăm muncitorii agricoli și muncitorii industriali într-o partidă puternică și să dăm asaltul cel mare...”, scria Ioan Nădejde. În concepția lor, lupta contra monarhiei era strîns legată de realizarea unor ample reforme sociale și politice, vizîndu-se în perspectivă transformări radicale, socialiste astfel încît „forma și fondul economic să fie schimbate din individual în social”.

Pentru socialiștii români, forma de stat cea mai adecvată înfăptuirii idealului lor, nu putea fi alta decît republica. „Cine zice socialism, nu poate să nu înțeleagă și republică” — arătau ei. Această idee a fost înscrisă la loc de cinste și în primul program al P.S.D.M.R., din 1893, republica fiind apreciată drept „singura formă de stat posibilă și compatibilă cu socialismul”.

Prin înfăptuirea formei de stat republicane, socialiștii români vedeau asigurate totodată condiții pentru rezolvarea problemei naționale. Ei considerau că „idealul nostru în ce privește chestiunea națională” este a crea „o Românie liberă și alcătuită din cetățeni liberi economici și politici”.

* Vezi Magazin istoric, nr. 8/1972 și nr. 9/1972.

** Vezi Magazin istoric, nr. 10/1972.

Sculați voi creștini ai vieții
Vor orândiți la foame, sus

Socialiștii români s-au manifestat în același timp nu numai ca înflăcărați patrioți ci și ca internaționaliști consecvenți. În cadrul unei adunări publice ținute în fața Parlamentului din Budapesta, cu prilejul proclamării Republicii Ungare din 16 noiembrie 1918, socialistul român Avramescu arăta: „Nu ne vom odihni până atunci până când nu vom înfăptui și noi republica română. Ne vom uni, români, și cu puteri unite vom rupe în tăndări tronul, vom goni familia guvernatoare Hohenzollern... și vom întronă și noi domnia poporului și vom sărbători libertatea”.

Influențați de ideile republicane ale mișcării socialiste, personalități de seamă ca: I. L. Caragiale, G. Coșbuc, C. Mille, N. D. Cocea, T. Arghezi, O. Băncilă, I. Isser, A. Murnu, C. Ressu și alții au susținut cu pasiune și combativitate o intensă activitate antimonarhică. Edificatoare în această privință este campania prilejuită de jubileul regal din 1906. Împlinirea a patru decenii de la instaurarea dinastiei de Hohenzollern la cîrma țării a prilejuit mișcării socialiste și democratice o analiză profundă a realității, o viguroasă demascare a regimului burghezo-moșteresc cu tot cortegiul său de împilări și suferințe. Un vehement rechizitoriu asupra monarhiei a fost făcut în manifestul *40 de ani de sărăcie, de robie și rușine* al cercului socialist Românii Muncitoare. I. L. Caragiale a demascat mascarada

Desen de A. Dragoș, publicat în ziarul *Chemarea* din 1920

jubilărie în pamfletul: *Mare farsor, mari gogomani*. Evenimentul a prilejuit reflecții dintre cele mai zguduitoare. „Cei 40 de ani din urmă nu sînt decît 40 de ani de mizerie, de exploatare, de suferință, de înjosire, 40 de ani de barbară exploatare capitalistă”, — arăta M. Gh. Bujor. Cîțiva ani mai tîrziu, în 1912, N. D. Cocea dezvăluind caracterul parazit al monarhiei, contrastul izbitor între opulența de la Palat și sărăcia în care se zbăteau milioanele de asupriți, scria: „Sub regele Carol s-a înjghebat și întărit cea mai lăcomă și nemiloasă oligarhie bugetară. Sub regele Carol s-au ferecat lanțurile încătușării a șase milioane de robi. Sub regele Carol au izbucnit patru răscoale țărănești. Sub regele Carol satele au fost bombardate, 11 000 de țărani asasinăți. Sub regele Carol s-a înfrînt avîntul țării spre democrație”.

**„...Nu există regi
ai poporului”**

Crearea P.C.R., eveniment de cea mai mare importanță în istoria proletariatului și a întregului popor român, triumf al gândirii social-politice românești înaintate, a

marcat ridicarea pe o treaptă și mai înaltă a luptei maselor muncitoare împotriva regimului burghez-moșieresc, pentru doborârea monarhiei. În noile condiții, activitatea antimonarhică s-a integrat într-un mod mai cuprinzător în lupta generală a proletariatului și a tuturor oamenilor muncii împotriva regimului burghez-moșieresc, pentru desăvârșirea revoluției burghez-democratice și instaurarea dictaturii proletariatului.

P.C.R. și-a îndreptat tot mai mult atenția spre demascarea monarhiei. Într-un manifest din 1933 P.C.R. preciza cu deplină claritate că: „...nu există regi ai poporului! Regele e al burgheziei și moșierimii ale căror interese le reprezintă și le servește, interese care sînt una cu ale lui. Reclama pe care burghezia și moșierimea o fac regelui are ca scop să creeze în masele exploatate și asuprite iluzii că regele e apărătorul lor și astfel să amortească indignarea acestor mase și pornirea lor la luptă, să aperse astfel pe capitaliști și moșieri”.

Calea emancipării politice, sociale și economice a poporului, se arată într-un alt document al partidului, este „calea luptei pentru doborârea stăpînirii de foame și de sînge a capitaliștilor și boierilor și, o dată cu ea, a monarhiei, sub purpura căreia se ascund cele mai murdare interese și crime...”.

Demascînd coaliția dintre monarhie și partidele burgheze, *Lupta de clasă* scria în 1927: „Împotriva acestei manevre periculoase trebuie opusă lozinca republicii. Contra monarhiei brătieniste, contra monarhiei carliste! Republică populară! O republică a țărănilor și muncitorilor care să apere interesele tuturor celor ce muncesc și care să garanteze înăuntru puterea în minile poporului prin măsuri economice, politice și militare, iar în afară pacea și prietenia cu Uniunea Sovietică!”

Lupta împotriva monarhiei, pentru republică a fost astfel strîns corelată cu lupta pentru înfăptuirea unor deziderate majore ale întregului popor, ceea ce avea un puternic ecou în mase. „Am văzut sate întregi de plugari — scria în 1931 pînă și ziarul de dreapta *Curentul* — cu privirile întristate și cu pumnii încheștați, în care toți obștenii cereau cu îndărătnicie «republică»... Comunismul în țara noastră este mirajul spre care se îndreaptă dorințele de trai mai omenești ale unor plugari ajunși la sapă de lemn, este idealul de ultimă extremă a unei muncitorimi exasperate de șomaj și de mizerie”.

Condusă de P.C.R., lupta poporului român pentru republică, împotriva monarhiei a purtat totodată amprenta apărării

TEXTUL LEGII PRIN CARE ROMANIA DEVINE REPUBLICA POPULARA

ART. 1. — Adunarea Deputaților în sesiunea extraordinară a anului 1944, cu modificările din 29 Martie 1923 și din 1 Septembrie 1944 și următoarele, se anulează.

ART. 2. — România este Republica Populară. Denumirea Statului Român este: Republica Populară Română, prescurtat R.P.R.

ART. 4. — Puterea legislativă va fi exercitată de Adunarea Deputaților pînă la dizolvarea ei și pînă la constituirea unei Adunări Legislative Constituitoare, care se va face în data ce se va fixa de Adunarea Deputaților.

ART. 5. — Adunarea Constituantă va hotărî asupra noii Constituții a Republicii Populare Române.

ART. 6. — Pînă la

intrarea în vigoare a noii Constituții, puterea executivă va fi exercitată de un Prezidiu compus din 5 membri, ales cu majoritatea de Adunarea Deputaților dintre personalitățile vieții publice, științifice și culturale ale Republicii Populare Române.

ART. 7. — Membrii Prezidiului Republicii Populare Române vor depune în fața Adunării Deputaților jurământ de credință poporului român după următoarea formulă:

„Jur a apăra drepturile și libertățile democratice ale poporului român și independența și suveranitatea Republicii Populare Române, precum și legile sale”.

ART. 8. — În termen de 3 zile de la apariția prezentei legi, armata și funcționarii publici vor depune jurământ de credință.

Formula jurământului

„Jur a apăra drepturile și libertățile democratice ale poporului român și independența și suveranitatea Republicii Populare Române, precum și legile sale”.

„Jur a apăra drepturile și libertățile democratice ale poporului român și independența și suveranitatea Republicii Populare Române, precum și legile sale”.

„Jur a apăra drepturile și libertățile democratice ale poporului român și independența și suveranitatea Republicii Populare Române, precum și legile sale”.

„Jur a apăra drepturile și libertățile democratice ale poporului român și independența și suveranitatea Republicii Populare Române, precum și legile sale”.

„Jur a apăra drepturile și libertățile democratice ale poporului român și independența și suveranitatea Republicii Populare Române, precum și legile sale”.

„...Denumirea Statului Român este: Republica Populară Română...”, citim în Articolul 3 din textul legii adoptată în ședința Parlamentului, ale cărei lucrări au avut loc în ziua de 30 decembrie, 1947, începînd de la orele 18

drepturilor și libertăților cetățenești, contra pericolului fascist, pentru consolidarea păcii și suveranității țării. Ținînd seama de complexitatea situației istorice în care se afla țara, la pregătirea și înfăptuirea insurecției naționale armate de la 23 August 1944, P.C.R. a realizat colaborarea cu toate forțele și grupările politice — inclusiv cu monarhia — care dintr-un motiv sau altul erau contra dominației Germaniei hitleriste, pentru doborîrea dictaturii militar-fasciste și alăturarea României coaliției antihitleriste. Națiunea noastră, care s-a eliberat de sub jugul străin, prin istoricul act de la 23 August 1944 a ajuns în urma procesului transformărilor revoluționare inițiate și conduse de comuniști ca la 30 Decembrie 1947 să instaurze Republica. Evenimentul, înconunare legică a unei îndelungate năzuinți populare, a determinat la București și în țară impresionante manifestații la care au luat parte zeci și sute de mii de cetățeni.

Pentru Maiestatea Sa: salariaile a 20 000 muncitori

ION COMAN

Doar în cinci versuri, marele poet a sintetizat magistral evoluția lui Carol I, primul Hohenzollern instalat pe tronul României. O evoluție deosebit de fructuoasă pentru cel sosit, în 1866, cu câteva geamantane în mîini, dar cu o mare dorință de înavușire în suflet. Urmașii săi au preluat apoi, unul de la altul, un patrimoniu regal tot mai mare, mai bogat, făurit din munca și sudoarea milioanei de truditori ai acestei țări. Bani, acțiuni, moșii, castele, bănci, întreprinderi industriale, păduri, s-au adăugat mereu averii dinastiei.

Toți Hohenzollernii au fost setoși de avere, dar, dintre aceștia, cel mai avid a fost Carol II, purtător al coroanei regale între anii 1930-1940. Investit cu mari prerogative într-un regim social-politic infestat de politicianism*, el a profitat fățiș de toate posibilitățile oferite de situația sa în stat. Dacă Carol II s-a putut detașa printr-o uimitoare rapacitate, chiar într-o lume caracterizată prin egoism feroce, lucrul s-a datorat însăși orînduirii ce l-a creat și pe care el, ca și antecesorii săi, a patronat-o de la înălțimea tronului regal. Cel mai mare capitalist și moșier al țării a înțeles perfect legea mediului în care s-a format și a trăit: a te îmbogăți mereu, oricît de mult, prin orice mijloace.

* În dorința de a obține grația monarhului, partidele și grupările politice ale burgheziei și moșierimii au supralicitat în acordarea de către stat a diferite avantaje materiale pentru Casa Regală. În perioada interbelică s-a ajuns ca totalul sumelor înscrise în listele civile plătite de stat persoanelor membre ale Casei Regale și al diferitelor dotații, să reprezinte cea mai mare sumă acordată de vreun stat european unei familii regale — raportat la nivelul venitului național. La acestea s-au adăugat nenumărate facilități financiare și materiale (scutiri de impozite, de vamă, diferite daruri, subvenții pentru călătoriile etc.) reprezentînd alte mari sume de bani.

Carol iubește, statul plătește

De fapt, Carol s-a înfruptat din banul public încă înainte de a fi fost uns rege. Pe seama fondurilor publice a făcut acel costisitor voiaj în jurul lumii, trimis de familie, pentru a uita pe Zizi Lambrino, cu care se căsătorise în august 1919* și aceasta într-o perioadă deosebit de grea, în anii imediat următori primului război mondial, când țara se găsea într-o situație economică extrem de dificilă. Erau anii lipsei cronice a plinii pentru milioane de oameni, anii plini de sacrificii ai refacerii unei țări pîrjolite de jarul conflagrației și de jaful trupelor germane de ocupație. Toate acestea nu au împiedicat însă monarhia să plătească din fondurile publice călătoria odraslei îndrăgostite, iar lui Zizi Lambrino să-i asigure, din aceeași sursă, 100 000 franci francezi pe an, cu condiția stabilirii

„Al venit la noi golan
Fără țară, fără-un ban,
Fără neam și nume
Și-astăzi, cîine,
al meu dușman
Vreal s-orbești o lume.”

G. COȘBUC

ei în străinătate, împreună cu copilul rezultat din regeasca aventură.

Tot din banii statului s-au plătit încurcăturile iscate de divorțul lui Carol de principesa Elena a Greciei, cu care se căsătorise în 1921, ca și cheltuielile determinate de refugiul prelungit în străinătate al lui Carol, în compania Elenei Lupescu. Părăsită de Carol, principesa Elena s-a îndrăgostit, la rîndul ei, de un membru al familiei regale italiene, ducele d'Aosta. În 1928, la data pronunțării divorțului de Carol, ea avea deschisă această nouă alternativă. Inițial, proiectata căsătorie a fost privită, la Roma, cu bunăvoință. Spre necazul principesei, însă, Vaticanul s-a opus ferm cununiei unui catolic cu o femeie divorțată. Prăbușirea acestui vis a determinat-o să-și întoarcă din nou privirile spre România: în calitate de mamă a prințului moștenitor Mihai (din 1927 pînă în 1930 rege minor, tutelat de o regență), ea a obținut dreptul la o importantă sumă plătită anual din partea Casei Regale și a statului român.

* Vezi Magazin Istoric, nr. 7/1972.

Farsa de la Jimbolia și urmările ei...

Divorțul Carol-Elena a impus în continuare destule sacrificii finanțelor publice.

Pe lângă acestea, relațiile dintre cei doi au dat naștere și la un șir de scandaluri, reținute de cronică mondenă a vremii. Într-o zi, după instalarea lui Carol ca rege, un gazetar străin, amator de noutăți mondene, a întrebat-o pe principesă, aflată în acel moment în Occident: „De ce preferați să stați în exil și nu la București, lângă copilul Alteței Voastre?” Din spirit de bravadă, sau poate conform unui plan dinainte întocmit, „exilata” a răspuns, că intrarea ei în România ar fi fost interzisă și, dacă ar face-o, cu siguranță că regele ar da ordin să fie arestată. Scontind scene senzaționale de scandal public între ea și autoritățile române, reporterii fotografi ai unor reviste ilustrate americane i-au propus să încerce împreună traversarea fron-

tierii. Înarmată cu un revolver, s-a urcat în Orient-Express hotărâtă, după propriile declarații, să împuște pe primul ofițer român ce ar fi manifestat intenția s-o oprească.

Dar în gara Jimbolia, locul unde trebuia să se producă presupusa înfruntare, s-a petrecut o scenă de vodevil: pe personul decorat cu steaguri naționale, o companie i-a prezentat onorul în sunetele imnului regal. Un înalt funcționar, special scos în întâmpinare, a invitat-o apoi, cu tot protocolul, în luxuoasele compartimente ale trenului personal al lui Carol, gata de pornire spre Capitală. Acoperită de ridicol în fața gazetarilor dezamăgiți, principesa a plecat la București dînd frîu liber nervilor, într-o discuție violentă cu unii membri ai Casei Regale.

Ecurile scandalului iscat în Palatul Cotroceni a ajuns la cunoștința protipendadei. Consecința? Primul ministru, Iuliu Maniu, interesat să calmeze spiritele spre liniștea guvernului său, a ordonat serviciilor competente din Ministerul de Finanțe, sporirea substanțială a listei civile a principesei Elena, la 7 200 000 lei anual, în schimbul angajamentului ei de a se abține să facă declarații publice referitoare la statul român sau la Casa Regală. Dar Elena a profitat din plin de situație și a pretins — și i s-au dat — încă 30 milioane reprezentînd costul unui imobil cumpărat în Franța, unde intenționa să se stabilească. Statul a preluat atunci sarcina de a plăti, din bugetul său, cheltuielile iscate de încurcăturile menajului regal. N-a fost nici pentru prima și nici pentru ultima dată.

**„Majestate... primiți
această sută de milioane...”**

Relația financiară directă dintre stat și Casa Regală o reprezenta lista civilă*. La începutul domniei lui Carol I, totalul ei se ridica la 2 milioane lei aur anual. În 1923 însă, numai pentru rege se prevăzuseră în buget 10 milioane lei aur, iar în 1926 — 40 milioane lei aur. Spre sfîrșitul deceniului trei, lista civilă a familiei regale echivala, valoric, cu salariile lunare a peste 20 000 muncitori! Cîțiva ani mai tîrziu, după instalarea lui Carol II, contribuția statului a fost majorată, deși țara se găsea în plină criză economică. În timp ce clasa muncitoare și toți salariații statului suportau povara curbelor de sacrificii, diferite subvenții de stat și alocații bugetare au rotunjit, în mod simțitor, fondul de cheltuieli al unei camarile din ce în ce mai pofcioase.

Și, totuși, lista civilă a rămas un izvor minor de îmbogățire. Dacă pînă în 1930

* Suma de bani acordată anual prin Constituție sau prin legi ordinare, monarhului unui stat. — n.r.

In pp. 22-23 : medalie comemorativă pentru primul Hohenzollern (caricatură publicată în *Tocila* din 1891)

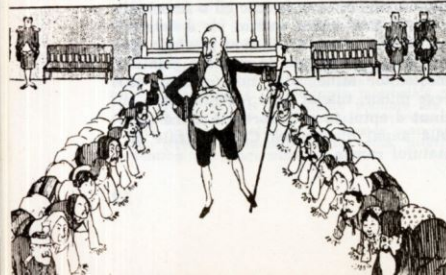
Caricatură publicată în revista *Furnice* (1909)

Cine se umilește... (La palat)

Majestate Sa!

... se înalță!... (Pe domeniile coroanei)

familia regală a acaparat, spre propriul profit, numeroase surse de venituri într-un mod oarecum întimplător, după înscăunarea lui Carol II acumulare de averi a devenit o preocupare predilectă. Jaful organizat de camarila regală în economia națională s-a sprijinit pe împrejurări specifice. După marea criză economică mondială, în România s-a înregistrat, începând cu anul 1934, un oarecare avânt al dezvoltării industriale. Centrul de greutate al vieții economice s-a deplasat din sfera capitalului bancar liberal, dominant pînă în 1929, în sfera de acțiune a unor cliți de industriști, legate de comenzile de stat. Noile stele ale firmamentului economic, Malaxa, Bujoiu, Auschnitt, Gigurtu, nu „lucrau“ decît în mică măsură în industriile „tradiționale“ (ușoară, alimentară); principalul lor domeniu era industria extractivă, metalurgică și a construcțiilor de mașini, cărora li se asigurau, printr-un regim de cartelare monopolistă, profituri exorbitante. „Operațiile — nota pînă în Pamfil Seicaru, ziarist de extremă dreaptă — se efectuau cu toate măsurile de siguranță, [pentru] ca dedesubturile să nu fie cunoscute. Statul făcea, asupra furniturilor, plăți anticipate care acopereau investițiile magnatilor industriei, astfel ca riscurile să fie înlăturate. Trebuia cineva să fi fost un cunoscător al tehnicii industriale, la curent cu piața mondială, ca să fi putut verifica aceste operații, toate aranjate în Aleea Vulpache, în casa Elenei Lupescu“.

Indiferent de ramura economică în care acționa, nici un mare industriș nu și-a putut permite să nu-l cointereneze pe Carol în afacerile sale. La Uzinele Malaxa, de pildă, regele deținea 30-34 la sută din totalul acțiunilor; cam la același nivel se ridicau pachetele regale de acțiuni aflate în portofoliile altor magnati. Dintre toți, Malaxa a realizat cele mai puternice lovituri. El a izbutit să-și construiască o serie de fabrici și uzine utilizînd aproape numai capitaluri ale statului, în condiții financiare ieșind cu totul din cadrul legii. „Secretul“ reușitelor sale a devenit repede cunoscut lumii de afaceri: daruri în acțiuni și proprietăți către rege, Elena Lupescu și alți membri ai camarilei.

Dealtfel, acumularea și traficarea de acțiuni a constituit un mijloc foarte mănos de îmbogățire. Prin intermediul unor masive pachete de acțiuni „dăruite“ de diferite societăți industriale, comerciale și bancare, sau cumpărate la prețuri derizorii, regele realiza mari câștiguri, așt din încasarea redevențelor, cît și prin vînzări-cumpărări speculative. Sfera firmelor la care a devenit acționar cuprindea cele mai diferite sectoare economice, fie autohtone, fie ținînd de investițiile străine în România: Uzinele Titan-Nădrag-Călan, Intre-

prinderile forestiere „Cloșani“, Fabrica Banloc, S.A.R. Telefoane, Navigația Fluvială Română, Fabrica de celuloză Piatra Neamț, Uzinele Reșița, Exploatarea auriferă „Mica“, Societatea Generală Petroliferă „Concordia“, Banca de Credit Român, Fabrica de poștav Azuga, Royal Dutch-Shell, A.E.G., Deutsche-Bank etc. În total, acțiuni în valoare de 600 milioane, la 41 întreprinderi diferite din țară, și zeci de mii de acțiuni, titluri și obligațiuni în străinătate, în valoare necunoscută.

Malaxa a oferit regelui și bani lichizi. Este semnificativ, între altele, un episod petrecut la începutul domniei: prin intermediul secretarului particular al lui Carol, Malaxa și Auschnitt au tatonat posibilitatea înmînării unui dar substanțial regelui, prezentat ca o ofrandă de recunoștință pentru protecția acordată marilor industriști. Pretextul ales a fost mai mult decît transparent: sprijinirea activității... filantropice a lui Carol II. Cei doi voiau, de fapt, să-și asigure nestinjenții, pe mai departe sprijinul monarhiei în afacerile lor veroase. După un scurt expozeu ținut de Auschnitt în fața monarhului, Malaxa a pus pe masă o servietă: „Măiestate, industria grea vă este profund recunoscătoare pentru tot ce-ați făcut și vă roagă să primiți această sută de milioane de lei, ca o modestă contribuție pentru operele de asistență ale Palatului“. Deși totul fusese aranjat, Malaxa a avut, totuși, un moment de suspense. Se aștepta să fie dat afară: chiar și pentru el era greu de imaginat că un rege poate primi mită într-un mod așt de direct. În secunda următoare însă, teama i-a dispărut. Carol i-a întins mîna, ca și lui Auschnitt, apoi i-a decorat, iar seara au jucat împreună bridge, fără a mai pomeni ceva de cele împlinite. Mai tirziu, la alte partide de bridge, magnati! aveau să-l vadă pe rege aprinzîndu-și trabucul cu hîrtie de o mie de lei! Pentru o astfel de hîrtie un muncitor calificat lucra 20 zile.

Cuplul și camarila

Trăsătura de unire a tuturor marilor învîrteli a reprezentat-o cuplul Carol II-Elena Lupescu. Contemporanii nu și-au putut prea bine explica ascensiunea acestei „eminențe roșcovane“ în viața instabilului monarh. Caracterizarea pe care i-a făcut-o regelui un memorialist — „felul molatec de a da mîna, artă seducției, inconstanța, lipsa de voință, lipsa de memorie afectivă, folosirea, cu mult rafinament, a minciunii, oroarea de acte eroice“ — nu răspunde prea bine la întrebare. Elena Lupescu, supranumită „Cucoana“, „Duduia“, „Madame du Barry a României“, s-a instalat așt de solid în viața suveranului, încît, în fața sa

Oglinda Zilei

Impozitele

Pe cine apasă

Desen apărut în ziarul Dimineața din 3 octombrie 1920

au căzut în dizgrație prieteni din „exil” și oameni politici, s-au prăbușit guverne și s-au creat complicații politice, dar ea nu și-a pierdut nici un moment influența asupra monarhului. Această „femeie superior înzestrată cu instinctul de pradă”, dispunea de un grup de consultanți format din specialiști în afaceri, agenți de bursă, oameni calificați în lovituri de amploare, capabili să realizeze zilnic, pe baza unei atente urmăriri a vieții economice și a unor intervenții ilegale, câștiguri de sute de mii sau milioane lei.

Dacă în afacerile acestui cuplu Carol reprezenta influența, iar Elena Lupescu concepția, prefectul Capitalei, Gabriel Marinescu, se afirma ca unul din executanții de mare încredere. În umbra afacerilor regelui, șeful ordinii publice, în asociație cu tatăl Elenei Lupescu, patrona, la rândul său, un număr de tripouri din Capitală și de pe litoral. Este semnificativ episodul petrecut în 1933, când Ion Mihalache, ministru de Interne, pe baza unor probe incontestabile, a decis demiterea lui Gabriel Marinescu. Elena Lupescu a alergat la rege, iar regele a respins hotărârea luată de ministrul său. Afectat, acesta și-a depus demisia, iar șeful guvernului național-tărănist, Maniu, s-a solidarizat cu el. Regele a renunțat la tot guvernul, dar nu a acceptat îndepărtarea omului său.

Un rol nu mai puțin însemnat în administrarea și sporirea averii din țară și străinătate a monarhului, l-a avut ministrul Curții Regale, Ernest Urdăreanu. Bineînțeles, s-a înfruptat și el din plin, aranjându-și mari afaceri, ca membru al consiliilor de administrație a unor importante întreprinderi. Dar, spre sfârșitul domniei lui Carol, Urdăreanu a pierdut încrederea regelui, la fel cum au pierdut-o mai înainte chiar și unii din membrii fondatori ai camarilei, după epuizarea rolului lor.

Generalul adjutant Ernest Baliff, capitălistul A. Mocsony, mareșalul Curții Regale C. Flondor, Al. Scanavi, administratorul averii reginei Maria, completau fauna decăzută, venală și coruptă, menținută fățiș sau ocult în spatele unor guverne „parlamentare”, sau prin regimul dictaturii regale. Pe lângă ei, o armată de slugi nesătioase, instrumente la dispoziția Maiestății Sale — primul capitalist și moșier al țării: maeștri de ceremonii, administratori de domenii, maeștri de vânătoare, secretari particulari, doamne de onoare etc.

**„...unde sint banii de pe
taxa timbrului, Sire?”**

Nu s-a putut încă stabili la cât se ridică totalul fondurilor deturnate*. Oricum, varietatea și amploarea afacerilor regale

* Vezi și Magazin istoric, nr. 9/1967.

impresionează. Elisabetei, fosta regină a Greciei, aflată la București, i-a venit oda la poartă să cumpere o moșie. Costă 32 milioane, dar ea n-a plătit decât opt. Restul a fost completat prin contribuția statului, obținută printr-o manevră bancară. Voiajul în străinătate al reginei Maria, în 1933 — ultimul an de criză economică — a costat 1 800 000 lei; bineînțeles, o parte importantă din această sumă a fost suportată de către stat.

După ce matrapazlicurile Majestății-Sale Carol II, au devenit mai binecunoscute, mulți contemporani s-au arătat uimiți că în augustele sale buzunare și-au făcut loc chiar și fonduri a căror destinație inițială era socotită inalienabilă. Așa a fost înzestrarea aviației, prezentată oficial ca o cauză demnă de obolul fiecărui cetățean. Prin multiple mijloace — și mai ales printr-un timbru obligatoriu — s-au strâns sume însemnate într-un „Fond al aviației”, menit procurării de aparate și utilaje moderne. Dar, pentru că administrarea fondului i-a fost incredințată regelui, nimeni nu a îndrăznit să controleze modul cum se cheltuia sumele respective. An de an, sub efigia atât de cunoscută a pilotului de pe „timbrul aviației”, tipărit într-un mare număr de exemplare, s-au strâns milioane peste milioane, cu credința că sacrificiile consimțite nu vor fi inutile. Până când, în 1940, la lucrările Consiliului de Coroană convocat în zilele tragice ale Dictatului fascist de la Viena, conducerea armatei a făcut cunoscut că, în fața unei eventuale forțe de invazie străine, România nu ar putea opune, în principal, decât clasicele arme ale infanteriei și cavaleriei. Înzestrarea tehnică a armatei nu permitea purtarea unui război modern: „nu avem blindate și aviație” — au afirmat generalii. Străfulgerat de o bânuială, Nicolae Iorga a izbucnit: „Dar unde sînt banii de pe taxa timbrului, Sire?” La care regele a lăsat ochii, spășit, spre scumpele covoare de sub picioarele Măriei-Sale. Opinia publică n-avea atunci de unde să știe că deturnarea „Fondului aviației” fusese pentru rege, doar un început, pe lângă sumele storse din comenzile de avioane făcute Uzinelor I.A.R. Brașov, la care tot el deținea o treime din totalul acțiunilor.

Bilanțul a „zece ani de domnie glorioasă” a fost, pentru rege, cît se poate de rentabil. Exploatarea muncii oamenilor și a roadelor pămîntului României i-au permis să ridice totalul averii sale — numai în titluri, devize și acțiuni — de la 196 milioane, cît se cifra în 1927 (la moartea lui Ferdinand), pînă la un miliard! Un alt miliard a fost transferat în străinătate de membrii familiei regale, pînă în 1940.

„...omul cel mai impopular...”

Cînd Carol II a plecat din țară, în septembrie 1940, în cele 12 vagoane ale trenului său au fost imbarcate un mare număr de valize. În grabă, a fost uitată doar una. Cei ce au deschis-o au aflat în ea 120 milioane lei, în devize străine. Și era vorba doar de o valiză! Nimeni nu a putut evalua, nici măcar aproximativ, valoarea aurului, bijuteriilor, hîrtiilor de preț, tablourilor etc. scoase din țară. Dar toate acestea nu reprezentau decât o parte din averea familiei regale. Restul a rămas în mare parte cu castelele, moșiile, banii, aurul și toate celelalte bogății. Abia în 1947, odată cu abolirea monarhiei, avea să se facă inventarul: 150 000 ha pămînt arabil, păduri, pășuni și bălți, 29 palate și castele, 5 întreprinderi industriale, 114 clădiri diferite, 2 iachuri, obiecte de artă în valoare de 175 milioane, acțiuni în valoare de peste 3 miliarde, diferite proprietăți în străinătate etc.

Cînd a fost forțat să abdice și să plece în străinătate, Carol II a lăsat o țară lăvită de consecințele unui jaf economic fără precedent, ciuită teritorial, izolată pe plan extern. Regele, se arăta în broșura **România sub domnia lui Carol al II-lea Hohenzollern**, editată de P.C.R. în 1940, „a devenit omul cel mai impopular, cel mai nefericit din țara lui. Afară de o clică restrînsă de profitori ai regimului dictaturii regale, toată populația muncitoare din România privește cu adîncă ură și revoltă, prezența de 10 ani a lui Carol Hohenzollern la cîrma țării”.

Din motive de tactică politică, regimul dictaturii militare fasciste, care a urmat dictaturii regale, a inițiat, în 1940, o comisie guvernamentală de anchetă, în scopul clarificării unor din marile lovituri financiare ale regelui. De la început, însă, comisia nu și-a propus să ajungă prea departe. Monarhia continua să existe, iar girul său era necesar noului regim instituit de generalul Ion Antonescu și de legionari. Răspunderea factorilor politici ai regimului burghez-moșieresc a fost, de aceea, înmormîntată în vagi concluzii acuzatoare, doar la adresa ex-regelui. A urmat perioada unor procese purtate de statul român cu cel plecat pentru totdeauna în cabarele din străinătate.

Indisolubil legată de rînduile capitale, istoria instituției monarhice în România a reflectat veridic decăderea unei lumi bazată pe exploatare și asuprire. Motiv pentru care, atunci cînd mersul victorios al revoluției populare a creat condiții necesare, poporul român a fixat pentru totdeauna locul monarhiei, în rîndul vestigiilor istorice, definitiv depășite.

• Clio anunță • Clio anunță • Clio anun

■ Noua adresă a Clopotului Independenței

În 1753, principalul subiect de discuție al locuitorilor orașului american Philadelphia era noua achiziție pe care o făcuse guvernatorul coloniei Pennsylvania, una dintre cele 13 posesiuni britanice din America de Nord: un clopot de dimensiuni impresionante, care cântărea aproape o tonă.

Douăzeci și trei de ani mai târziu, în clădirea construită în 1732-1741 și care găzduia colosul de aramă, a avut loc un eveniment istoric: delegații tuturor coloniilor și-au proclamat neatîrnarea față de metropola de peste ocean. La 4 iulie 1776, dangățul clopotului a vestit cetățenilor nașterea Statelor Unite ale Americii de Nord. De atunci, el a rămas cunoscut sub numele de Clopotul Independenței, iar reședința sa a devenit, pentru toți „rebelii” nord-americani: Casa Independenței.

Dar numai peste un an, cele 1000 kg de metal au părăsit în mare grabă Philadelphia — capitala S.U.A. în anii 1776-

1800. Corpul expediționar englez, care avea misiunea de a înăbuși revoluția burgheză americană, se apropia de oraș și americanii se temeau că inamicul va topi clopotul pentru a face dintr-insul piese de artilerie. În consecință, el a fost imbarcat într-una din cele 700 căruțe ale unui tren de aprovizionare al armatei răsculaților și transportat pînă în localitatea Allentown, unde a fost îngropat sub pardoseala unei biserici.

Din nou a trecut un an și, după alungarea britanicilor, clopotul s-a înapoiat la domiciliul său inițial. De atunci, el nu s-a mai deplasat decît în ocazii deosebit de solemne. Astfel, în 1915 a împodobit expoziția organizată la San Francisco în cinstea inaugurării Canalului Panama. În 1917, o altă călătorie — ultima — a fost mult mai scurtă: pînă la colțul unei străzi din Philadelphia, unde avea loc o paradă militară, prilejuită de intrarea S.U.A. în primul război mondial.

Glăsuț de aramă al libertății nu a mai răsunat de peste cinci pătrare de veac. Ultima oară a fost auzit în 1846, la aniversarea zilei de naștere a lui George Washington. O fisură apărută puțin mai înainte a devenit tot mai pronunțată în deceniile următoare, astfel încît, de teama unei avarii grave, s-a luat hotărîrea de a i se aplica un regim de repaus desăvîrșit.

Consensusul tăcerii va fi respectat și în viitor. Dar vara aceasta începe construcția unui nou lăcaș pentru Clopotul Independenței: un turn de cărămidă aparentă, situat nu departe de vechea sa adresă, în perimetrul complexului muzeal denumit Parcul Național al Independenței din Philadelphia.

Mutarea, care va avea loc probabil peste doi ani, este o consecință indirectă a popularității de care se bucură istorica relicvă. Numărul vizitatorilor săi crește de la an la an, atîngînd numai în 1971 un total de 1 200 000. Din cauza modestelor dimensiuni ale clădirii care-l adăpostește acum, fluxul acestei enorme mase de oameni se lovește de serioase dificultăți și străngălurile provoacă adesea așteptări de cîteva ore.

Se prevede că în 1976, cînd Statele Unite își vor sărbători bicentenarul independenței, venerabilul herald de bronz va primi omagii emoționate a cel puțin 20 000 000 persoane. Se speră că noul sediu va permite acestui pelerinaj să se desfășoare în condiții mulțumitoare.

Clîșeul: Casa Independenței, prima „reședință” a colosului de aramă

Doina MOTAȘ

Prof. univ. dr. docent D. M. PIPPIDI
directorul Institutului de arheologie al
Academiei de Științe Sociale și Politice

La sursa activității istoricului — interesul pentru om

● Marea colonizare greacă ● M-aș fi închinat cu pre-
cădere Afroditei ● Primul și ultimul împărat roman
zeflicat ● Cronica epigrafică a României ● A doua
„întemelere” a Histriei ● Capul lui Decebal ● Sînt
fericit că am fost studentul lui Părvan

— Sînteți cunoscut ca unul dintre cei mai străluciți epigrafiști, traducător și interpret al epocii vechi din istoria României. Ce-a fost mai întâi: pasiunea pentru istorie sau curiozitatea pătrunderii tainelor textelor antice?

— Întrebarea dv. se înscrie, mă tem, în rîndul ghicitoriilor născocite de spiritul popular de-a lungul vremurilor, și din care cea mai cunoscută privește anterioritatea oului sau a găinii...

În cazul la care vă referiți, mi se pare evident că la orice istorie, mare sau mic, interesul pentru om — vreau să zic pentru trecutul acestuia mai apropiat sau mai depărtat — a trebuit să precedă dorința pătrunderii textelor lăuate de succesivele civilizații și care reprezintă, dacă nu singura, cea mai explicită cale de cunoaștere a celor care ni le-au transmis. Firește, această curiozitate odată satisfăcută, informațiile dobîndite contribuie, la rîndul lor, la sporirea și la adîncirea interesului pentru trecut, în variatele-i aspecte, ceea ce nu rămîne fără urmări pentru înțelegerea și interpretarea textelor — și așa mai departe...

Un sfert de veac consacrat cercetării trecutului Dobrogei

— Vă mai preocupă istoria coloniilor grecești de pe litoralul Mării Negre? Sau, dacă vreți, „istoria Dobrogei”? Cîte cărți i-ați închinat?

— Răspunsul la întrebarea privind Dobrogea e: da. După aproape un sfert de veac de lucru în acest domeniu, problemele ridicate de importantul fenomen istoric care e „marea colonizare greacă”, în Mediterana și în Marea Neagră, continuă să mă pasioneze. E vorba de un moment capital în formarea civilizației Europei, e vorba și de un aspect de cel mai viu interes al evoluției societăților omenești de pe teritoriul României, în general, și al Dobrogei, în particular. Ca să mă exprim ca dv., acestui însemnat capitol al istoriei naționale (și europene!) i-am „închinat” pînă acum — pe lângă numeroase studii de amănunt, nestîrșite încă în volum — mai multe cărți în limba română: o întinsă contribuție la volumul *Histria I* (apărut în 1954), *Contribuții la istoria veche a României* (prima ediție 1958, a doua revăzută și mult sporită, în 1967); *Gefii și grecii la Dunărea de jos, din cele mai vechi timpuri pînă la cucerirea română* (în colaborare cu D. Bercea, București, 1965); *Studii de istorie a religiilor antice, texte și interpretări* (București 1969). O culegere de studii epigrafice mi s-a publicat în 1962 de Academia din Berlin, sub titlul: *Epigraphische Beiträge zur Geschichte Histrias in hellenistischer und römischer Zeit*; o versiune italiană a istoriei coloniilor de pe litoralul dobrogean — *I Greci nel Basso Danubio* — s-a tipărit în 1971 de Editura Mondadori din Milano, într-o colecție condusă de Ranuccio Bianchi Bandinelli, colaborator, după cîte știm și al *Magazinului istoric*.

— Aveți în lucru și altele?

— Orice cercetător care-și iubește meseria vă va spune că n-a încheiat niciodată socotilele cu problemele sau cu documentele care i-au reținut atenția — în unele cazuri, decenți de-a rândul. În ce mă privește n-aș vrea să mor înainte de a fi publicat culegerile inscripțiilor grecești și latine din Histria și Callatis. Le-am făgăduit de mult, pregătirea lor este destul de înaintată, dar tocmai în anii cînd aș fi putut să mă ocup mai intens de ele, m-am găsit angajat în alte treburi, și ele urgente, chiar dacă de altă natură...

— De curînd, țara noastră a fost gazda celui de-al IX-lea Congres internațional al Iteșului. Să „uităm” că dv. ați fost președintele comitetului de organizare. Ca simplu participant, ce ne puteți spune despre această importantă reuniune internațională?

— Studiile asupra frontierelor romane sînt de origine relativ recentă și reprezintă o ramură specializată a istoriei Imperiului roman — în special a istoriei sale militare — sub raportul recrutării și organizării corpurilor de trupă în diferite epoci, al distribuției lor de-a lungul frontierelor amenințate, al sistemelor de fortificare folosite de la provincie la provincie etc.

În ce ne privește putem fi foarte satisfăcuți de modul în care s-au desfășurat lucrările congresului, organizat sub patronajul Academiei de Științe Sociale și Politice din țara noastră. Pe lângă străluciți specialiști — prof. Erik Borley din Anglia, prof. Hans Schönberger din R.F.G., prof. J.E. Bogaers din Olanda — invitați din mai bine de 20 țări au venit să dea un substanțial aport științific. Comunicările și rapoartele — cite au putut încăpea în patru zile de dezbateri — au fost în număr de 70. Din acestea, mai mult de 20 au reprezentat contribuțiile românești, restul — cele ale specialiștilor veniți din alte țări europene, din Statele Unite, din Canada etc. Sperăm să putem tipări toată această masă de informații într-un volum care va cuprinde „Actele” congresului.

Afrodita și Apollon

— Ați scris o carte intitulată, Studii de istorie a religiilor antice. Dacă ați fi fost cetățean al Histriei în sec. III î.e.n., de pildă, la care cult sau credință ați fi aderat? Mă refer la relația om-divinitate în acea epocă. Sub ce optică priviți acele vremi?

— Știu și eu? Dacă la o glumă se poate răspunde cu o glumă, aș spune că în tinerețe m-aș fi închinat cu precădere Afroditei (al cărei templu sîntem pe cale să-l dezgropăm în anii aceștia la Histria), iar la bătrînețe m-aș fi încredințat betșugurilor lui Apollon „tămăduitorul” (de care, de asemenea, am vrut să mă ocup în multe din studiile mele...). La a doua parte a întrebării nu pot spune decât că orice istoric, din orice vreme, nu se întoarce spre trecut decât cu mentalitatea epocii lui și pornind de la probleme care sînt și ele vremii în care trăiește. Dacă ar fi altfel, istoria antichității (ce să mă refer numai la ea) ar fi fost scrisă de mult, odată pentru totdeauna. În realitate, lucrurile nu stau așa și fiecare generație de cercetători contribuie la mai bună cunoaștere a trecutului, fie prin documentele noi pe care se îndeamnă să le scoată la iveală, fie printr-o metodă de interpretare a fenomenului istoric, tot mai pătrunzătoare și care ține seama de progresele realizate și în alte domenii ale științelor sociale. În aceste condiții, înțelegerea trecutului devine tot mai nuanțată și mai cuprinzătoare, ajungînd să îmbrățișeze întreaga planetă, ceea ce nu s-a putut întîmpla pînă nu de mult, cînd istoria zisă „universală” nu era de fapt

decît istoria Europei și a Răsăritului Apropiat.

În ce privește datoria istoricului de a fi un veșnic căutător și descoperitor al adevărului, nu pot să nu-l citez pe Polibiu care afirma: „Căci, precum o vită de povară, dacă i se scot ochii, nu mai e bună de nimic, tot așa, dacă din istorie se lasă la o parte adevărul, ceea ce rămîne e o simplă poveste nefolositoare.”

Semnificația cultului cirmuitoarelor romani

— O preocupare constantă a activității dv. de cercetător a fost și rămîne — după cite știm — elucidarea formării și dezvoltării cultului cirmuitoarelor în Imperiul roman. Este vorba chiar de un adevărat cult, și de ce? Care ar fi primul și care ar fi ultimul cirmuitoare al imperiului roman zeificat?

— E adevărat că religia cirmuitoarelor în lumea veche a constituit o preocupare aproape statornică în activitatea-mi de cercetător. Prima mea carte, apărută în 1939, se intitula: *Recherches sur le culte impérial*. De atunci, la intervale mai lungi sau mai scurte, mi s-a întîmplat să revin asupra acestui gingaș subiect, care între timp a reținut atenția și altor istorici ai religiilor, suscitînd o bogată literatură. Pe vremea cînd a apărut lucrarea amintită, cred că nu exagerez afirmînd că nu erau în lume mai mult de trei-patru specialiști interesați în asemenea probleme: prietenii mei E. J. Bickermann și Jean Gagé (unul profesor la Universitatea Columbia, celălalt la Collège de France), și un al treilea, american, Kenneth Scott, pe care nu l-am cunoscut personal și a cărui urmă am pierdut-o de la război încoace. Astăzi numărul celor ce scriu despre cultul cirmuitoarelor la greci și la romani e de-a dreptul copleșitor. Dar puncte de vedere noi nu mi se pare că s-au adus în discuție, dacă se exceptă lucrarea lui Christian Habicht, profesor la Heidelberg: *Gottmenschtum und griechische Städte*.

Acum, cu privire la întrebările dacă e vorba de un adevărat cult și în ce fel se explică, firește, nu pot răspunde decât cu cea mai mare concizie. Da, e vorba de un adevărat cult, insuficient de un sentiment sincer, cel puțin în momentul cînd la flintă. Explicația lui variază de la societate la societate — din Mesopotamia, trecînd prin Egipt și Grecia, pînă la Roma imperială — comuna fiind, în toate cazurile, credința că stăpînitorul adorat (ori care i-ar fi fost titlul exact) era de o natură superioară comunului muritorilor și că, în această calitate, se învrednicea de puteri nelimitate. La greci și la romani, îndeosebi, asemenea omagii s-au adus unor personalități politice (dar și culturale: poeți, gînditori, legisturi), ale căror acțiuni au impresionat puternic pe contemporanii prin isprăvi fără precedent sau prin curmarea unor suferinți îndurate de omenire vreme îndelungată. Primul roman divinizat (fie și într-o formă neoficială, dar cu atât mai directă) a fost Caius Iulius Caesar. Cu urmașul și fiul său adoptiv, Augustus, începe șirul canonic al împăraților ridicați în rîndul zeilor (*divi*), ultimul din această serie fiind Anastasius (491-518 e.n.). Fără îndoială, cu trecerea vremii, și această manifestare religioasă, ca altele altele în istorie, s-a golit de conținut și de autenticitate, devenind un simplu mod de exprimare a lealității față de șeful statului sau de atașament la un anumit sistem de valori cetățenești.

O cronică epigrafică a României

— Se poate alcătui o cronică epigrafică a României din cele mai vechi timpuri până în zilele noastre? Care ar fi primele semne alfabeticе cu care ați deschide această carte?

— O astfel de „cronică” (eu i-aș zice corpus sau culegere) se poate desigur întocmi, și chiar trebuie întocmită. Ea e de altfel în gregăre, cum mi s-a întimplat s-o spun și altădată, figurînd în planurile de lucru ale Institutelor de arheologie din București și Cluj. Echipa bucuresteană (căci e vorba de o lucrare colectivă) se ocupă în special de inscripțiile grecești și latine din Dobrogea, echipa clujeană de inscripțiile latine (și de puținele inscripții grecești) din provincia Dacia. Evident, sub raport cronologic, inscripțiile grecești sînt cele ce ne rețin în primul rînd atenția și, dintre ele, cele din Histria, a căror serie începe în sec. V î.e.n. și se încheie în sec. IV î.e.n. E vorba de o masă impunătoare de texte de o inestimabilă valoare istorică, multe din ele interesînd nu numai trecutul Histriei sau al Dobrogei în antichitate, dar și istoria Greciei metropolitane în epocile clasică și elenistică, și istoria Imperiului roman în primele veacuri ale erei noastre. Editarea, traducerea și comentarea acestor documente constituie pentru mine și colegii mei o sarcină de onoare, de care sperăm să ne putem achita la o dată nu prea depărtată.

— Ce-ar mai trebui făcut la ora actuală pentru întregirea istoriei vechi a României? O vedeți într-un volum de sine stătător și neapărat „de autor” — de un singur autor vreau să spun?

— O extindere și o adîncire a cunoștințelor despre istoria veche (și străveche) a României nu se poate aștepta în zilele noastre decît de pe urma viitoarelor descoperiri epigrafice și arheologice. Textele literare au fost de mult trecute prin sită și anevoale ne-ar mai putea rezerva surprize. Fără să fie cu totul exclusă, editarea vreunui papirus care să sporească numărul fragmentelor ajunse pînă la noi din anumiți istorici greci sau latini (și zicem Polibiul sau Dion Chrysostomul sau Criton sau Dion Cassius) e puțin probabilă. În schimb, pe calea săpăturilor arheologice, sînt oricînd posibile fie localizarea unei așezări atestate, dar încă neidentificate, fie descoperirea unui monument semnificativ sau a unei așezări cu totul necunoscute, fie precizarea caracterului unei anumite culturi materiale (eventual apartenența ei etnică) și așa mai departe. La fel, descoperiri epigrafice — nu numai din țara noastră, dar și din alte culturi ale lumii antice — pot aduce pe neașteptate știri noi cu privire la oameni sau la împrejurări interesînd de aproape trecutul național. Ca să dăm doar cîteva exemple: o inscripție histriană publicată în 1959 ne-a făcut cunoscute amănuntele unui război între Mesambria și Apollonia Pontică, în prima jumătate a sec. II î.e.n. în care a fost amestecată și Histria, ca aliată a Apolloniei; o altă inscripție histriană, editată în 1968, ne-a adus știrea senzațională că în sec. I î.e.n. cetatea de pe tîrmul lagunei Sinoe a cunoscut o „a doua zidire” (sau „întemeiere”), desigur ca urmare a pustiirii ei de geții lui Burebista. Se cunoaște, de altă parte, vilva stîrnită între specialiști, și chiar în opinia noastră publică, de descoperirea, într-un muzeu din nordul Greciei, a pietrei de mormînt a unui oștean roman, despre care ni se spune că ar fi tăiat și înfățișat lui Traian capul lui Decabal, surprins în locul unde acesta încercase să-și dea moartea. În altă ordine de idei,

o importantă inscripție latină aflată în Africa de Nord și de cîrînd prezentată Academiei de Inscripții din Paris — așa-numita *Tabula Banasitana* — aduce specialiștilor informații de preț cu privire la condiția juridică a peregrinilor din imperiu (decî și din Dacia și Dobrogea), în a doua jumătate a sec. II î.e.n.

Nedumeriri pentru „omul de pe stradă”

— Care este, în cîteva cuvinte, contribuția arheologilor de azi la strădania unanimă a istoriografeiei noastre de acoperire a lacunelor lăsate de intervalul dintre sec. III și sec. X î.e.n.?

— Contribuția la care vă referiți e prea vastă pentru a putea fi evocată aci, fie și „pe scurt”, cum mă îndemnăți. Trebuie să mă mulțumesc să arăt că, de fapt, această perioadă nedeslușită a trecutului național abia acum începe a ne fi cunoscută — și numai pe calea săpăturilor arheologice care s-au desfășurat în ultimii douăzeci de ani cu o intensitate neobișnuită, pe tot întinsul țării. Aceste săpături continuă (ocupă chiar, în planul nostru de lucru, un loc prioritar, în sensul că, proporțional, numărul lor e mai mare decît al celor privind alte orînduiri) ceea ce ne îndreptățește să sperăm că nu peste multă vreme cunoștințele noastre în materie ar putea spori considerabil. Pînă atunci, discuțiile — uneori aprige — care se poartă între specialiști și care nedumeresc pe „omul de pe stradă” reprezintă o cheazășie de progres și nu trebuie să ne neliniștească. Adevărul de toți acceptat va rezulta cîndva din asemenea ciocniri de idei și, firește, din revelațiile aduse de descoperiri viitoare, pe care le așteptăm cu încredere.

— Mergeți des pe șantier? De ce?

— Nefiind arheolog de formație, n-am desfășurat o activitate de teren decît în ultima fază a carierei mele științifice. Începînd din 1949, ca membru al colectivului histrian, am luat parte activă la lucrările de pe acest șantier, unde am avut chiar norocul să fac unele descoperiri importante, în așa-zisul Sector T — una din zonele sacre ale cetății. Mai tirziu, din motive care nu interesează pe cititorii dv., am încetat de a mai lua parte la lucrări. În ultima vreme am revenit totuși la Histria, ca responsabil al șantierului de care continui să mă simt legat. Dincolo de activitatea de cercetare științifică pe care o desfășoară întregul colectiv, atenția mea se îndreaptă și spre unele aspecte organizatorice, prea multă vreme neglijate. Am în vedere restaurarea monumentelor scoase la lumină în ultimii cincizeci de ani de săpături, zidirea unui muzeu și a unor depozite de materiale demne de acest mare șantier, în sfîrșit, îmbunătățirea condițiilor de viață ale cercetătorilor, care au dreptul la un tratament mai bun decît acela de care au avut parte decenii de-a rîndul. În toate aceste privințe ne bucurăm de sprijinul necondiționat al statului prin diferite instituții care nu cruță nici bani, nici asistență tehnică necesară pentru ca, în scurtă vreme, Histria și Adamclisi, între altele, să devină două șantiere frunțase în ansamblul activității arheologice din Republica Socialistă România.

Primul mare dascăl al tinereții mele

— Ce amintire fi păstrați marelui nostru istoric și arheolog Vasile Pârvan? I-ați fost elev, student?

— Împreună cu colegul și prietenul Ion Nestor, împreună și cu regretatul Constant Grecescu, cunoscutul editor de texte medievale, fost profesor la Școala superioară de arhivistică, fac parte din ultima serie de studenți ai lui Pârvan, intrați în Facultatea de litere în toamna lui 1923, afiați în preajma liceului în 1927, anul morții neașteptate a Magistrului. Cît a trăit, i-am urmat lecțiile cu sfîințenie, fiind poate singurul, dintre foștii mei profesori bucureșteni, de la cursurile cărui n-am lipsit vreodată. În aceste condiții, înțiruirea pe care a exercitat-o asupra-mi a fost profundă, nu în sensul că aș fi deprins de la el metode de lucru infailibile sau îndemnul de a mă angaja într-un sector precis de cercetare (în acei ani, de altminteri, interesul lui mergea mai curînd spre „preistorie”, decît spre istoria lumii clasice, de care mă simțeam atras), ci în înțelesul că, pentru înțlia oară, a dezvăluit omului tînr care eram ceea ce, mai tîrziu, pe alte meleaguri și alți dascăli de mare clasă, aveau să contribuie să-mi sădească în suflet: pasiunea pentru cercetare, respectul pentru o viață înclinată năzultel de a cunoaște... Ca toți profesorii autentici, Pârvan a fost un trezitor de vocații, și aceasta explică numărul mare de elevi pe care l-a lăsat și care, pînă astăzi, îi continuă munca în felurite sectoare ale antichităților naționale. În ce mă privește, vicisitudinile unei cariere destul de zbuciumate m-au făcut să mă angajez abia mai tîrziu și

sub alte înțiruri în domeniile cultivate de Pârvan în tinerețe: istoria lumii romane, istoria coloniilor pontice, epigrafia histriană și callatiană. Ostenelile mele în acest din urmă domeniu continuă nemijlocit publicațiile lui de texte, întrerupte în 1925. La fel și cercetările de teren în cuprinsul Histriei, unde, la treizeci și mai bine de ani după începerea săpăturilor, mi-a fost dată mulțumirea de a atinge pentru înțlia oară un nivel grec, clasic, în cetatea pînă atunci cunoscută numai prin monumente de epocă romană tîrzie. Firește, în mai multe rînduri, în cursul acestor activități de un fel sau altul, mi s-a întîmplat să mă depărtez de rezultatele de el obținute sau să propun soluții proprii unor probleme lăsat_e de el nedezlegate. Am făcut-o, de fiecare dată, cu respectul cuvenit unui mare înaintaș, fără de a cărui muncă greu ne-am putea mindri cu succesele de astăzi. Cum m-am simțit dator să scriu în prefața unei cărți apărute în 1958: „Dacă în mai toate problemele luate în examen atitudinea cunoscului se deosebește de a fostului său dascăl, explicația trebuie căutătată în progresul înregistrat în curs de o generație în cunoștințe și în metode și care n-ar fi fost posibil fără pilda impresionantă și muncă plină de abnegație a celui ce și-a legat numele de cea mai veche istorie a pămîntului dintre Carpați și Marea Neagră.” Ca profesor, la rîndu-mi, și ca îndrumător al altor generații de tineri pe cărările științei și ale omeniei, nu-mi doresc răsplătă mai mare decît aceea ca — peste douăzeci sau treizeci de ani — vreunul din ei să scrie despre mine ceea ce, într-un ceas de cumpănă, m-am îndemnat să scriu despre primul mare dascăl al tinereții mele studioase.

Interviu consemnat de
Ioan I. DIACONU

PLANȘELE NOASTRE

- ① Ștefan Greceanu, comandantul Corpului de voluntari valahi în războiul ruso-turc (1768-1774). Pictură din Muzeul de Istorie al R.S.R. (Enigmistică — „Armia română”, p. 37)
- ② O tapiserie de la Muzeul de Arte Frumoase din Dijon reprezintă pe Carol cel Mare asistînd la construcția capelei din orașul pe care l-a ales ca reședință. În medalion: bust — relicvar din aur al lui Carol cel Mare (Aachen — prima capitală medievală europeană, p. 38)
- ③ Elena Ghica, cunoscută ca scriitoare sub numele de Dora d'Istria, ardentă apărătoare a cauzei independenței albaneze. Pictură de Petre Mateescu, Muzeul de Artă al R.S.R. (Un secol de lupte pentru un ideal de secole, p. 50)
- ④ La începutul secolului XVIII, autoritățile austriece au colonizat în Banat numeroși locuitori, mai ales germani, din Alsacia, Lorena, Hessen etc. actuala populație șvăbească. Stampa — ce înfățișează o scenă din această acțiune — se găsește la Muzeul de Istorie al R.S.R. (Sașii, șvabii, țipțerii și landlerii, p. 62)

ГРЕУЕНЪ,
Р. ВЕЛПОСТЕЛНІК,
ОНТИРІН ХУСАРСКОЙ
ПОЛКЪ.

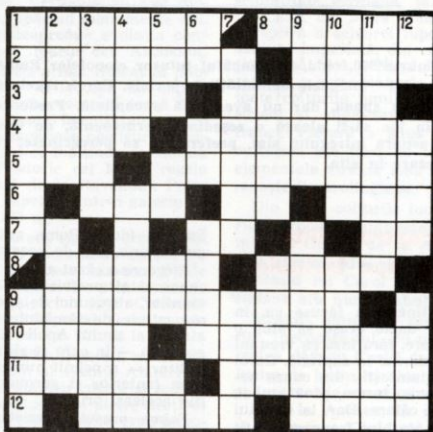

ENIGMISTICĂ „...ARMIA ROMÂNĂ”

ORIZONTAL : 1) Spadă (pop.). — Unealtă agricolă folosită și ca armă de luptă. 2) Luptători recrutați de obicei dintre boierii de țară și răzeși (sg.). — Arcul ghioaga, buzduganul, securea... 3) Militari din cavaleria ușoară. — Denumirea tunurilor pe vremea lui Ioana vodă Viteazul. 4) Stolnicul lui Ștefan cel Mare, mort în bătălia de la Vaslui (1475). — Mari dregători moldoveni. 5) Cele domnești erau păzite cu grijă. — Autorul unei celebre descrieri în versuri a bătăliei de la Rovine. 6) Specie de crustacee. — Titan. — Râu în 'U.R.S.S. 7) Sînt (pop.). — Cămăși. — Rea. 8) Domn al Țării Românești, prieten și aliat al lui Ștefan cel Mare. — Scobiți. 9) Tunuri de calibru mare, utilizate și de oștirile române în epoca feudală. 10) Apărut. — Stare socială a țăranilor liberi din Moldova. 11) Sabie scurtă și lată, cu care lupta în trecut pedestreimea. — Erau arse cînd oștile străine invadeau țara, pentru a le lipsi de aprovizionare. 12) Lucrări în care evenimentele istorice sînt trecute cronologic. — Mare căpitan de dorobanți în vremea domniei lui Radu Leon Tomșa (1664-1669).

VERTICAL : 1) Arme de apărare. — Ghioagă sau par. 2) Sabie lată cu două tăișuri, folosită de oștenii români. — Țara Românească și Moldova. 3) De culoarea bronzului. — Elisabeta în familie. 4) Naș. — Comandant al plăieșilor. 5) Între alb și negru. — Dînsa. — Elena Miclescu. — Calciu. 6) De două ori cea dintîi... — Post meridian. — Pictor și grafician român (1881-1958). 7) Văruți. — Cămăși confecționate dintr-o țesătură metalică. 8) A mișca din loc. — Domnul Unirii, organizatorul armatei române moderne. 9) Forțe armate (sg.). — Formau „grosul” sau „gloata” în oștile feudale. 10) Luptători de la... distanță. — Însoțitor al somnului (art.).

11) Locuri adese alese pentru luptă de domnii români. — Rîu pe care era așezată Sparta. 12) Diftong. — Vistiernic al lui Ștefan cel Mare, însărcinat și cu unele misiuni militare. — Împletitură din scoarță de copac, cu care oștenii își câpțuseau căciuliile.

Cuvinte rare : UCA ; IUG ; TEIE.

I. PATRAȘCU

SOLUȚIILE CAREULUI DIN Nr. 10

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	M	O	A	R	A		B	E	I	L	I	C
2	A	I	N	S	L	I	E		C	U	Z	A
3	N	E		R	A	S	C	A		P	P	
4	U	R	G		M	I		R	I	U	R	I
5	C		R	E	A		A	S	T		A	T
6		F	O	C		B	R	E	A	S	L	A
7	S	U	P	U	S	I		N		T	U	L
8	E		I		P	A	L	A	T	E		A
9	R	S		K	I	S	E	L	E	F	F	
10	B	U	C	U	R		U		P	A	U	S
11	A	T	E	N	E	U		S	E	N	A	T
12	N	U		D	A	L	L	E	S		D	A

AACHEN — prima capitală medievală europeană

K. ERHARDT

La 25 decembrie 800, când, în dangătul tuturor clopotelor Romei, primea din miinile papei Leon III * insignele demnității imperiale, Carol, regele francilor, avea un imperiu făurit cu spada, dar nu avea încă o capitală. Predecesorii săi, regii merovingienii,** în loc să-și aleagă o reședință permanentă, de unde să-și poată exercita puterea asupra întregului stat, preferaseră să peregrineze, cu întreaga lor curte, dintr-o așezare în alta.

Faimos castru militar și izvor de ape termale

Această viață itinerantă făcuse ca, în anumite perioade, unele orașe să aibă o importanță mai mare, fără însă ca vreunul din ele să se transforme în capitală. Carol risca să-și imite înaintașii : din cauza nenumeratelor războaie, fusese, până atunci, un suveran veșnic călare. Dar, la sfârșitul luptelor, granițele statului franc erau atât de întinse, iar organizarea lui se anunța atât de complicată și dificilă, încât Carol cel Mare a înțeles că era timpul să se stabilească definitiv într-un oraș care să devină, de fapt, noua capitală imperială a

Europei (după Roma antică), centrul organizatoric, atât de necesar, al statului.

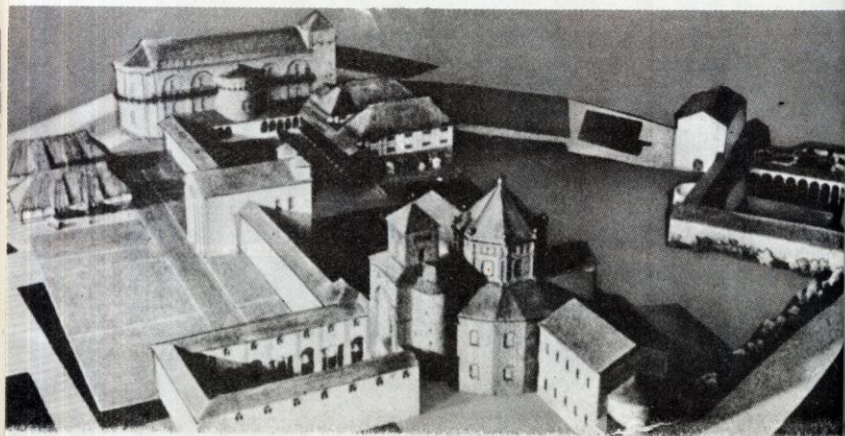
Alegerea a căzut asupra orașului Aachen, cunoscut și prețuit încă din vremea romanilor, atrași aici de apele termale, a căror putere de tămăduire era socotită un atribut al zeului Apollo Granus ; de aceea, așezarea — în care se ridicase și un castru militar — a primit numele de *Aquis Granum* (anterior și germanii o prețuiseră, din aceleași pricini).

Faima orașului rezistase secolelor și-l atrăsese și pe Pepin cel Scurt, tatăl lui Carol cel Mare. Aici, strămoșul carolingienilor își construise un „palat” — mai bine-zis o vilă — în care nu este exclus să se fi născut și fiul său, viitorul împărat.

* Vezi Magazin Istoric, nr. 8/1970.

** Din dinastia întemeiată de francul Mero-
veu (sec. V-VIII)

Ansamblul Curții imperiale de la Aachen
(reconstituire)

Aachenul a atras atenția lui Carol încă din primii ani de domnie, dar ceea ce l-a determinat să-și fixeze aici capitala a fost poziția favorabilă a orașului în cadrul Franței secolului IX, la care s-a adăugat, poate, fama apelor termale.

Lucrările pentru noul centru imperial au început în jurul anului 800 și s-au desfășurat cu o iuteală nemaipomenită. Din ruinele antice au fost luate numeroase pietre de construcție. Vestigiile au fost distruse, în locul lor apărând monumente noi. Carol urmărea îndeaproape evoluția construcțiilor, vizitând foarte des Aachenul.

Palatul propriu-zis a fost ridicat în partea cea mai înaltă a locului, iar capela imperială — în partea cea mai joasă. Palatul și capela erau înconjurate de o curte vastă, cu numeroase porticuri și pavilioane, în centrul ei înălțându-se statuia ecvestră a lui Teodoric cel Mare, regele ostrogoților (adusă de la Ravenna). Palatul comunica cu capela printr-o galerie de lemn, lungă de 100 m.

Viața de la curte era riguros organizată, în special serviciile palatului, cărora le erau destinate numeroase camere. Sălile de primire a ambasadorilor străini se remarcă prin lux și frumusețe. Camerele rezervate sfetnicilor imperiali se înșirau în jurul apartamentelor lui Carol.

Cît privește mobilierul, acesta nu se deosebea de cel curent al vremii. Alături de mese și băncuțe, stăteau cuferi și scaune ornamentate cu sculpturi și pietre prețioase; paturile, puțin confortabile, erau împodobite cu cuverturi, draperii, brocarturi și numeroase perne.

În exterior, palatul, construit în 16 colțuri, avea o terasă de unde Carol și curtea sa puteau observa în voie împrejurimile Aachenului. În ansamblul arhitectonic imperial, un loc deosebit l-au ocupat biblioteca, arhiva, visteria și... piscina, căci o mare pasiune a lui Carol era înotul.

Capela, construită după planurile arhitectului Odo (Eudes) din Metz, a necesitat mari cheltuieli. Dar împăratul nu a economisit nimic, fiind la fel de hotărât și eficient în opera sa de construcție, ca și în campaniile războinice. Concepută inițial pe un plan pătrat, capela a avut pînă la urmă forma unui octogon.

Nova Roma

Aachenul trebuia să reprezinte — după o epocă de nesfîrșite lupte — orașul „Păcii desăvîrșite”. Capela era de o deosebită frumusețe și fusese construită după modelul bisericii San Vitale din Ravenna. Atrăgea atenția cupola foarte înaltă, împodobită cu un mozaic cu temă religioasă, sprijinită pe două galerii dispuse una deasupra celeilalte.

Carol a împodobit construcția cu aur și argint, cu candelabre, balustrade și porți din bronz masiv. Coloanele din interiorul capelei au fost comandate în Italia, de unde s-au adus nu numai marmura, ci și acele elemente noi, care ar fi făcut pe oricine să compare noua reședință cu oricare din centrele lumii vechi: coloanele, capitulele, mozaicurile, precum și statuia ursoaicei. Dintotdeauna, ursul a fost simbolul semințiilor germane, iar statuia ridicată de Carol cel Mare voia să fie, probabil, o replică a celebrei lupoaice romane. Reședința imperială, din care Carol a intenționat să facă o **Nova Roma**, a fost înălțată de o sumedenie de meșteri veniți din toate colțurile lumii: longobarzi și greci, sirieni și anglo-saxonii, arabi, evrei și franci. Fiecare a adus cu sine tradițiile culturale ale țării de baștină; dar toate elementele străine s-au topit în creuzetul renașterii carolingiene.

Din toate colțurile lumii, negustori, clerici, războinici, ambasadori, au vizitat permanent Curtea de la Aachen. Tot aici a fost, zice-se, adus și darul trimis de Harun ar-Rasid lui Carol cel Mare *: celebrul „elefant alb numit Abul-Abaz”.

Străinii, animalele rare, costumele diferite, neconținutul du-te-vino, toate acestea dădeau Curții de la Aachen o strălucire de basm, strălucire care s-a păstrat și în secolele următoare.

Aici, la Aachen, în noua sa reședință, și-a petrecut Carol cel Mare ultimii ani ai vieții și tot aici, la 28 ianuarie 814, în capelă, s-a oficiat înmormîntarea cititorului ei. Mormîntul său a purtat inscripția: „Carlo Magno”.

În anii care au urmat, Aachenul s-a conturat tot mai mult ca un oraș medieval. În secolul XII, în timpul domniilor împăraților Frederic I și Frederic II, orașul a fost înconjurat cu ziduri groase și înalte și i s-a acordat și primele privilegii municipale.

Din sec. IX și pînă în sec. XVI, așezarea a fost locul de încoronare a tuturor regilor germani: peste 32 suverani au primit însemnele regale în capela carolingiană.

Declinul orașului a început în sec. XVI, în perioada războaielor religioase. Aachenul se afla prea aproape de frontiera franceză ca să prezinte siguranță, și prea departe de inima Germaniei pentru a rămîne în continuare un centru important. De altfel, Aachenul a și fost pus „sub interdicție”, căci aparținea partidei protestante.

Tot la Aachen (căruia francezii îi spun Aix-la-Chapelle) s-au ținut 17 diete și

* Vezi Magazin istoric, nr. 6/1972.

Portretul lui Carol cel Mare făcut de cronicarul său, Eginhard

Carol era înalt și robust, cu ochii mari și vii; nasul era mai lung decât obișnuit, iar părul bogat și albise complet spre bătrânețe. Chipul îi era jovial, plăcut și deschis. În ansamblu, avea un corp armonios și proporționat, cu alură bărbătească. În timpul vieții, s-a dedicat cu asiduitate vânătorii, etichetei regale și... înotului. Cît privește îmbrăcămintea, Carol purta costumul franc: pe corp o cămașă de in; deasupra — o tunică tivită cu mătase și, bineînțeles, un pantalon. O jiletcă din piele de șobolan sau lutru îl proteja de frigul iernii. La șold îi atârna întotdeauna un paloș al cărui miner și teacă erau din metal prețios. În zilele marilor sărbători sau cînd primea vizitele ambasadorilor străini — și numai atunci — Carol se încingea cu o sabie împodobită cu pie-

tre prețioase. În aceleași ocazii, purta un veșmînt țesut cu fir de aur, pantofi împodobiți cu pietre prețioase, o fibulă de aur care-i prindea tunica, iar pe cap își așeza o diademă din același metal, ornată, de asemenea, cu pietre prețioase. În celelalte zile, cu greu îi deosebeai costumul de cel al unui om de rînd.

Carol era cumpătat la mincare și mai ales la băutură. Îi făcea oroare să vadă o persoană beată, indiferent cine era aceea. Benchetuia rar, foarte rar, numai la mari sărbători, și atunci într-o companie numeroasă.

În timpul domniei sale, Carol și-a consacrat mult timp studiului retoricii, dialecticii și mai ales astronomiei. A încercat să învețe să scrie și obișnuia să-și așeze tăblițe de scris sub pernă, pentru a le folosi în clipele de răgaz.

(Din : Eginhard, Vita Caroli Magni)

11 sinoade și s-au încheiat două păci vestite: prima — la 2 mai 1668, în urma războiului purtat de Ludovic XIV pentru stăpînirea posesiunilor spaniole din Țările de Jos, iar a doua, la 18 octombrie 1748 — în urma războiului de succesiune la tronul Austriei (1740-1748).

În fine, ultimul eveniment de seamă din cronica locală se leagă tot de încheierea

unui război: Aachen a fost primul oraș german eliberat de aliații occidentali în timpul ultimului război mondial.

Capela în care s-au încoronat regi germani pînă în secolul XVI

Dosarul Ossietzky

**Un deținut
al naziștilor.
laureat
al premiului
Nobel**

BRUNO FREI

MAI 1932. Un mic grup de rude, prieteni și simpatizanți îl conduce pe scriitorul și publicistul Karl von Ossietzky (1889-1938) până la poarta închisorii din Berlin. Are de ispășit o osindă de 18 luni. Vina sa? Curajul și luciditatea cu care a denunțat primejdia militarismului german. Motivul imediat? Un articol publicat în *Weltbühne*, revista pe care o conduce, despre reînarmarea ilegală, po-trivnică tratatelor, a Germaniei. Articolul a fost calificat drept „trădare de țară”.

Riscul de a se opune generalilor

Înainte de a pătrunde în închisoare, Ossietzky mai adresează câteva cuvinte celor care l-au însoțit: „Ca deținut, voi fi foarte incomod pentru autorități. Cele 18 luni vor constitui un protest viu, pe care-l datorez tuturor celor care m-au susținut în timpul procesului. Jurnalismul politic nu e o asigurare pe viață”.

Omul scund, modest, cu înfățișare blajină, cu fruntea înaltă și bombată, dispă-re dincolo de poarta severă. Mult timp îi vor păstra oamenii imaginea în amintire, așa cum a pierit, cu geanta de acte sub un braț, cu haina de ploaie în brațul celălalt. Cu toții știu că i s-a propus să plece, așa cum au făcut atîția alți democrați și antifasciști, în străinătate. Dar el a refu-zat să o facă.

Încă din tinerețe și-a asumat riscul de a se opune generalilor prusaci. În 1913, a dat pentru prima dată alarma, cînd un lo-cotenent iunker a bruscat un civil în Alsa-cia. Apoi a cunoscut destinul cumplit al in-fanteristului în tranșeele primului război mondial, învățînd să urască marele mă-cel. În febra care a urmat în Germania, în anii Republicii de la Weimar, a mili-tat de partea forțelor înnoirii și demo-crației, sprijinind totodată mișcarea ini-țiată de Henri Barbusse sub lozincă „Niciodată un nou război” și opunîndu-se forțelor de extremă dreaptă care ridicau capul.*

În anul 1927, luptătorul pentru pace a luat conducerea revistei *Weltbühne*, care a devenit curînd spaima militaristilor germani. Încă în primul an al editării ei, Ossietzky a suferit prima condamnare, pentru „calomnierea” armatei, deoarece demascase fără menajamente manevrele revanșarzilor și mai ales reînarmarea ilegală a Germaniei.

* Vezi și *Magazin istoric*, nr. 11/1970.

A urmat, după cîțiva ani, noul proces, în cadrul căruia judecătorii au considerat antimilitarismul său ca un grav cap de acuzare. „A fi pacifist înseamnă a fi trădător de țară, după cum a fi comunist reprezintă înaltă trădare”, rostise un magistrat: aceasta era poziția criminală a oamenilor care aveau să împingă Germania în prăpastie.

Ossietzky ripostase ferm, arătînd că Republica de la Weimar capitulase în fața generalilor ei, a acelor care „consideră războiul ca cel mai nobil mijloc de soluționare a problemelor politice, care uită de grozăviile lui și preamăresc numai «virtuțile soldățești», iar dragostea pentru pace o socotesc echivalentă cu lașitatea”.

În decembrie 1932, puțin timp înaintea venirii lui Hitler la putere, publicistul a fost pus în libertate, pe baza unei amnistii. Încă o dată i s-a propus să plece în străinătate. A refuzat din nou categoric. „Trebuie să împărtășesc soarta poporului meu și să lupt împotriva răului care se ridică”, a fost răspunsul său.

În noaptea sinistră a incendiului Reichstagului, un detașament SS a pus mîna pe el. Din nou, în închisoare...

Prizonierul din Papenburg

Martie 1935. Ziarele anunță că Hitler a introdus serviciul militar obligatoriu, încălcînd flagrant Tratatul de pace de la Versailles. Londra se mulțumește cu un protest solemn. Parisul cere ca Liga Națiunilor să ia atitudine. Dar nici Anglia, nici Franța nu sînt dispuse să acționeze hotărît. Doar Führerul asigură, în discursuri, ca și în contactele sale diplomatice, că nu urmărește alt scop decît pacea. Adversarii lui Hitler refugiați în afara Reichului avertizează zadarnic guvernele occidentale asupra fătărniceii șefului nazist.

La Paris, un comitet antifascist german ține ședință în rue de Lafayette. Pentru membrii săi, sensul noii măsuri hitleriste este cît se poate de limpede: e primul pas al Germaniei spre război. Atmosfera pe malurile Senei e însă foarte pașnică; pe terasele cafenelelor, rentieri respectabili își sorb aperitivul, iar pe băncile parcurilor perechile de îndrăgostiți uită de tot ce e în jurul lor.

În rue de Lafayette, fumul țigărilor a îmbălsămit încăperea. Glasurile se ridică ferme pentru a denunța agresiunea care se pregătește, pentru a porni noi acțiuni care să vestească lumii marea primejdie. Pe urmă, vorbește un bărbat care tocmai vine din lagărul de concentrare nazist de la Papenburg. Comitetul i-a facilitat evadarea și trecerea graniței în regiunea Saarului. Istorisște despre condițiile groaznice din lagăr, despre bru-

In p. 41: un antifascist și luptător pentru pace care a sfidat teroarea brund

Generalul Luddendorf, ideolog al militarismului german, unul dintre cei vizaf de publicistica lui Ossietzky

talitatea paznicilor SS, despre hrana mizeră și munca istovitoare în ținutul mlăștinos. De o dată, e pomenit un nume: Ossietzky. Și ci se află acolo. Deși greu bolnav, este forțat să muncească și supus unui regim deosebit de sever. To-varășii de lagăr încearcă să-l ajute pe cât pot, dar în ultima vreme este izolat în aripa de est a lagărului, în subterana destinată celor recalcitranți. Și zi de zi, sănătatea i se șubrezește tot mai mult.

În afara granițelor germane, milioane de oameni recunoșteau tot mai mult pericolul fascist. În Franța, muncitorii se unesc împotriva acestui pericol. În Spania, Frontul Popular înregistrează succese. Popoarele urăsc fascismul. Lupta pentru eliberarea deținuților lui Hitler este o luptă împotriva războiului.

Comitetul hotărăște să-și ducă campania sub lozina „Libertate pentru Thälmann, Maddalena *, Ossietzky, Mierendorff **”, pentru toți deținuții antifasciști. Acești patru reprezintă un simbol al „celeilalte Germanii”.

Totodată se decide ca un medic francez, aflat în legătură cu comitetul, să încerce a obține de la autoritățile germane permisiunea de a-l consulta pe

Ossietzky. Și este relansată campania — începută în 1934 — ca prizonierul lui Hitler să fie propus drept candidat al premiului Nobel pentru pace; această mișcare va contribui la trezirea celor care mai sînt încă somnolenți.

La 21 mai 1935, Führerul proclamă cu ipocrizie un adevărat „program de pace”. Diplomația engleză și franceză se întrec în amabilități față de Hitler și Mussolini. În iunie se semnează chiar un acord naval anglo-german, prin care se fac importante concesii naziștilor.

Deținuții din lagărele și închisorile germane constituie, în aceste împrejurări, un subiect dezagreabil pentru ziarele de mare tiraj din Franța și Anglia, înfeudate bancherilor și industriașilor. Și totuși, ele nu pot să ascundă cu totul grozăviile care se petrec în Germania. Tot mai numeroase sînt personalitățile care denunță cumplita teroare brună. Parlamentari din Franța, Anglia, Belgia, Olanda, Danemarca, Suedia cer la Bruxelles eliberarea deputaților germani înțemniți. În ziarul englez **Manchester Guardian**, un fruntaș laburist scrie: „Simplul fapt că luptătorul pentru pace Ossietzky este deținut într-un lagăr de concentrare dovedește intențiile războinice ale cancelarului german”.

În 1934, campania pentru acordarea premiului Nobel curajosului luptător fusese pornită prea tirziu. Dar acum era destul timp ca să izbîndească. Profesori de la Sorbonna și de la Oxford i se alătură. Cuvîntul lui Romain Rolland și al lui Heinrich Mann se face auzit.

* Fruntaș al mișcării sindicale germane (n.r.).
** Fruntaș social-democrat german (n.r.).

În noaptea incendiului Reichstagului,
Ossietzky a fost arestat

Naziștii sint îngrijați

Martie 1936. Din nou Comitetul antifascist german ține ședință. Din nou se trece în revistă situația din Germania. De această dată, ziarele publică, sub titluri uriașe, o altă veste: Hitler a ordonat trupelor sale să pătrundă în Renania, încălcând Tratatul de la Locarno. Franța cere la început să se aplice sancțiuni Germaniei, dar, în urma atitudinii mai concesive a Angliei, renunță la ele.

Iar premiul Nobel pentru pace? Juriul nu l-a acordat lui Ossietzky, în ciuda cererilor insistente ale opiniei publice și ale intelectualității antifasciste din numeroase țări! Nu a decernat deloc acest premiu. Ministrul de Externe al Norvegiei face parte din juriu* și guvernul

* Din cele cinci premii instituite de Alfred Nobel, patru erau atribuite, conform dorinței testamentare a acestuia, de instituții suedeze (știință și literatură), iar un al cincilea (pentru pace) de o comisie a Parlamentului norvegian — n.r.

Și iată ce a adus fascismul Germaniei: imagine de coșmar din Hamburgul sub bombe

de la Oslo s-a temut că va stîrni minia lui Hitler.

Ce este de făcut? Comitetul hotărăște să intensifice și mai mult campania în favoarea lui Ossietzky. Dar oare cît poate să mai reziste trupul măcinat de boală? La 28 mai 1936, protestele cercurilor antifasciste din toată lumea contribuie ca Ossietzky să fie transferat din infernul de la Papenburg în spitalul de stat al poliției din Berlin. Un inspector al lagărului de concentrare i-a raportat la 3 aprilie lui Himmler, că, din datele medicale, rezultă că prețiosul ostatec nu mai are mult de trăit. „După părerea mea, scrie inspectorul, deținutul nu trebuie însă eliberat, pentru a nu fi folosit ca un martor de bază împotriva Germaniei național-socialiste”. Și adaugă că a cerut comandantului de lagăr să noteze zilnic mersul bolii, pentru ca „în cazul unui deces, campaniei de ațîțare a adversarilor să i se poată opune dovezi concrete”. La 22 mai 1936, șeful adjunct al Gestapoului din Prusia îi comunică și el lui Heydrich că trebuie luate serios în considerare neplăcerile care vor surveni în cazul morții lui Ossietzky, deoa-

rece acțiunile în favoarea lui n-au slăbit deloc în străinătate, dimpotrivă, „au devenit și mai intense”. Cel mai rău e faptul că mai multe organizații pentru pace din Suedia, Cehoslovacia, Franța, Spania militează ca să i se acorde premiul Nobel pentru pace. Ce-o să se întâmple dacă deținutul moare? Rezoluția lui Heydrich: „Spitalul de stat al poliției”. Bineînțeles, sub supravegherea Gestapoului. La boala de inimă agravată, s-a adăugat o tuberculoză acută.

1 septembrie 1936. La Bruxelles se întrunește un mare Congres pentru pace. Sînt de față delegați din treizeci și cinci de țări. Congresul a fost convocat din inițiativa lordului Robert Cecil și a ministrului francez Pierre Cot. În Franța, guvernul Frontului Popular a preluat puterea. În Spania, a izbucnit războiul civil. Cu cîteva zile înaintea congresului, s-a constituit nefasta Axă Roma-Berlin.

De la tribună vorbesc oameni cu convingeri foarte diferite: fruntași sindicali francezi, partizani ai lui Gandhi din India, comuniști germani, conservatori englezi, socialiști italieni, scriitori sovietici, preoți danezi, senatori suedezi. Roman Rolland, Selma Lagerlöf, arhiepiscopul de York trimite mesagii. Pînă la urmă este rostit și un jurămint al păcii. Membrii Comitetului antifascist german se întrunesc și ei, într-o încăpere separată a clădirii unde se ține congresul. Ei au hotărît să-și proclame crezul la marea reuniune și o fac cu toată hotărîrea: „Libertate pentru Thälmann, premiul Nobel pentru pace lui Ossietzky”. Aceasta înseamnă, în limbajul anului 1936: „Jos războiul”.

Cifre, nume și, în sfîrșit, o hotărîre

1 noiembrie 1936. Directorul Institutului Nobel din Oslo are în față sa un dosar cuprinzînd o statistică pe care trebuie s-o comunice celor cinci membri ai Parlamentului norvegian chemați să atribuie premiul Nobel pentru pace. Pînă la acea dată, s-au pronunțat pentru candidatura lui Ossietzky 125 parlamentari elvețieni, 60 deputați și profesori cehoslovaci, 127 deputați și senatori francezi, 7 membri ai Camerei Lorzilor și 86 membri ai Camerei Comunelor, 69 membri ai Parlamentului suedez, toți membrii Biroului internațional al păcii. Printre personalitățile care îl susțin se numără: J. B. Priestley, H. G. Wells, Virginia Woolf, Bertrand Russell, Aldous Huxley, Thomas Mann, Heinrich Mann, Lion Feuchtwanger, Albert Einstein și mulți alții. La Bruxelles, Congresul pentru pace se

pronunțase, de asemenea, în favoarea sa. La Oslo, patruzeci de mii de demonstrații au manifestat pentru el.

Din jurul celor cinci nu mai face parte, printr-o nouă reglementare, ministrul de Externe, așa încît decizia nu mai angajează guvernul țării. Președintele ține o scurtă cuvîntare. „Nu sîntem răspunzători decît față de conștiința noastră. Dezbaterile sînt absolut secrete. Anul trecut n-am fost pe deplin liberi să hotărîm conform convingerii noastre, deoarece un membru al guvernului făcea parte din juriu. Acum situația s-a schimbat. Propun ca laureat al premiului pentru pace pe anul 1936 pe Carl von Ossietzky. Materialul documentar al secretariatului vă stă la dispoziție în acest dosar....”

A doua zi, ambasadorul german la Oslo se prezintă ministrului de Externe Halvdan Koht pentru a protesta cu vehemență împotriva faptului că premiul Nobel pentru pace a fost acordat publicistului Ossietzky, aflat în detențiune datorită activității lui îndreptate contra statului. E vorba - afirmă diplomatul - de o manifestare potrivnică Germaniei. Ministrul respinge pe loc protestul. Juriul, deși ales de Parlament, a acționat pe deplin independent în hotărîrea sa, iar guvernul nu are căderea să-l influențeze în nici un fel. Riposta lui Hitler: printr-un decret, se interzice cetățenilor germani să mai primească premiul Nobel!

26 noiembrie 1936. Ambasadorul nazist la Paris raportează Ministerului de Externe german că în Capitală și în alte orașe din Franța au avut loc mitinguri salutînd premiarea lui Ossietzky. Mai mult, a fost constituit un Comitet permanent pentru amnistierea tuturor deținuților politici din Germania, sub președinția de onoare a noului laureat.

De la prizonierul naziștilor răzbește acum un ultim mesaj „Sînt și voi rămîne întotdeauna un combatant al păcii”.

Boala i s-a agravat și mai mult. Autoritățile sînt nevoite să accepte transferarea sa într-o clinică particulară, bineînțeles tot sub supraveghere.

4 mai 1938. Ossietzky moare, după ce Gestapoul a izbutit să-și însușească o mare parte din suma care îi revenea din premiul Nobel. Incinerarea are loc numai în prezența soției sale, a medicului curant și a doi reprezentanți ai Gestapoului. Cenușa îi este pusă într-un zid al cimitirului Berlin-Niederschönhausen, interzicîndu-se însă așezarea unei plăci mortuare cu numele său.

Abia după înfrîngerea lui Hitler, figura acestui neînfîricat luptător pentru pace a cunoscut cinstirea care i se cuvine, ca una dintre cele mai luminoase personalități ale mișcării antifasciste și antimilitariste europene.

Privind o fotografie...

NOŢA ZIZI-MUNTEANU

Iată o imagine veche de mai bine de nouă decenii. Despre ea, Constantin Mille nota în Adevărul din 6 septembrie 1896: „Am înaintea ochilor fotografia primului congres studenţesc ținut în oraşul Focşani care a unit Principatele şi era menit să unească şi studenţimea celor două Capitale”. Participant la acest eveniment, Mille publica, în ziarul condus de el, alături de fotografie, amintiri în legătură cu congresul care se finise cu 16 ani în urmă, în 1880.

Imaginea pe care o publicăm are o dublă valoare documentară: una — pentru evoluţia mişcării studenţeşti —, şi a doua, mai importantă, pentru legătura dintre activitatea studenţilor şi cea a cercurilor socialiste ale epocii.

Asociaţiile studenţeşti constituiau în acea vreme una dintre formele organizatorice utilizate de militanţii socialişti în vederea propagării ideologiei revoluţionare. Astfel, cu câţiva ani înaintea congresului de la Focşani — în 1875 —, din iniţiativa şi sub conducerea socialiştilor, fuseseră înfiinţate, la Iaşi şi Bucureşti, primele orga-

nizaţii ale studenţilor. „Clubul studenţilor Universităţii din Iaşi” avea întreaga conducere formată din socialişti, secretarul ei fiind Eugen Lupu, membru marcant al mişcării revoluţionare din acea vreme; cealaltă — „Societatea studenţilor în medicină din Bucureşti” întemeiată în acelaşi an 1875 — avea ca preşedinte pe C. Istrati, ca vicepreşedinte pe Al. Spiroiu, iar printre fondatori pe G.V. Manicea şi C. Stăucanu, toţi socialişti.

În anii care au urmat a avut loc un proces de unificare atât al cercurilor socialiste cât şi al asociaţiilor studenţeşti conduse de socialişti. În acest sens, în 1879, au

avut loc — la 25 februarie, la Ploiești și la 27 februarie, la București — ședințe ale militanților socialiști care și-au propus ca prim scop „unirea grupurilor socialiste din București cu grupurile socialiste din Iași”. Aproape simultan, la 28 februarie, s-a înființat la București o nouă organizație studențească denumită „Unirea”, care avea ca membri corespondenți pe studenții celor două asociații mai vechi din București și Iași. Frunzași ai studenților, socialiștii Eugen Lupu, G.V. Manicea, C. Stăucăanu, Al. Spiroiu, C. Gorănescu au aderat la proiectul de program elaborat de militanții socialiști la Ploiești și București, pe care l-au semnat.

Încununarea încercărilor de încheiere a unei organizații studențești unice s-a petrecut în 1880 prin crearea „Asociației generale a studenților universitari din România”, hotărâtă la congresul de la Focșani. Încă din perioada de pregătire, în comisiile de organizare a congresului au intrat o serie de studenți socialiști: Paul Scorșeanu, C. C. Bacalbașa, Al. Spiroiu (București), Gh. Nădejde, C. Mille, Al. Bădărău (Iași). Congresul s-a desfășurat sub semnul luptei dintre studenții socialiști și cei de alte orientări politice și s-a soldat cu victoria primilor care și-au impus candidatura la președinție în persoana studentului medicinist Al. M. Picleanu; secretari asistenți erau C. Mille și Al. Spiroiu. Așadar, congresul a fost condus numai de studenți socialiști.

Proiectul de statut prevedea că scopul noii asociații studențești trebuia să fie „a dezvolta și întreține spiritul de colegialitate și solidaritate între studenți”. În revista Femeia română (septembrie 1880), care apărea sub influența socialiștilor, într-o dare de seamă asupra lucrărilor congresului, Paul Scorșeanu definea mai clar acest scop, arătând că „...e de trebuință ca junimea română să știe a pune forța ei în serviciul cauzelor mărețe. Sînt atîtea plăgi în societate...”

Propunerea ca din noua organizație să facă parte și studentele — idee înaintată la acea vreme — a fost acceptată de congres, constituind un alt succes al grupului socialist.

La puțină vreme după ținerea congresului, autoritățile au luat o serie de măsuri represive împotriva unora dintre socialiști: înlăturarea din învățămînt a fraților Nădejde, exmatricularea lui Mille etc. Cei mai mulți dintre militanții socialiști, printre care și studenții, s-au orientat spre publicistică, grupîndu-se în redacția revistei Contemporanul, apărut în 1881.

• Clio anunță • Clio anunță • Clio anun

■ O centenară eroare judiciară

În urmă cu 107 ani, președintele Abraham Lincoln a fost ucis în timpul unui spectacol care avea loc la teatrul „Ford” din Washington. Imediat după comiterea crimei, atentatorul, John Wilkes Booth, a sărit de pe balustrada lojei și s-a făcut nevăzut, profitînd de confuzia generală provocată de crimă. În cădere, însă, el și-a agățat un pinten de suportul drapelului de pe marginea lojei, fracturîndu-și un picior. Ajutat de un complice, Booth a reușit totuși să parcurgă călare cei peste 45 km care despart Capitala de localitatea Bryantown (statul Maryland), unde a solicitat asistența medicală a doctorului Samuel A. Mudd.

În timpul celor cîteva ore cît a primit îngrijirile necesare, asasinul purta aceeași deghizare (inclusiv o barbă falsă) pe care o folosisese pentru a comite atentatul. La un moment dat, însă, barba i-a alunecat într-o parte, dezvăluindu-i adevăratele trăsături ale chipului.

A doua zi, cînd a aflat de cele întîmplate la teatrul „Ford”, dr. Mudd a adus la cunoștința autorităților trecerea ciudatului pacient prin cabinetul său. Cinci zile mai tîrziu, însă, el a fost arestat, sub învinuirea că ar fi făcut parte din grupul de complotiști care pusese ră la cale uciderea președintelui.

Richard D. Mudd, nepotul celui în cauză, medic și el, în vîrstă de 71 ani. Acesta solicită o declarație oficială a Congresului și a Casei Albe care să afirme că bunicul său „nu a avut nici o vină în legătură cu asasinarea lui Lincoln”. În același sens se pronunță și unul dintre cei mai de seamă specialiști în istoria războiului civil, prof. Don E. Fehsenbacher, de la Universitatea Stranford, California.

„Dacă dr. Mudd ar fi fost unul dintre conspiratori, argumentează cei ce militează pentru reabilitarea lui, Booth nu ar fi păstrat deghizarea atunci cînd a recurs la serviciile lui. La rîndul său, medicul nu ar fi transmis autorităților suspiciunile trezite de omul pe care l-a îngrijit”.

Rămîne de văzut în ce măsură descendenții lui Mudd (acum în număr de 280) și istoricii care le împărtășesc părerea vor fi în stare să dovedească și să rectifice o eroare judiciară mai mult decît centenară.

Clîșeul : O rară fotografie a lui Abraham Lincoln împreună cu fiul său Thomas (Tad), născut în 1853

■ Cînd arheologii se ceartă, de partea cui e dreptatea?

În toamna anului 1970, arheologa americană Iris C. Love a devenit celebră prin înverșunata polemică purtată împotriva experților de la British Museum în privința unui cap de statuie, aflat în depozitele din subsolul faimosului muzeu londonez. D-ra Love susținea că piesa aparține unei lucrări executate de Praxitele în jurul anului 350 î.e.n. și o reprezintă pe Afrodita, în vreme ce specialiștii englezi erau de părere că statuia este mai veche cu un secol, neavînd nimic de-a face nici cu zeița dragostei, nici cu arta marelui sculptor al antichității eline.

Disputa nu și-a găsit încă o soluție, ambele părți rămînînd cu fermeitate pe pozițiile inițiale. Dar iată că tînăra savantă americană a dat publicității noi descoperiri pe care le-au adus la lumină săpăturile efectuate în sud-vestul Turciei, pe litoralul Mării Egee, în locul unde s-a înălțat străvechea cetate grecească Cnidus și de unde provine și mult dezbătutul cap al Afroditei.

• Clio anunță • Clio anunță • Clio anun

Spre deosebire de arheologii britanici, care consideră că elinii s-au statornicit la Cnidus în jurul anului 340 î.e.n., Iris Love apreciază vârsta cetății la cel puțin un mileniu înaintea erei noastre. În sprijinul acestei teze, savanta americană aduce ca argument așa-numitele fibule găsite de ea cu prilejul excavațiilor — un fel de copci sau ace de siguranță confecționate din bronz și datînd din sec. X-VIII î.e.n., aduse ca daruri votive pentru altarele zeilor.

O altă dovadă o constituie statuetele din terra-cotta, de dimensiuni mergînd de la 2-3 cm pînă la 30-40 cm înălțime și înfățișînd pe Hermes, Artemis, Afrodita și alți zei și zeițe: ele se remarcă printr-o mare varietate de tipuri și stiluri, unele dînd impresia, după cum subliniază d-ra Love, că „au coborît direct din Parthenonul de pe Acropola atenică”.

Într-un raport prezentat Institutului de arheologie din Statele Unite, Iris Love arată că este firesc ca așezarea Cnidus să aibă o vechime mult mai mare decît s-a bănuît pînă acum, dată fiind excelenta sa poziție strategică la malul mării. De altfel, săpăturile au întîlnit pînă acum straturi succesive, care nu fac decît să confirme înaintata vîrstă a cetății, unde s-a găsit dintotdeauna sanctuarul zeiței Afrodita.

Interesant este și faptul că arheologa americană vine în conflict cu colegii săi britanici și pe altă temă, anume data cînd a fost construit sanctuarul zeiței Demeter din aceeași cetate Cnidus. În 1859, Sir Charles Newton — care a făcut primele săpături în zona respectivă, expediind în Anglia 350 lăzi cu obiecte de artă găsite acolo, inclusiv capul și trupul unei statui a lui Demeter — a considerat că incinta rezervată zeiței, fusese construită la mijlocul sec. IV î.e.n. După opinia d-rei Love și a altor arheologi americani, sanctuarul datează însă abia din a doua jumătate a sec. II î.e.n., ca și capul statuii menționate, numai trupul ei aparținînd sec. IV î.e.n.

Se poate spera că o investigație deosebit de atentă (și lipsită de patimă) va aduce lumină în această complexă dispută arheologică anglo-americană.

Clîșeu! : Cîteva dintre statuetele descoperite de Iris Love

Un secol de lupte pentru

„Pământ al Albaniei, îngăduie-mi să-mi opresc asupra ta privirile, tu, care ai hrănit cu dîrzenie oameni aprigi.“

Lord Byron

Țară a stîncilor și a cuiburilor de vulturi, Țara Shqipetarilor poartă pretutindeni urmele unei istorii milenare, ale unor îndelungate lupte de Rezistență pentru păstrarea ființei naționale, a civilizației și tradițiilor proprii, a unei vieți libere și independente.

Teritoriul Albaniei de azi a cunoscut, rînd pe rînd, alături de civilizația autohtonă iliră, pe cea greacă și romană, apoi civilizația bizantină și lunga stăpînire turcească de aproape cinci secole. De aici și marea bogăție de vestigii istorice, prezente la tot pasul. Albanezii, urmașii ilirilor, mindri de trecutul lor, constituie una din cele mai vechi comunități de neam și limbă de pe continentul nostru.

Primele unități de guerillă

Secolul XIX, secolul renașterii naționale și al izbînzii luptei de eliberare a popoarelor din Balcani, a trezit și în rîndurile albanezilor speranța scuturării jugului otoman și a cuceririi independenței de stat. După Tratatul de la Adrianopol (1829), care a recunoscut autonomia administrativă a Greciei (devenită independentă în 1830), a Serbiei, Muntenegrului și Țărilor Române, sub directă dominație a Porții se mai găseau Bulgaria, Albania, Macedonia, Bosnia și Herțegovina, unele părți din Serbia Veche, din Epir, Tesalia, Cipru etc. Populația acestor regiuni subjugate continua lupta de eliberare națională.

Deosebit de grea era situația poporului albanez. Prin reformele din vremea Tanzimatului* în Imperiul otoman, naționalitățile de religie creștină au primit dreptul de a se instrui în limba maternă, în școli publice. Albanezilor, însă, li s-a tăgăduit acest drept, deoarece înalta Poartă continua să identifice naționalitatea cu religia: pe albanezii musulmani îi considera turci, iar pe cei ortodocși — greci. Pînă și catolicii erau considerați o națiune aparte. În aceste condiții, albanezii s-au angajat hotărît în lupta pentru dovedirea ființei lor naționale, considerînd că o unitate reală se poate realiza prin intermediul culturii, al dezvoltării învățămîntului și literaturii în limba maternă.

Cel care avea să sintetizeze primul aceste idei a fost un intelectual albanez, Naum Panajot Bredhi Veqilharxhi, emigrat în țara noastră, la Brăila, și participant la

* Tanzimatul a fost o epocă de reforme burgheze (1839-1870), menite să asigure adaptarea Imperiului otoman la realitățile dezvoltării capitalismului în Europa (n.r.).

un ideal de secole

GELCU MAKSUTOVICI

mișcarea revoluționară din 1821 din țările române condusă de Tudor Vladimirescu. În 1844, el a editat un abecedar albanez, **Evetor**, urmat de o a doua ediție, în anul 1845. Cartea a fost răspândită în special în regiunile de sud ale Albaniei, unde, de fapt, avea să fie leagănul învâtmintului național albanez.

Paralel cu lupta pentru o cultură națională, în mai toate regiunile ocupate de otomani s-au desfășurat puternice revolte țărănești, precum cele din 1847, reprimare cu mare greutate. A început, de fapt, o nouă perioadă, cunoscută sub numele de **Rilindja Kombetare** („Renașterea Națională”). Atît în țară cît și în străinătate, au fost inițiate puternice acțiuni menite să ducă la recunoașterea națiunii albaneze și la cucerirea independenței de stat. Mulți patrioți albanezi care activau în afara granițelor țării au înființat în străinătate societăți culturale albaneze, dintre care cele mai active au fost la Constantinopol și la București. Din anul 1865, a început să colaboreze cu intelectualii albanezi din Italia și prințesa Elena Ghica (Dora D'Istria),

care a publicat numeroase articole în sprijinul cauzei albaneze.

Spre sfîrșitul secolului trecut și începutul veacului nostru, mișcarea națională albaneză a crescut în amploare și intensitate, căpătînd un tot mai pronunțat caracter antifeudal și antiimperialist. În mai 1900, Ismail Qemali, un adversar hotărît al absolutismului, a publicat în presa străină o declarație destinată opiniei publice internaționale; prin presa albaneză el a adresat un apel compatrioților săi, expunînd, în linii mari, programul mișcării naționale albaneze, program ce a fost adoptat de majoritatea organizațiilor patriotice ale albanezilor din țară și străinătate. În noiembrie 1905, la Monastir, sub președinția profesorului Bajo Topulli, s-a format „Comitetul pentru eliberarea Albaniei”, care a desfășurat o intensă muncă de agitație pentru a alia masele sub drapelul luptei revoluționare. Comitetul a intrat în contact cu societățile patriotice din emigrație, ca cele de la București și Sofia. În ianuarie 1906, Bajo Topulli a format primele unități de guerillă. Cîteva luni mai tîrziu, s-au înființat alte unități, în sudul Albaniei, sub deviza „Libertate sau moar-

te". În primele zile ale lunii martie 1908, ca răspuns la arestările efectuate de autoritățile turcești în rândurile patrioților albanezi, unitățile de guerillă comandate de Cerciz Topulli și de scriitorul Mihail Grameno au omorât, în plin oraș, pe comandantul turec al jandarmeriei din Gjirocastra. La 18 martie, detașamente turcești au încercuit unitățile lui Cerciz Topulli și Mihail Grameno la Mashkullore, dar, după câteva ore de luptă îndrăjită, patrioții albanezi au reușit să iasă din încercuire. Această victorie a avut ecoul unui adevărat apel la insurecția generală pentru eliberarea patriei.

Între timp, mișcarea națională albaneză s-a apropiat de mișcarea revoluționară burgheză a „Junilor turci” *. În apelurile acestora pentru răsturnarea regimului despotice feudal al sultanului Abdul Hamid II, se promisese și acordarea unor largi libertăți democratice și a autonomiei provinciale naționalităților oprite, ceea ce atrăsese și simpatia unui mare număr de albanezi. În luna iulie 1908, „Junii turci”, mai îndemnatici și mai bine organizați, profitând de simpatia și încrederea albanezilor, au reușit să ia conducerea celor 20 000 albanezi înarmați, cerind sultanului, și în numele lor, proclamarea constituției. Primejdia atîtării la revoltă și a vilaetului Monastir, de sub conducerea ofiterului albanez Niazi Resna, și a unei insurecții generale, a determinat pe Abdul Hamid să accepte revendicarea, la 23 iulie 1908, aprobînd convocarea Parlamentului.

București, 1912: primul pas spre independență

În toate orașele albaneze au avut loc manifestații spontane în favoarea revoluției. Din inițiativa patrioților, au apărut o serie de noi ziare albaneze. Toți sperau că „Junii turci” vor acorda albanezilor drepturile naționale promise, în primul rînd introducerea limbii materne în școli și autonomia teritorială a țării. Dar, în scurtă vreme, albanezii au fost crunt dezamăgiți. Măsurile luate de „Junii turci”, printre care instituirea de noi impozite, încălcarea tradițiilor și excesiva centralizare, au provocat o ruptură definitivă a celor două mișcări și reînceperea luptelor, în primăvara anului 1909. Trupele turcești au întreprins o serie de acțiuni contra albanezilor munteni. Paralel cu această acțiune militară, „Junii turci” au cerut ca albanezii să se proclame osmanlii, să adopte alfabetul arab și să se angajeze prin jurămint să lupte împotriva tuturor dușmanilor imperiului și Califatului.

* Mișcare inițiată în 1889, sub numele de „Partidul Unitate și Progres” (n.r.).

Ismail Qemali adversar hotărît al absolutismului, a lansat, în mai 1900, un apel către albanezi

În pp. 50-51: insurgenți albanezi din 1911

În fața hotărîrii evidente a „Junilor turci” de a reprima cu orice preț mișcarea națională albaneză, conducătorii acesteia au luat măsuri de reorganizare a luptei armate. Totodată, în luna decembrie 1911, grupul deputaților albanezi, conduși de Ismail Qemali, a pornit o luptă îndrăjită în Parlamentul turec pentru a obține recunoașterea drepturilor naționale și a autonomiei administrative a țării. În fața acestei viguroase opoziții, „Junii turci” au dizolvat Parlamentul. Pentru patrioții albanezi, a devenit limpede că trebuia dezlănțuită insurecția eliberatoare. Falsificarea rezultatelor electorale în Albania ca și abuzurile administrației turcești au grăbit declanșarea insurecției în Munții Gjiroca, la sfîrșitul lunii aprilie 1912; în iulie, ea a luat un caracter general, întreaga Albanie ridicîndu-se la luptă și paralizînd administrația turcă.

În cele din urmă Poarta a acceptat să acorde albanezilor o serie de drepturi economice, politice, administrative și culturale, fără a face o mențiune expresă

asupra autonomiei cerută cu insistență de întregul popor.

În octombrie 1912, o serie de state balcanice au declarat război Turciei *. În noua situație, patrioții albanezi au considerat necesară convocarea unei adunări naționale, compusă din delegații aleși din toate regiunile țării. Atunci când armatele balcanice, urmărind trupele turcești în derută, au pătruns pe teritoriul albanez, Ismail Qemali a plecat de la Constantinopol în România, țară neutră în timpul primului conflict balcanic.

Primit cu deosebită dragoste și cinstire la București, bătrînul patriot albanez, însoțit de Regep Novosela, albanez stabilit la Ploiești, a făcut o vizită omului politic român Take Ionescu — susținător activ al cauzei poporului albanez. În seara zilei de 5 noiembrie 1912, sub președinția sa, a avut loc istorica adunare a patrioților albanezi din România, în cadrul căreia s-au luat principalele hotărîri privind proclamarea independenței de stat a Albaniei, și formarea primului guvern național.

În Arhivele Statului din Tirana se află originalul procesului-verbal al acestei întruniri, scris de poetul Asdrin (Aleks Stavri Drenova). În aceeași arhivă se mai găsește un al doilea document, datat cu o zi mai tîrziu, în care se spune că, la București, colonia albaneză a ales un consiliu, care urma să facă toate demersurile pentru a apăra interesele poporului albanez. Președinte de onoare a fost ales, în unanimitate, Ismail Qemali. În memoriile sale, poetul Asdrin avea să noteze, mai tîrziu, că actul semnă la București este „primul document important” în care idealurile au fost exprimate integral, iar acțiunea patriotică a coloniei din București „s-a arătat demnă în aceste momente critice” și după multe dezbateri „s-a hotărît să se facă primul pas pentru proclamarea independenței albaneze”. Trebuie să subliniem că o vie activitate au desfășurat și cunoscutul patriot albanez dr. Ibrahim Themo din Constanța și — pe atunci — tînarul scriitor român Victor Eftimiu.

De la București, bătrînul patriot Ismail Qemali a plecat la Viena, pentru a sonda și părerea marilor puteri față de problema albaneză; de acolo a pornit spre Albania.

Zorile libertății

În ziua de 28 noiembrie 1912, în micul orașel Vlora de pe coasta Mării Adriatice s-au întrunit reprezentanții întregii țări, sub președinția lui Ismail Qemali. Într-un entuziasm de nedescris, adunarea a hotărît proclamarea independenței de stat a

Albaniei. Clădirea în care astăzi funcționează Muzeul Renașterii Naționale și al Independenței a devenit sediul Guvernului provizoriu condus de Ismail Qemali, primul guvern național din istoria țării.

Vestea proclamării independenței a stîrnit entuziasmul tuturor albanezilor. De pretutindeni au sosit mișcări de adăzuire pe adresa Guvernului provizoriu și a Congresului Național de la Vlora. În aceeași zi (28 noiembrie 1912), Ismail Qemali a semnat, în numele Guvernului provizoriu, o scrisoare către miniștrii de Externe de la Roma, Viena, Paris, Londra, Berlin și Petersburg, anunțîndu-le hotărîrea Congresului de la Vlora și crearea tînărului stat balcanic independent. Dar independența proclamată la Vlora n-a fost imediat recunoscută de marile puteri. La 17 decembrie 1912, Conferința ambasadurilor de la Londra, în loc să confirme voința poporului albanez, a adoptat o decizie de recunoaștere a autonomiei Albaniei sub suzeranitatea sultanului. Pentru apărarea intereselor țării, o delegație a guvernului, condusă de Ismail Qemali, însoțit de miniștrii săi Isa Buletini și Luigi Gurakuqi, a plecat la Londra, pentru a obține anularea deciziei din 17 decembrie 1912. După cîteva luni, marile puteri au recunoscut, în sfîrșit, Albania ca stat independent și suveran, punînd-o sub controlul și garanția lor. Albania a intrat astfel pe arena politică mondială într-o nouă postură.

România, consecvent poziției sale de sprijinire a luptei de renaștere națională și de eliberare a popoarelor din Balcani, a primit cu deosebită satisfacție vestea proclamării independenței Albaniei. Poporul român, susținător activ și permanent al cauzei națiunii albaneze, a dat o înaltă apreciere luptei eroice a albanezilor. Întreaga presă a reliefat această victorie, susținînd colaborarea cu noul stat independent și trimîterea de reprezentanți diplomatici. Într-un raport secret din 14 iulie 1914, al consulului Austro-Ungariei la Durres, capitala Albaniei de atunci, se arăta în mod clar că reprezentanții României, Burghelle, Ranete și Sturdza, au avut o mare influență asupra evenimentelor politice din Albania, fiind susținători activi ai consolidării independenței ei.

Anii grei ai primului război mondial au pus, odată mai mult, sub semnul întrebării unitatea teritorială a tînărului stat balcanic. Cu arma în mînă, patrioții albanezi au trebuit să impună marilor puteri recunoașterea teritoriului lor național, la Conferința de la Paris. La fel, în anii celui de-al doilea război mondial, cînd teritoriul țării a fost din nou supus ocupației străine. Întregul popor, sub conducerea comuniștilor, a desfășurat timp de cinci ani o eroică rezistență antifascistă, soldată cu eliberarea completă a Albaniei, la 29 noiembrie 1944, dată ce marchează începutul unei epoci istorice noi în viața țării.

* Este vorba de primul război balcanic (18 octombrie 1912 - 30 mai 1913), la care au participat Bulgaria, Serbia, Grecia și Muntenegru contra Turciei (n.r.).

Expoziția arheologică „Ilirii și dacii”, o reușită manifestare a colaborării culturale româno-iugoslave, organizată în septembrie 1971 la Belgrad, cu prilejul Congresului internațional de științe preistorice și protoistorice ținut acolo, și apoi prezentată în diferite centre din Iugoslavia și România, a avut meritul de a atrage atenția asupra celor mai caracteristice măturii materiale ale străvechilor substraturi etnice din cele două țări vecine și prietene, și de a scoate în evidență trainicele lor legături, cu temeiuri ce se pot urmări pînă în adîncul a trei milenii.

PE URMELE ILIRILOR

RADU VULPE

Membru al Academiei de Științe
Sociale și Politice

Ilirii* sînt parțial strămoșii Iugoslavilor, tot așa precum dacii sînt ai noștri. Dar între cele două neamuri antice au existat numeroase puncte de contact și interfezențe, încît se poate spune că fiecare a contribuit cu ceva la ființa și la dezvoltarea celuilalt.

Ilirii (Illyri) ocupau toată marea întindere dintre Dacia și Italia, pe care azi se află Iugoslavia, Albania, Ungaria și o parte din Austria. Unele populații ilirice au trecut Marea Adriatică și s-au stabilit în sud-estul Italiei. Spre răsărit, erau despărțite de neamurile daco-trace printr-o linie care coincidea aproximativ cu cursurile Tisei, Moravei și Vardarului. Locuind pe o arie atît de vastă, ilirii erau împărțiți în nenumărate triburi autonome, care n-au ajuns niciodată să realizeze unități politice importante.

Renumiți prin vitejie

În totalitatea întinsului spațiu ocupat de neamurile ilirice, autorii greci și romani distingeau un trunchi central, pe care îl restrîngeau la ținuturile predominant carstice de la răsărit de Adriatica, pînă la

* Consider mai potrivită scrierea acestui nume, foarte cunoscut, cu un singur l, într-o formă fonetică românească prevăzută și de *Indreptarul ortografic* al Academiei R.S.R. Scrierea latină cu dublu l nu poate fi corectă decît dacă se ține seama și de y: *Illyri* (n.a.).

Sava și pînă la depresiunea Morava-Vardar, corespunzînd Iugoslaviei și Albaniei de azi, fără Pannonia, fără Noricum și fără regiunile ilirice din Italia. Această delimitare coincidea cu aria unei culturi caracteristice, a cărei omogenitate de formă este excelent confirmată de arheologie. În schimb, în celelalte țări cu populații ilirice se constată covîrșitoare amestecuri culturale și etnice cu elemente alogene: celtice în Pannonia, Noricum și Veneția, grecești și umbro-sabellice în sudul și în centrul Italiei.

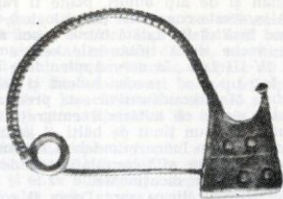
Știrile despre limba ilirică sînt cu totul sporadice, lacunare, constînd dintr-o serie de nume geografice, nume de persoane, triburi, divinități, din cîteva cuvinte comune, care nu ajung la o duzină, transmise de autorii clasici, dintr-o serie de inscripții ale messapilor din sudul Italiei, scrise cu alfabet grecesc, dar prea laconice și în bună parte încă enigmatice. Sărac cantitativ, materialul lingvistic referitor la iliri este și mai slab din punct de vedere calitativ. Ceea ce se știe sigur este că limba ilirică avea un caracter indo-european, ca majoritatea limbilor vorbite în Europa, și anume de tip **satem** (ca traca, lituana, slava, iraniana, sanscrita, etc.). În rest, probleme de primă importanță — ca gradul de înrudire al limbii ilire cu limba daco-tracă vecină, poziția sa printre celelalte limbi indoeuropene, raportul său cu actuala limbă albaneză — se mențin încă în sfera controverselor.

Ilirii propriu-ziși erau cunoscuți ca un neam viguros, tenace, cumpătat, robust. În general, erau oameni înalți, chipeși, brunet, ageri, pe care antropologia îi caracterizează, drept o categorie specifică („dinarică”). Renumiți prin vitejia lor, înzestrați cu un înfocat spirit de independență, își apărau teritoriul cu o îndrăjire uimi-

toare. Conflictele dintre triburi erau destul de frecvente. Se ocupau îndeosebi cu păstoritul și, în măsura în care natura îngăduia, și cu plugăritul. Ilirii de pe țărmul Adriaticii — ca liburnii și ardii — practicau navigația și pescuitul, iar la ocazii și pirateria, o îndeletnicire care era, de altfel, foarte răspîndită în antichitate aproape pe toate litoralele maritime.

Comerțul elenic în Adriatica a avut mult de suferit din această cauză. Totuși, el n-a încetat de a se afirma și aici, ca putîndeni în lumea antică, încă din vremuri străvechi. Probabil că pe navigatorii greci i-au precedat cei fenicieni. După o legendă transmisă de greci, ilirii enchelei de pe țărmul actualei Albanii ar fi primit ca oaspe și i-ar fi pus în fruntea lor pe regele fenician Cadmos. Esența acestei legende, simbolizînd penetrația feniciană în Adriatica, este confirmată de unele constatări arheologice, cu deosebire

printr-un tip specific de securi de bronz de proveniență orientală din preajma anului 1000 î.e.n., care nu se întîlnesc decît pe porțiunea coastei albano-dalmate locuite de enchelei.

Contacte cu geto-dacii

Istoricul roman Appian, din sec. II e.n., a scris, printre altele, o lucrare specială despre iliri (**De rebus Illyricis**); ea începe prin a prezenta o genealogie a neamurilor ilirice, într-un limbaj mitologic, cu nume de popoare care au la origine pe cel al unui imaginar erou întemeietor. Se spune astfel că „Illyrius”, închipuit ca fiu al ciclopului Polifem, a avut ca urmași mai mulți băieți, ca „Encheleus” (din care se trag encheleii), „Autarieus” (autariații), „Dardanus” (dardanii), „Taulantus” (taulanții), precum și cîteva fete — „Partho”, „Daortho”, „Dassaro”, din care au purces triburile parthinilor, daorșilor și dassareților. „Autarieus” ar fi avut, la rîndul său, ca fiu pe „Paeonius”, strămoșul peonilor, iar din el s-ar fi născut „Scordiscus” și „Triballus”.

Din ultima serie a genealogiei reținem că Appian, reflectînd o opinie antică mai răspîndită, atribuie o origine cu elemente ilirice scordiscilor — care în alte izvoare apar ca celti locuind prin apropierea Belgradului de azi, și triballilor — care în general sînt considerați traci, popuînd malul drept al Dunării, în relații de strînsă și trainică prietenie cu geții de pe malul stîng, din zona Olteniei și a Teleormanului. Este ceea ce arheologia a dovedit cu prisosință, prin amestecul de forme ilirice și celtice, ce caracterizează domeniul scordiscilor și mai ales prin aparițiile masive de morminte cu inventar specific iliric din sec. VI-IV î.e.n. atît în colțul de nord-vest al Bulgariei, cît și în părțile dunărene ale Olteniei. Necropolele de la Balta Verde și Gogoșu, mormintele de la Gruia, ca și alte descoperiri din Oltenia, sînt exemple dintre cele mai evidente ale vechilor contacte ilirice cu spațiul daco-trac.

O mișcare a autariaților din părțile Herțegovinei spre Dunăre, înregistrată de

Appian și de alți autori, poate fi raportată la aceste constatări (arheologice), trebuind însă să fie datată într-o epocă mult mai veche decât tulburările celtice din sec. IV-III î.e.n., la care Appian face aluzie într-un mod neconcludent și foarte confuz. Mai semnificativă este precizarea acestui autor că autariații emigrați s-au stabilit „într-un ținut de bălți al geților”, adică exact în lunca inondabilă a Dunării oltene, unde se află localitățile cu descoperirile ilirice menționate.

Pătrunderii ilirice spre Dacia îi corespunde, parțial, în sens invers, o răspândire a geto-dacilor spre Adriatică, manifestată în diverse epoci, dar mai cu seamă cu prilejul expedițiilor lui Burebista în sec. I î.e.n. Afară de elemente caracteristice dace care se întind în toponimia Iliriei, ca **Thermidava**, **Adzizium**, **Asamum**, se constată numeroase forme arheologice ale culturii geto-dace în unele puncte din bazinul Moravei, precum și în ținuturile scordiscilor supuși de Burebista.

În decursul istoriei lor, ilirii au purtat frecvente lupte cu grecii, cu macedonenii, cu celții, cu romanii. Celții au izbutit să ocupe arii mari din spațiul iliric, dar n-au putut ajunge la același succes în Iliria dinarică, unde chiar penetrația culturii celtice a fost aproape nulă. Singurii cuceritori care au reușit să ocupe țara dintre Sava și Adriatică au fost romanii. Cu biruința lor s-a încheiat existența vechilor neamuri ilirice de acolo.

O lume romană...

Cucerirea acestei țări stîncoase, apărute de locuitorii săi cu cea mai aprigă energie, a fost una dintre cele mai grele ac-

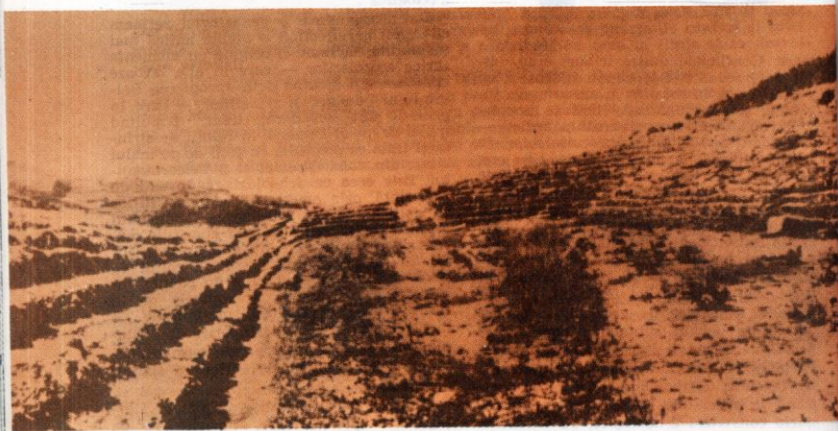
țiuni din istoria expansiunii romane. A durat peste două secole, începînd de la intervenția romană din anul 229 î.e.n. pentru ocrotirea coloniilor grecești din Adriatică împotriva piraților reginei Teuta, pînă la definitivă stabilire a frontierei romane pe Dunărea pannonică în vremea împăratului Augustus; Iliria propriu-zisă a fost transformată în provincie romană sub numele de **Dalmatia**. La nord de Sava, pînă la Dunărea superioară, au fost instituite provinciile **Noricum** și **Pannonia**. Partea de sud a Iliriei (Albania de azi), ținea de provincia Macedonia, iar Thracia de asemenea a sîrșit prin a fi transformată în provincie.

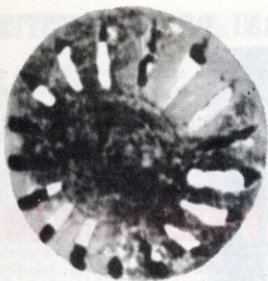
Dintre toate provinciile de la est de Adriatică, romanii s-au stabilit mai intens în cele ilirice. Sub influența civilizației lor superioare și active, aceste regiuni s-au transformat repede. Ținuturile sălbatice au devenit ospitaliere, cu drumuri pietruite, organizate, foarte umblate, cu orașe înfloritoare. Dintr-o populație rustică și aspră, risipită în nenumărate triburi și clanuri, adoptînd civilizația romană și formele ei italice, ilirii au devenit un factor de ordine și de progres. Limba ilirică, din ce în ce mai rar folosită, a sîrșit prin a fi uitată chiar în ținuturile cele mai îndepărtate. Divinitățile italice și-au găsit în Iliria o nouă patrie, adesea contopindu-se cu cele locale. Cu timpul, pe întreaga arie a fostelor țări ilirice, s-a născut o lume intens

În p. 54 : cap de tinăr ilir

Viniștele reprezintă obiecte de podoabă din sec. IV-II î.e.n.

Stadionul orașului iliric Amantia (sec. III-II î.e.n.), descoperit în Albania

romană, cu particularități determinate de modul de gândire și de vorbire al ilirilor romanizați.

...cu o evoluție specifică

După cucerirea sa de către Traian, Dacia a fost masiv colonizată cu populații aduse **ex tute orbe Romano**, dar cele mai multe veneau din părțile ilirice. Triburi compacte din Dalmația au fost așezate în munții și pe ogoarele noii provincii, iar unele trupe romane din Carpați și de la Dunărea de Jos, cu importantul lor rol romanizator, erau alcătuite din soldați recrutați din fostele țări ilirice.

Acum a început să se ivească, în rapoartele multiseculare dintre iliri și daci, intrări în orbita romanității, un nou aspect care s-a integrat în însuși procesul de formare a poporului român. Acest proces nu s-a limitat la spațiul restrâns al Daciei și nici la cei mai puțin de 170 ani de existență a administrației romane în Carpați, ci s-a dezvoltat pe tot marele spațiu iliric. E vorba de întreaga evoluție a romanității specifice acestui spațiu, caracterizată prin anumite forme, care s-au născut uniform pe țărmul Adriatiei, ca și în Dacia și la Dunărea de Jos, ca și în Pannonia și în Alpii Noricului. Când, la sfârșitul antichității, Imperiul roman a intrat în decadentă sub loviturile barbarilor și sub povara propriilor sale slăbiciuni, iar provinciile s-au văzut reduse la o viață din ce în ce mai izolată, rustică, sărăcăcioasă, populațiile romanizate din această zonă au constituit tot mai mult o nație romanică deosebită de cele ce se vor naște în Italia, în Galia, în Peninsula Iberică. Decisivele transformări ale istoriei, cu prăbușirea părții latine a imperiului și așezarea de noi popoare în Europa, au dus apoi la restrângerea spațiului acestei romanități, care, ivită în provinciile ilirice și din ființa neamului iliric, nu a supraviețuit decât tocmai în Dacia și în Moesia, la al căror substrat fundamental

geto-dac, atât de valoros, se adăugase și contribuția ilirilor. Supraviețuitorii romanismului sînt **românii** de azi, nu fiindcă ar fi venit din provinciile ocupate de migrații, ci fiindcă, rămăși pe loc, în condițiile țării lor carpato-danubiene, au fost migrații care au rezistat cu succes acestor migrații.

Biologic, poporul român este în primul rînd urmașul daco-geților. Totuși, ilirii ne sînt și ei în bună parte strămoși, deoarece mai ales prin ei am primit romanitatea.

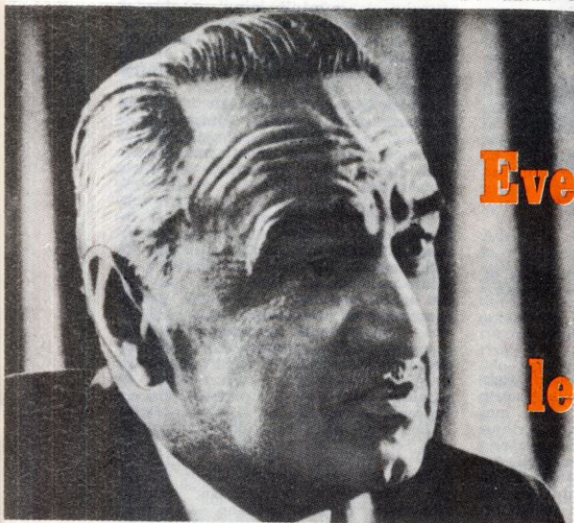
Cît despre ilirii romanizați din Iliria propriu-zisă, ei au suferit o nouă transformare, slavizîndu-se și devenind substratul națiunii iugoslave de azi. Cei din Pannonia și din Noricum au dispărut în masa națiunilor maghiară și austriacă din acele regiuni. Singurul loc din Iliria de odinioară, unde un popor antic și-a păstrat graiul autohton — presupus pentru acest motiv ca derivat direct din limba ilirică — este Albania, care, nefîind cuprinsă în unitatea de limbă latină, ci în provincia elenică a Macedoniei, a izbutit să se susțină și romanizării, și altor acțiuni de asimilare străină și să-și păstreze pînă azi un caracter propriu, de străvechi origini.

Ilirii romanizați s-au dovedit sprijinitorii cei mai fideli ai imperiului. O lungă serie de împărați, ca Decius, Claudius Gothicus, Aurelian, Probus, Carus, Diocetian, Constantin, Valentinian, Grațian, Anastasius, pînă la Iustinian — i-a venit lumii romane din vechile țări ilirice. Într-o vreme hotărîtoare pentru soarta civilizației romane, în criza din sec. III e.n. și în veacurile Dominatului, ilirii și-au pus în serviciul ideii romane toate excepționalele însușiri de voință și de tenacitate.

MICROFIȘIER BIBLIOGRAFIC

- I.I. Russu, Ilirii, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1969.
R. Vulpe, Securile în bronz de tip albanodalmat și domnia lui Cadmos la enchelei, în vol. Închinare lui Nicolae Iorga cu prilejul împlinirii vîrstei de 60 de ani, Cluj, 1931.
R. Vulpe, Recapitulare asupra securilor de bronz iliro-adriatic, Buletinul Universității de Stat din Tirana, seria Științe sociale, 1960.
D. Berciu și E. Comșa, Materiale și cercetări arheologice, II, București, 1956.
V. Părvan, Dacia, I, 1924.
Al. Vulpe, Traci și iliri la sfîrșitul primei epoci a fierului în Oltenia, Studii și cercetări de istorie veche, XIII, 1962.
V. Părvan, Dacia: Civilizațiile antice din țările carpato-danubiene, ediția a 5-a, Editura Științifică, București, 1972.

Evenimentele așa cum le-am văzut atunci...

ANASTAS MIKOIAN

Sub titlul *Pe drumul luptei a apărut*, în urmă cu un an, în editura moscovită Politizdat, un volum de memorii al căror autor, eminentul om politic și de stat al U.R.S.S., Anastas Mikoian (născut în 1895), relatează evenimente din perioada 1917-1920, evenimentele trăite în focul construcției statului sovietic. Dar să-l lăsăm să spună el însuși câteva cuvinte despre sine și despre lucrarea lui:

„Un răstimp de mai bine de o jumătate de secol, am fost martor și participant la numeroase evenimente istorice. Am avut norocul să cunosc îndeaproape personalități extrem de interesante. Socotesc însă că cel mai mare noroc de care am avut parte în viața mea au fost întâlnirile cu Lenin și activitatea mea sub conducerea lui directă.

Memoriile mele nu sînt o lucrare istorică, pentru că nu fac o analiză științifică completă și profundă a ansamblului de fapte și de evenimente din viața socială. Nu pretind că am făcut o descriere sistematică și exhaustivă a evenimentelor despre care vorbesc în această carte. De altminteri, nu acesta a fost scopul meu.

Așa cum se întîmplă de obicei, memoriile mele sînt subiective. Descriu evenimentele așa cum mi s-au întîmplat ele în amintire și așa cum le-am văzut atunci, în acea epocă îndepărtată. Din cînd în cînd, împărtășesc cititorilor și păreri mele actuale“.

Părinții mei

Brusc, spre sfîrșitul lunii iulie 1917, starea sănătății mele se agravă; se făceau simțite munca extenuantă, lipsa de hrană și de somn. Luni de-a rîndul mă sculaseam dis-de-dimineață, pentru a putea ajunge la puțurile de petrol din Baku, și făcusem drumuri lungi și istovitoare de la un puț

la altul. Mi se întîmplase să vorbesc de două sau chiar de trei ori pe zi la adunările muncitorilor și la ședințele organizațiilor de partid. În plus, căldura neobișnuită ce se abătuse în acel an asupra orașului Baku contribui și ea la subrezirea sănătății mele. Slăbisem îngrozitor și aveau ameteți.

Intr-o zi, Șaumian [unul dintre conducă-

torii mișcării revoluționare din Transcaucazia) mă invită să trec pe la el. Se interesă despre munca și impresiile mele, apoi mă întreabă de ce arătam atât de istovit. Aflând în ce condiții trăiam și munceam, îmi propuse să plec imediat la țară, la părinții mei, spre a-mi reface forțele și a-mi putea relua munca complet întremat.

Nu mă împotrivi. Simțeam, într-adevăr, nevoia de a mă odihni.

Mama mă întâmpină cu o bucurie greu de descris, copleșindu-mă cu sărutări și îmbrățișări și exclamând într-una cînd „Oh”, cînd „Ah”, văzîndu-mă cît eram de slab. Apoi dispără în bucătărie, pentru a-mi pregăti un prînz copios. Tatăl meu era, firește, la fel de bucurios dar, potrivit obiceiului, nu se manifestă în nici un fel.

Începui deci să-mi refac forțele, gustînd din plin aerul tare de munte și frumoasele zile însorite. Dormeam mult și mîncam bine. Din cînd în cînd, citeam cîte puțin.

De îndată ce simții că puterile îmi revin, începui să stau de vorbă cu țărani. Conșătenii mei se schimbaseră mult. Altădată indiferenți la politică, îi vedeam acum urmărind cu pasiune desfășurarea evenimentelor. Abolirea țarismului le părea un fapt cu totul extraordinar, căci fuseseră obișnuiți să creadă în puterea lui. Mă copleșiră cu întrebările, știind că veneam din Tiflis și din Baku. De altminteri, aceasta era singurul motiv care îi determina să-mi ceară părerea asupra evenimentelor, deoarece — credeau ei — eram prea tînăr spre a putea judeca lucrurile serioase...

Îmi dădui seama că, ascultîndu-mi cu multă atenție spusese despre perspectivele revoluției socialiste, cei mai mulți dintre ei rămîneau, totuși, sceptici. Ei nu puteau concepe că niște simpli muncitori ar fi în stare să-i alunge pe patroni (și încă franchezi!) și să-și asume conducerea întreprinderii. Ei nu puteau concepe nici că muncitorii, împreună cu țărani analfabeți, ar fi în stare să-i alunge pe cneji, pe nobili și să preia puterea. Lozinca bolșevică de încetare a războiului le mergea însă la inimă, căci cu toții erau nerăbdători să-și vadă fiii întorși acasă din armată.

Curînd, tot satul află că eram bolșevic. Știrea ajunsese și la urechile mamei mele.

Într-o zi, ea veni lîngă mine și-mi vorbi cam așa:

— Cum se face că tu, fiule, atît de învîțat și de deștept, ești bolșevic? Am auzit spunîndu-se că sînt multe partide mai bune: dașnac*, socialist-revoluționar, menșevic... Din aceste partide fac parte

oamenii cei mai de seamă și cei mai respectați din satul nostru. Iar despre tine se spune că te-ai alăturat bolșevicilor. Și doară ești un băiat isteț! Lasă-i pe bolșevici și înscrie-te în alt partid.

Îmi păru atît de necăjită, încît meditai îndelung cum cum să-i răspund pentru a o convinge. În cele din urmă îi spusei că partidul bolșevicilor e cel mai bun dintre toate, că luptă pentru adevăr, pentru cei săraci, împotriva bogaților și pentru dreptatea celor ce muncesc.

Mama mă ascultă cu atenție, dar îmi dădui seama că argumentele mele o impresionară prea puțin. Atunci îmi veni o idee.

— **Mairik** (mămico)! Tu ai fi în stare să renegi religia creștină?

Speriată, ea își făcu semnul crucii și-mi răspunse:

— Ce tot vorbești, fiule, nici moartă n-aș face una ca asta!

— Te înțeleg. Dar și tu trebuie să mă înțelegi. Bolșevismul e profesiunea mea de credință. Nu pot s-o reneg și te rog să nu mai încerci niciodată să mă convingi. Ar fi inutil. Vei înțelege mai tîrziu că bolșevicii și cu mine am avut dreptate. Iar pentru moment, crede-mă pe cuvînt...

Mama păru mai liniștită, dar deloc mulțumită. Cu toate acestea, nu mai relua discuția niciodată.

Începînd cu anul 1923, mama a locuit cu mine înții la Rostov, pe urmă la Moscova, la Kremlin, și a fost fericită că fiul ei se bucura de o înaltă considerație în țară. Mi-a părut semnificativ că nu se ruga niciodată în prezența mea; nici la biserică n-am văzut-o mergînd. În ceea ce mă privește, n-am discutat cu ea pe teme religioase. De altminteri, în familia mea nu s-a prea vorbit despre religie. Am crezut chiar, la un moment dat, că pînă la urmă mama încetase să mă creadă.

În 1959, cînd mă întorceam dintr-o călătorie în America, la bordul unui avion SAS, două motoare ale cvadrimotorului nostru se defectară. Nu se produse însă nimic grav. Mama află, nu știu cum, de acest incident, și cînd am întrebat-o:

— Ce mai faci, **mairik**?

Îmi răspunse:

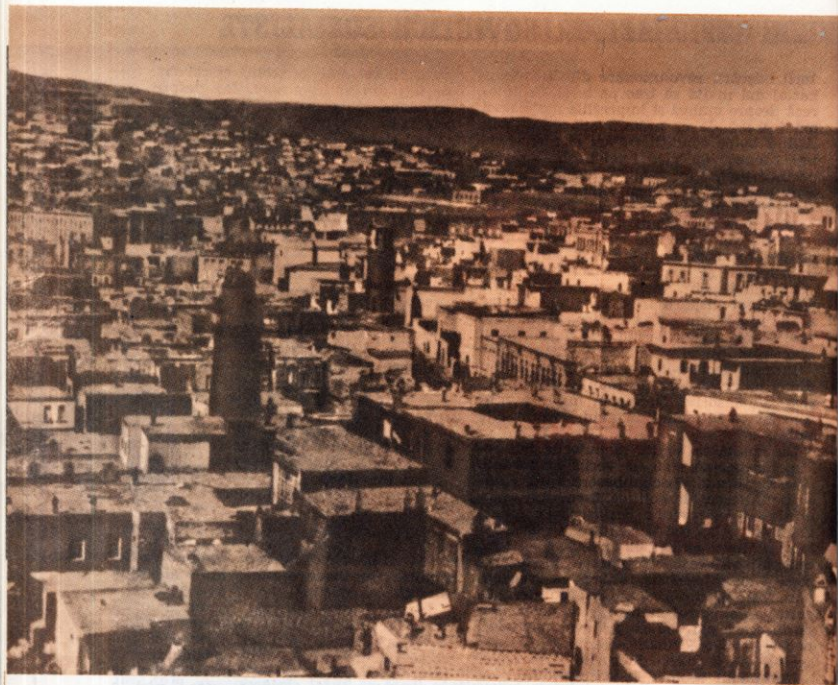
— Mulțumesc, bine. Dar am fost foarte îngrijorată din pricina ta și m-am rugat să te întorci sănătos.

Mama închise ochii în 1960, la Moscova, în vîrstă de 93 ani.

Cu tatăl meu nu discutasem niciodată despre politică. El nu-mi pusese niciodată întrebări pe această temă, iar eu nu îndrăzneam să fac pe dascălul cu el.

În perioada cînd lucrase ca tîmplar într-o uzină, tatăl meu fusese la curent cu

* Intemeiat în 1890 de naționaliști burghezi din Armenia, partidul dașnac a fost un dușman al mișcării muncitorești revoluționare.

„Am venit la Baku în martie 1917". Aspect din orașul acelor ani

evenimentele politice și cu starea de spirit a muncitorilor. În felul acesta aflase că în uzină existau socialiști care voiau să-i alunge pe patroni..

La vârsta de 60 ani tatăl meu se arătase sceptic în orice discuții pe teme revoluționare. Într-o zi îmi spuse, zimbând ironic :

— Știi că la uzină au apărut niște indivizi care își spun socialiști. Se vorbește că ești de-ai lor. Bagă de seamă! Sînteți încă niște puști și vă luați de patroni respectabili și mai ales foarte puternici. Nu veți realiza nimic.

Îi răspunsei că se înșală :

— Patronii nu sînt chiar atât de respectabili pe cît îi crezi și trăiesc pe spinarea muncitorilor. Noi, socialiștii, sîntem

deocamdată puțini la număr și încă slabi. Vei vedea însă că vom sfîrși prin a învinge.

Tatăl meu apucă să vadă înfăptuindu-se Revoluția din Octombrie și înțelese multe lucruri. Muri în 1918, înainte de victoria puterii sovietice în Armenia, în vîrstă de 62 ani.

Minile sus !

Trei săptămîni după evenimentele din martie* Consiliul Comisarilor Poporului din Baku hotărî naționalizarea băncilor. Am avut misiunea de a organiza naționalizarea Băncii ruse de comerț exterior. În acest scop mi se dădu un mic detașament de soldați, din care făcea parte, între alții,

* În martie 1918, burghezia și moșierimea din Azerbaidjan au declanșat o rebeliune împotriva Sovietului de deputați ai muncitorilor din Baku. După trei zile de lupte, rebeliunea a fost lichidată.

și fiul lui Șaumian, Lev, pe atunci în vîrstă de 14 ani (ulterior personalitate marcantă a vieții publice, Lev Șaumian a fost redactor șef adjunct al *Marii Enciclopedii Sovietice*; a murit în 1971).

Ca să fiu sincer, în vremea aceea aveam idei destul de vagi despre problemele financiare și bancare, deși citisem lucrarea economistului german Hilferding *Capitalul financiar*. Nu fusesem niciodată în clădirea unei bănci și singurul lucru pe care îl știam despre aceste instituții era că în seifurile lor se păstrau sume fabuloase.

Îmi amintesc că la ora stabilită pătrunsei în bancă, însoțit de micul meu detașament înarmat cu pistoale. Blocînd toate

Protestai cu indignare, crezînd că directorul refuza să execute ordinele reprezentanților noului regim. Cînd mă convinsei că spusese adevărul, dădui ordin ca seifurile să fie sigilate. Puțin mai tîrziu toate seifurile fură deschise și conținutul lor naționalizat. La fel se procedă și cu alte bănci din Baku, vreo zece la număr.

Să nu vă imaginați însă că naționalizarea băncilor se desfășură în liniște și pace. Avurăm de întîmpinat, uneori, o rezistență îndîrjită, proteste pline de indignare, amenințări la adresa Consiliului Comisarilor Poporului... În cele din urmă, lucrurile se liniștiră.

O problemă cheie pentru economia Țării Sovietice din acea perioadă era naționalizarea industriei petroliere din regiunea

Părinții lui Anastas Mikoian, în mijlocul copiilor și nepoților (ultimul din dreapta — Anastas)

întrările, am urcat la primul etaj. Aici, într-o sală imensă, mai mulți funcționari seriau și socoteau.

— În picioare și mîinile sus! le strigai. Îl întrebai apoi pe director:

— Unde sînt seifurile?

Directorul mă conduse. Dar la cererea mea de a le deschide, îmi spuse că era imposibil.

— Fiecare seif are două chei. Una e la mine, cealaltă la proprietarul seifului. Nu-l putem deschide decît împreună.

Baku. Intr-adevăr, soarta puterii sovietice din Rusia depindea în multe privințe de cantitatea de petrol furnizată de Baku. Șaumian discutasese această chestiune în repetate rînduri cu Lenin, care se declară în întregime de acord cu necesitatea naționalizării imediate. Consiliul Comisarilor Poporului promulgă un decret în acest sens. Astfel, în mai 1918, o conferință de partid ținută la Baku decise să se treacă imediat la naționalizarea industriei petroliere.

Temerile cum că în felul acesta va fi periclitată producția, deci și livrările de petrol, nu se adevărară. Dimpotrivă, producția rămase constantă, iar exportul crescuse brusc, fapt de o importanță capitală pentru acei ani.

(Urmare în numărul viitor)

Sașii, șvabii, țipterii și landlerii

MICHAEL KRONER

De-a lungul vremii — începînd cu secolul XII și pînă în primele decenii ale veacului trecut — alături de populația românească băștinașă, pe teritoriul țării noastre, în imensa majoritate a cazurilor în Transilvania, au apărut o serie de grupuri de coloniști germani. Alături de poporul român, împreună cu celelalte naționalități conlocuitoare, acești grupuri — cunoscute sub diverse denumiri: sași, șvabi, țipteri și landleri — au conviețuit pe teritoriul românesc, devenit patrie comună, contribuind la dezvoltarea civilizației materiale și spirituale care definește națiunea noastră.

Colonizate în epoci, în condiții și în zone diferite, provenite din teritorii de origine diversă (Germania, Austria, Boemia, Slovacia) fiecare dintre aceste grupuri de populație germană prezintă caracteristici specifice, traduse în dialecte, obiceiuri, tradiții și porturi diferite. De regulă, germanii din România folosesc atît dialectul cit și limba literară germană, primul fiind folosit în vorbirea curentă, orală, pe cînd limba literară este întrebuințată în scris.

Sașii

Cea mai veche populație de limbă germană din țara noastră este cea a sașilor. Ei s-au așezat în Transilvania în sec. XII și XIII, în Țara Birsei, în jurul orașului Bistrița, precum și pe teritoriul dintre Orăștie și Rupea. În evul mediu au mai existat asemenea comunități și în alte părți ale Transilvaniei; la Satu-Mare, Cluj, Dej, Turda, Cojocna, Ocna Dejului etc.

Asupra originii sașilor s-au emis în decursul vremii diferite teorii. În evul mediu, de pildă, unii istorici au emis ipoteza că sașii ar fi urmașii geților și ai goților, ultimii dintre aceștia în trecere în timpul migrațiunii popoarelor pe teritoriul României. Mărturii incontestabile existente infirmă categoric astfel de afirmații. Astfel, documentul denumit *Andreanum*, emis la 1224, și prin care erau stabilite privilegiile sașilor transilvăneni, menționează clar că aceștia au fost vocați („chemați”) ca *hospites* („oaspeți”) în această zonă de către regele maghiar Gheza II (1141-1161). Începînd din secolul trecut nimeni nu se mai îndoieste despre acest adevăr.

Discuțiile asupra teritoriului de unde au emigrat continuă însă și astăzi. Cea

mai răspîdită părere, susținută în special de o serie de filologi, e aceea că sașii ar fi venit din regiunea riului Mosela și din Luxemburg. Concluziile lor se bazează pe studii comparate de limbă, dialectul săsesc asemănîndu-se mult cu acela vorbit azi în statul Luxemburg. Această teorie despre un teritoriu de origine atît de restrîns nu poate fi acceptată, deoarece în decursul a opt secole au avut loc mutații lingvistice extrem de mari, atît în zona Luxemburgului cît și în Transilvania. Se mai adaugă faptul că o serie de caracteristici ale dialectului săsesc se găsesc în toate zonele locuite azi de germani. Fără a nega că o bună parte a coloniștilor sași au venit din zona Rinului, Moselei și din teritoriul actualului stat Luxemburg, este de presupus că aceștia provin din teritorii cu o arie mult mai largă. Dealtfel, chiar denumirile de **Flandrenses**, **Saxones** sub care sașii apar în documentele din sec. XII și XIII lasă loc ipotezei unor teritorii diferite, mai largi, din care aceștia ar fi emigrat în acea vreme. Mai mult decît atît, printre coloniști s-ar fi aflat atît francezi cît și belgieni de limbă franceză — **valoni** —, pe care documentele din acea epocă îi denumesc **latini**.

Masa largă a coloniștilor n-a fost, deci, originară din Saxonia (**Sachsen**), ci doar un grup a provenit din această zonă a Germaniei. Probabil că denumirea de

Saxones, care apare documentar în 1206 pentru un grup de coloniști privilegiați, a fost extinsă — prin intermediul limbii latine folosită în cancelariile medievale — asupra tuturor coloniștilor germani din Transilvania, care au primit în felul acesta numele de sași.

Ca fenomen social, emigrarea respectivelor grupuri de sași reprezintă o formă de luptă a maselor asuprite, care încercau, astfel, să evite procesul de iobăgire aflat pe atunci în plină ascensiune în Occident.

Promisiunile regilor maghiari de a-i investi cu anumite privilegii a determinat pe acești coloniști să-și părăsească meșteșugurile originare și să se așeze în Ungaria și Transilvania. Aici au putut să-și păstreze în bună parte libertatea și să nu fie transformați în iobagi. Totuși, în afara zonelor care beneficiau de privilegiile arătate, au existat și multe sate cu iobagi sași.

Prin introducerea unor metode noi în lucrarea pământului, prin întemeierea de localități, prin dezvoltarea mineritului, meșteșugurilor și a comerțului, sașii au contribuit, alături de populația autohtonă, la dezvoltarea economică și culturală a zonelor în care s-au stabilit.

Svabii bănățeni

Reprezintă un alt grup de coloniști de limbă germană, așezați în țara noastră. Ei au provenit din Germania de Sud și de Vest, din Palatinat, Hessen, Luxemburg, Trier, Franconia și din alte locuri și s-au stabilit în Banat. Colonizarea lor a avut loc în decursul sec. XVIII după ce, prin Tratatul de la Passarowitz, acest teritoriu trecuse sub stăpânirea austriacă. În 1719 primul guvernator austriac al Banatului, generalul-conte Claudius Florimond Mercy, a primit sarcina să exploateze din plin provincia, să ia măsuri pentru dezvoltarea agriculturii, viticulturii, meșteșugurilor, manufacturilor, comerțului, mineritului. În acest sens, s-a recurs la chemarea unor coloniști germani. Și de data aceasta n-au venit numai germani ci — într-o mică măsură — și italieni, francezi și spanioli.

Colonizarea șvabilor s-a făcut în mai multe etape, începând cu 1719 și terminând cu grupul de coloniști veniți în anii 1784-1788. În noua lor patrie, șvabii au fost așezați în comune românești și sârbești, formând astfel așezări cu o populație mixtă, ori au întemeiat sate noi.

În Banat șvabii au fost așezați pe domeniile Camerei Imperiale. Pentru folosirea pământului noii coloniști trebuiau să presteze dări în natură și bani, să facă robotă și să plătească impozite. Ei erau, astfel, iobagi ai statului (iobagi cameriali). În partea de nord a Mureșului, o serie de așezări șvăbești au fost întemeiate pe domeniile unor familii nobiliare, coloniștii devenind iobagi ai acestor feudali.

În Banat s-au așezat și meseriași și mineri germani, veniți în bună parte din Austria sau din Slovacia (Zips). Astfel, o parte a vechii populații germane a orașului Timișoara, de exemplu, era îndeosebi de origine austriacă, vorbind un dialect asemănător cu cel vienez. În alte localități — Reșița, Steierdorf, Anina, Oravița etc. — au venit mineri germani din Stiria (Austria) și Boemia. Și ei vorbeau alte dialecte decât cel șvăbesc.

Ca și în cazul sașilor, și colonizarea șvabilor a fost reflexul unei forme de luptă a noilor veniți, care și-au părăsit vetrele din Germania, pentru a scăpa de apăsătoare poveri feudale sau datorită lipsei de pământ.

Svabii sătmăreni

Tot la începutul sec. XVII, o serie de familii nobiliare au chemat pe moșiiile lor, situate în jurul orașelor Satu Mare și Carei, coloniști germani. Teritoriul lor de emigrare se poate stabili relativ ușor cu ajutorul listelor de colonizare din care rezultă că majoritatea provin din Württemberg, deci din țara șvabilor. Alături de ei au sosit și coloniști din Franconia, din Baden-Dürlach, Mainz, Sankt Gallen (Germania), Austria Superioară și Inferioară, Boemia și chiar din Elveția.

Șvabii Sătmăreni au fost colonizați pe baza unor contracte, care stabileau pentru agricultori suprafața de pământ și animale de tracțiune, iar pentru meseriași unelte pe care urmau să le premească pentru a-și putea înjgheba o gospodărie. În primul an, au fost scutiți de impozite și de dijele feudale, avînd, totodată, dreptul de a-și alege conducătorii obștii.

Îndată după trecerea anilor ziși „liberi”, coloniștii erau obligați să plătească un impozit anual, să dea nobilului zeciuiala și

(Continuare în p. 67)

**„E mai lesne
să citești
istoria,
decît
să participi
la împlinirea ei“**

— Poposiți pe un drum de optzeci de ani, — drumul vieții dumneavoastră —, tovarășe academician. Evenimentele — la care se cuvine alăturată strădania dumneavoastră, participarea activă —, au făcut să trăiți „pe viu“, istoria poporului nostru în secolul XX.

Ce împrejurări, care fapte mai semnificative și ce figuri din iureșul istoriei trăite v-au impresionat în mod deosebit, — ce momente mai reprezentative păstrați în conștiința dumneavoastră ?

— Sint, de aproape șase decenii, profesor de istorie, sint obișnuit să pun întrebări. Și iată că acum mă pui în situația de a răspunde eu.

S-o luăm, deci, metodic, pe „firul istoriei...“

Răscoalele țărănești de la 1907*, cînd intrasem în Liceul Național de la Iași, în care eram deja „inițiat“ în unele dintre scrierile lui Marx și Engels, și alăturat „conspirativ“ lui Constantin Motaș, atunci șeful clasei mele, mai târziu militantul socialist, profesorul universitar și savantul biolog de azi — mi-au deschis ochii. Am înțeles că „cei de jos“ știu să gîndească, să lupte pentru dreptatea lor.

Mai apoi, hotărît că Marea Revoluție Socialistă din Octombrie 1917 din Rusia se înscrie și pentru mine, cercetător istoric obiectiv, drept cel mai de seamă eveniment al secolului, pentru că, în timp ce oricare altă revoluție a dărimat orînduirea și a așezat altele, cea de la 1917 a promovat în conștiința întregii omeniri principiul neexploatării omului de către om, — Eliberarea omului.

* Vezi Magazin istoric, nr. 4/1971.

Ades, în lunga mea carieră de cercetător, am analizat probleme, — și, să-ți mărturisesc drept, mi-am pus și eu aceeași întrebare pe care mi-ai pus-o acum — și am convenit, cu fermitate, că, într-adevăr, aici e miezul și rodul celei mai de seamă cuceriri a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie.

Desăvârșirea unității statale a României — împlinirea năzuințelor de masă, și autentificarea faptică a unor drepturi istorice ale poporului nostru —, în anul 1918, a fost un alt eveniment deosebit trăit.

A urmat întemțelarea Partidului Comunist Român, în luna mai 1921, când, deși întemțit, am fost desemnat raportor la Congresul I, pentru punctul 6 al ordinii de zi: presa și propaganda. Iată o piatră de hotar pe drumul vieții mele.

Ei, dar **fierbîntea vară 1944** — cu acele porți spre o lume nouă, pe care le-a deschis poporului nostru actul **Eliberării de la 23 August 1944**, cucerire mai mult decît istorică, — **epocală**, și, în sfîrșit, **Republica**, înțeleptul și magnificul act de la **30 Decembrie 1947**, evenimente care ne-au hărăzit să înțelegem că trăim, ceea ce sintem astăzi și ce va fi mîine Neamul nostru.

— Despre dumneavoastră s-ar putea spune, pe bună dreptate, că ați trăit mai multe vieți. De-a lungul lor, ce figuri deosebite, dintre oamenii întîlniți, vi s-au păstrat în minte ?

— Îmi ceri, adică, să-mi fac un inventar, care nu e chiar ușor de întocmit, dat fiindcă e vorba de decenii și decenii petrecute în universitate, printre muncitori, între zidurile închisorilor și baionetelor jandarmilor, în fața procurorilor militari și înaintea Curților Marțiale, cu nopți și zile de greva foamei. Ca și de drumul meu între luptătorii pentru democrație, pentru dreptate socială. E mai lesne să citești istoria, decît să participi la împlinirea ei.

— Totuși...

— Ei, acest totuși, mi-l aduce în fruntea tuturor, în ordinea cronologică, în care i-am cunoscut, pe: doctorul **Cristian Racovski**, — militantul comunist, cel cu o foarte puternică gîndire, — pe **Constanțin Stere**, — un om cu argumente de o logică peste care nu se putea trece ! — două temperamente opuse, datorite progresului istoric — pe scriitorii francezi **Henri Barbusse**, pe **Teodor Pavlov**, un mare estetician bulgar din cultura europeană contemporană, pe **Wilhelm Pieck**, germanul care întruhipa puterea de luptă a gînditorului de avangardă, imperturbabil în fața primejdiei, întotdeauna preocupat de destinul maselor, de soarta poporului său, ca și de pacea Omenirii.

I-am cunoscut, de asemenea, pe **Paul Vaillant-Couturier** și pe **Gabriel Péri**, oameni cu totul remarcabili. Ultimul era scund, brunet, vioi, — cu adevărat argint viu. El redacta, atunci, pagina externă a marelui ziar francez **L'Humanité**, — cu un farmec cuceritor de-a binelea, dar încrezător în orice om întîlnit, de o naivitate care cred că l-a costat însăși viața sa. Închipuie-ți că, neluîndu-și suficiente măsuri de precauție, în plină luptă conspirativă, a căzut în mîinile Gestapoului.

Îl rețin de asemenea pe **Romain Rolland**, — cu care am schimbat numeroase gînduri, însă numai prin scrisori —, fidel clasei muncitoare, prieten sincer și nedezmîntat al proletariatului din România.

...În anul 1935, la Tebea, sub cerul sub care au oftat, au pătimit și au năzuit ortacii lui Avram Iancu, fiind mandatar al Blocului Democratic, l-am cunoscut mai îndepărtat pe doctorul **Petru Groza**.

— Parcă ne-am mai cunoscut noi, cîndva ? m-a întrebato el.

— Desigur, dumneata erai atunci ministru, iar eu eram un surghiunit politic. Dar noi, deși erai ministru, cîntărindu-ți onestitatea și omenia, te pusesem chiar martor al apărării.

— Vezi, d-ala, eu nu mai vreau să fiu ministru între capitaliști și ne întîlnim acum, aici, în convorbiri tînuite, printre țărani care nu se cuvin lăsați în obidă. Pentru că locul meu nu e acolo, ci între voi.

Spuselor i-au urmat strângeri de mină pecetluite de risul zgomotos, contaminant, caracteristic voioșiei doctorului Petru Groza, din al cărui guvern, după Elibereare, aveam să fac și eu parte.

L-am lăsat, anume, cel din urmă, — însă întotdeauna cel dintîi în amintirile mele —, pe acel tînăr de 16 ani, pe care l-am cunoscut în septembrie 1934, la adunarea, pe tară, a Comitetului Antifascist din România, care s-a ținut în plină și crîncenă ilegalitate a Partidului Comunist Român.

Eram unul dintre conducătorii acelei organizații, cînd conducerea Partidului ne-a indicat numele unui tînăr muncitor care urma să vorbească din partea tineretului comunist.

— Bine, dar cine e, totuși, acel tînăr ? am întrebat, nu fără îngrijorare, pentru modul cum va ști să păstreze secretul, — într-o luptă inegală —, un copilandru, încă crud, chiar pentru viața de toate zilele, cea neîhăitută de copiii Siguranței.

— Îl vei vedea și-l vei prețui și tu, — mi s-a răspuns. E **Nicolae Ceaușescu**, muncitor, o fire ponderată și totodată neînfriată, — un tînăr inteligent, care vorbește cît trebuie și a dovedit o mare putere de muncă.

— Să-ți spun drept, dam crezare spuselor conducerii Partidului, — continuă academicianul P. Constantinescu-Iași —, dar nu-mi puteam înlătura nici unele îndoieli, pornite din grija pentru soarta acelei adunări și, de ce oare n-aș destăinui deschis, chiar după trecerea a aproape patru decenii, chiar pentru propria mea apărare ; nu voiam să cad, așa, cu bună știință, în minile Siguranței, pentru că mă încred în orice om trimis de la Centru...

Și am întrebat :

— Dar unde l-ați găsit pe acel tînăr, pe acel luptător în vîrstă de... 16 ani ?

— În cei doi ani de cînd lucrează cu noi, ca activist al U.T.C., și-a dovedit capacitatea, a vădit calități care-l situează printre oamenii de nădejde ai partidului.

„Și a venit și ziua adunării care se ținea în locuința lui Scarlat Callimachi, care deși nu era încă membru de partid, era devotat mișcării.

Un tînăr cu părul negru, cu trupul firav, — un copil cuminte, liniștit și cuviincios fără să se ploconească în fața nimănui dintre noi, dîtai bărbați în toată firea, bătrîni pentru el, profesori universitari —, ni s-a prezentat în calitate în care a fost trimis.

I s-a dat apoi cuvîntul și a vorbit cu o hotărîre care pornea din sinceritatea sa, din convingerea justetei tezei pe care o susținea, din însuși crezul său, căruia, se vedea lesne, i se dăruie.

Avîndu-l alături, în prezidiu, pe profesorul Iorgu Iordan, — acesta m-a întrebat „cine-i copilandru“ ? După alte minute, iar m-a înghiontit să-mi apropiu urechea de gura lui, și mi-a mărturisit că-i place „tînărul“, ca la sfîrșitul cuvîntării lui Nicolae Ceaușescu să-mi mărturisească, în timp ce-l aplauda, împreună cu restul auditoriului : „Să știi că a fost bine ales de către cei care l-au trimis aici. Notează-i numele, să-l urmărim cum evoluează“.

De cite ori îl revăd pe secretarul general al Partidului nostru, pe președintele Consiliului de Stat al Republicii noastre, ori de cite ori îi ascult cuvîntul la Marea Adunare Națională, la congrese, la radio ori la televiziune, un ecran nevăzut decît de mine mi-l readuce în minte pe „copilandru“ care vorbește atunci, în septembrie 1934, în casa lui Scarlat Callimachi. Iar în urechi îmi sună întrebarea de început, urmată de elogiul profesorului Iorgu Iordan.

„Copilandru“ a devenit tînăr, apoi bărbat, azi în plină maturitate ; a trecut prin forja aprigă a luptei și a închisorii, a suportat molestările și schingiuirile Siguranței, a cunoscut duritatea activității în crîncenă ilegalitate ca și asprimea vieții de pînă la înlăturarea piciei politico-sociale în care trăia poporul nostru.

Gîndirea sa, puterea sa de muncă, spiritul său de dăruire cauzei poporului român, intuiția sa politică și bravura patriotică neînfriată l-au netezit drumul spre cele mai de seamă răspunderi în viața politică și în cea de stat a României contemporane. „Copilandru“ de acum patru decenii este azi secretarul general al Partidului Comunist Român, este azi președintele Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România și comandantul suprem al forțelor armate ale patriei noastre.

O amintire a mea, dar încununată cu lauri împlinirilor istorice, — a încheiat interlocutorul nostru octogenar.

— Știu că aveți la Editura Politică un nou volum în pregătire. Despre ce este exact vorba ?

— E volumul II din **Pagini de luptă** (volumul I reunește scrierile mele dintr-o anie 1914 și 1936) — o culegere, de astă dată, de articole și scrieri dintr-o anie 1944 și 1954. Ele oglindesc, în parte, gândirea, afirmarea și acțiunile mele din perioada indicată. Acest al doilea volum poartă subtitlul **De la democrația populară la socialism**.

— Deci împliniri, năzuințele trăite aievea de luptător de-a lungul unei vieți.

— Desigur, dar să știi că marea împlinire a conștiinței mele este că acum, la optzeci de ani, trăiesc nespusa bucurie să constat că poporul român este un popor fericit, că își realizează idealurile în care a crezut și pentru care a luptat, de veacuri.

„Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie...” Incepe să fie, într-adevăr, o împlinire obștească pe care o trăim, fiecare, aievea, dincolo de visările profetice, odinioară, ale lui Eminescu...

Și ce poate fi mai prețios pentru un istoric, cu 62 ani de prezență în rîndul luptătorilor pentru socialism, decît să trăiască împlinirile poporului din care a pornit.

Iată ce datorez eu Partidului Comunist Român și Republicii Socialiste România, — a încheiat venerabilul nostru interlocutor, academicianul Petre Constantinescu-Iași, Erou al Muncii Socialiste.

Interviu consemnat de
V. FIROIU

DICȚIONAR ISTORIC : SAȘII, ȘVABII, ȚIPTERII ȘI LANDLERII

(Urmare din p. 63)

să presteze robota. Numai după achitarea tuturor datoriilor, tărani șvabi puteau să părăsească moșia. Nu toți erau deci legați de glie, ci doar așa-zișii iobagi contractuali.

Țipterii

La sfîrșitul sec. XVIII și începutul sec. XIX au fost aduși în Maramureș mineri, meșteșugari și lucrători forestieri germani. Urmașii lor trăiesc și azi în Vișeu de Sus și poartă denumirea de „țipterii”. De fapt nici această denumire nu este într-o totul corectă, deoarece coloniștii așezați la Vișeu și împrejurimi, mai ales la Borșa, n-au venit toți din Zips (Slovacia), ci și din Boemia și Austria. Prin urmare, avem de-a face, și în acest caz, cu extinderea numelui unui grup asupra tuturor coloniștilor.

Primii dintre ei au fost originari din Austria (cei veniți între 1773 și 1785), al doilea grup din Bavaria (1784), iar țipterii propriu-ziși au venit ultimii (1796-

1798 și 1812). Ca o dovadă a locurilor de baștină diferite, și azi la Vișeu de Sus se vorbesc două dialecte germane diferite.

Landlerii

Un alt grup de coloniști de limbă germană sînt așa-numiții landleri. După evaluările cercetătorului Alfred Obernberger, autoritățile habsburgice au strămutat prin forță, între anii 1733-1781, vreo 6 000 protestanți din Austria în Transilvania. Oficialitățile vremii, ca și mai tîrziu istoricii burghezi, au acreditat ideea că evacuarea a avut un caracter religios. Documentele epocii menționează însă că presiunea s-a exercitat mai ales împotriva elementelor ostile regimului politic și a săracilor.

Landlerii s-au stabilit în grupuri compacte mai ales la Turnișor, Cristian-Sibiu, Apoldul de Sus, Orăștie, Petrești-Alba, Cisnădie, deci într-o regiune locuită de sași. În primele trei comune, landlerii și-au păstrat pînă în zilele noastre dialectul, portul și obiceiurile. În celelalte localități ei sau amestecat cu sașii.

JAMES MORRIS

Tasmania, numită la început Țara lui Van Diemen (Van Diemen's Land) a fost descoperită în 1642 de olandezul Abel Tasman Ianszoon (1603-1659), care, la 2 iunie 1639, împreună cu Matthew Quast, fusese însărcinat de către Anthoni Van Diemen, guvernatorul general al Indiilor Olandeze de Răsărit (azi Indonezia) să călătorească în nord-vestul Oceanului Pacific. Trebuia rezolvată problema citorva „insule cu aur și argint” — după expresia lui Van Diemen — presupuse a se afla în partea oceanului de la est de Japonia.

Tasman a plecat în august 1642 din actuala Djakarta cu două nave: HEEM SKERK și ZEEHAEN. În două săptămâni a atins țărmul sudic al Tasmaniei. A călătorit apoi de-a lungul coastelor insulei, pînă la 1 decembrie 1642, cînd a ancorat în Golful Frederic Henric, pe coasta de est.

Mult timp s-a crezut că Tasmania reprezintă o continuare sud-estică a țărmului australian. În anul 1798, George Bass și Matthew Flinders au trecut strîmtorea care despărțea continentul de noua insulă. S-a văzut astfel că Tasmania era o insulă separată de Australia prin cei 270 km ai strîmtorii Bass!

Odată făcută această „descoperire”, spre insulă s-au îndreptat o sumedenie de europeni. Pînă în secolul XIX, Tasmania a fost vizitată de mai multe expediții franceze și engleze. Anglia indeosebi manifesta interes în ocuparea definitivă a insulei. După războiul de independență al coloniștilor din America, englezii și-au îndreptat atenția spre Australia. Începînd din 1788, ei au înființat o colonie penală în portul Jackson din Noua Galle de Sud (unde se află acum orașul Sidney). Pentru această colonie, Tasmania era un avanpost convenabil.

În 1802, englezii s-au hotărît să devină stăpîni ai insulei. Goeleta CUMBERLAND a ancorat în Strîmtorea Bass, iar un grup de condamnați englezi, sub escortă militară, au pornit din Noua Galle de Sud spre coasta sudică a Tasmaniei și, pe țărmul estic al riului Derwent, au pus bazele unei așezări numită Union Jack, porecla familiară a drapelului britanic. Țărmul nordic a fost ocupat de colonelul Paterson, în 1807; colonelul Collins a ocupat teritoriul unde a fost amenajat, mai tîrziu, portul Hobart.

În scurt timp, numărul coloniștilor a început să crească. Începînd cu deceniul trei al sec. XIX, relațiile băștinași-coloniști s-au înrăutățit brusc și, cu sprijinul metropolei, guvernatorii coloniei au exterminat pînă la urmă populația indigenă.

Adina BERCIU

Pe urmele populațiilor dispărute

Disciplina spinzurătorii și a măciucii

Ținut deluros, acoperit cu păduri dese de pini, ferigi, eucalipti, arbori de cauciuc, Tasmania are un sol bogat și un climat umed, asemănător cu al Angliei. Pădurile erau cîndva populate de canguri, iar tăr-murile — de rațe sălbatice și lebede negre.

Problema tasmaniană a apărut o dată cu descoperirea Tasmaniei ca insulă, în 1798, de către navigatorii George Bass și Matthew Flinders. S-au formulat o serie de teorii în legătură cu originea populației indigene. S-a presupus că tasmanienii veniseră ori din nordul sau centrul Pacificului, ori dinspre coasta răsăriteană a Australiei. Aveau o piele de culoare brună-cărmăzie, ochii negri, nasul lat, gura mare și picioarele deosebit de lungi. Nu erau prea puternici și nici prea agili. Se aflau în stadiul comunei primitive — erau vînători nomazi, nu aveau locuințe

stabile și nu construiseră niciodată o așezare.

Colonizarea europeană a devenit în scurt timp foarte intensă. Pînă în 1820, pe ambele laturi ale insulei se aflau așezări europene, dintre care două au rămas ceelebre: Port-Arthur — pe coasta de sud-est și Maquarie Harbour — pe coasta de vest. Aceasta din urmă cuprindea cea mai severă dintre toate închisorile existente acolo. Înălțată pe un recif aproape de tăr-mul insulei, era inaccesibilă de pe tăr-m în timpul refluxului. Condamnații cei mai recalcitranți erau trimiși pentru multă vreme sau pentru totdeauna în acest loc teribil. Evadarea din închisoare era practic imposibilă. Din cei 62 condamnați care au scăpat totuși din fortăreață, majoritatea au murit de foame, s-au înecat ori au fost mincați de tovarășii lor aflați în imposibilitate de a găsi altă hrană.

Nici în închisoarea de la Port-Arthur condițiile nu erau mult mai bune. Acolo era întrebuințată o sinistă tehnică de izolare, atît acustică, cît și vizuală. De exemplu, paznicii erau încălțați cu papuci de pîslă, iar în timpul slujbei religioase prizonierii purtau măști, pentru a nu se putea vedea reciproc. Și de aici se evada

Tasmanienii — vînători nomazi, fără locuință și așezări stabile

greu. Temnița era păzită cu strășnicie de santinele care se schimbau des și de un sistem ingenios de semafoare, fapt la care se mai adăuga completa izolare a fortăreței de restul lumii.

Astfel, societatea coloniștilor din Tasmania era împărțită în două: de o parte se aflau autoritățile, de cealaltă parte — deconvincenții.

La scurt timp după sosirea europenilor pe insulă, coloniștii au intrat în contact cu indigenii din pădurile Tasmaniei. De existența lor se știa. Când Tasman, în 1642, a pășit pe pământul insulei, a văzut o luntre a indigenilor, din care se auzeau „sunete umane” însoțite de lovituri de gong.

A urmat o întâlnire mai directă, un secol mai târziu, când navigatorul francez Marion du Fresne, ancorind în estuarul râului Derwent, a fost întâmpinat de tasmanieni cu pietre și lănci. Le-a răspuns cu focuri de pușcă, omorând un băștinaș și rănind mai mulți alții. Restul s-au retras în păduri.

În 1802, francezii din expediția condusă de Nicholas Baudin se pare că s-au înțeles cu băștinașii. Aceștia i-au primit cu „strigăte de bucurie” și le-au însoțit proviziile. Tasmaniienii au apărut atunci navigatorilor ca un popor timid, ospitalier, sentimental. „Această încredere a populației în noi — scrie François Péron, unul din participanții la expediție — aceste dovezi de bunăvoință pe care ei nu au încetat să le manifeste față de noi, franchețea comportării lor, toate au concurat să trezească în noi sentimentele cele mai delicate.”

Dar când europenii s-au așezat stabil în Tasmania, relațiile cu băștinașii s-au schimbat repede. Aproape de la început, tasmaniienii au fost socotiți dușmani.

Cțiva ani mai târziu, într-o zi de vară, coloniștii priveau împrejurimile de la Risdan Cove când, deodată, au observat un grup mare de băștinași înaintând în semicerc dinspre pădure. Care le erau intențiile, nu vom ști niciodată. Cert este că europenii au deschis focul asupra lor. Au căzut morți și răniți. A fost începutul unor mari masacre.

A urmat alungarea băștinașilor de pe terenurile de vânătoare, folosirea lor ca sclavi la muncile cele mai grele, vinarea lor ca o distracție. Treptat, s-a stabilit în raporturile cu indigenii disciplina spânzu-

rătorii și a măciucii. Reacția tasmanienilor nu s-a lăsat așteptată: fermele erau arse, fermierii omorâți, vitele împrăștiate sau ucise.

În fața acestei situații, s-a încercat „îndulcirea” relațiilor. În preajma lui 1830, guvernatorul Sorell a interzis, sub amenințarea sancțiunilor, orice tratament brutal aplicat populației insulei. A fost incurajată, deasemenea, orice măsură care ar fi putut duce la „conciliere”.

Oficiul colonial din Londra s-a îngrijorat și a trimis o comisie de cercetare, care a trebuit să raporteze situația de fapt: abuzurile și excesele europenilor în Tasmania.

„Linia neagră”

Și totuși, în 1830, s-a hotărât aplicarea tacticii nu odată folosită de coloniști: tasmaniienii să fie îndeșțați din locurile lor și împinși, kilometru cu kilometru, către o linie nedeterminată, spre extremitățile insulei, unde trebuiau grupați în rezervații. Colonelul George Arthur, guvernatorul insulei la acea dată, și-a asumat comanda acestei acțiuni, care a stabilit așa-numita „Linie neagră” a populației băștinașe.

Acțiunea s-a bazat pe cele mai stricte „principii militare”. A fost proclamată legea marțială contra băștinașilor și s-a alcătuit o armată de voluntari. S-a apelat la toate fermele să trimită câte un om în formațiuni. În total, au fost înrolați 2 500 soldați. Mulți dintre ei erau obișnuiți cu „vinătoarea” de tasmanieni. S-au făcut rechiziții de muniții, hrană, îmbrăcăminte și s-au procurat 300 perechi de cătușe.

Autoritățile coloniale au anunțat că această acțiune nu era o problemă oarecare, ci una din cele mai importante — erau în joc viața și proprietatea europeanilor.

Dar pregătirile s-au dovedit, plină la urmă, inutile, căci nimic nu a mers așa cum se prevăzuse. Condițiile climatice erau greu de suportat; ploaia la nesfârșit, hainele soldaților erau ude, hrana — insuficientă, iar armamentul — de proastă calitate.

Totuși, după șapte săptămâni, s-a stabilit „Linia neagră”, ajungându-se în sudul insulei, la Istmul Eaglehawk. Coloniștii se așteptau să găsească sute de refugiați,

Doi dintre ultimii reprezentanți ai rasei tasmaniene immortalizați de aparatul fotografic

pe care să-i închidă în rezervații. Dar nu era nimeni acolo: tasmanienii scăpaseră de hăituirea coloniștilor.

Cînd ofițerii au făcut bilanțul campaniei lor, au constatat că au fost omorîți patru soldați englezi și prinși doi tasmanieni, din care unul a fugit curînd. Așadar, campania „Liniei negre” eșuase.

Totuși, acțiunile nu s-au oprit aici. Exterminarea tasmanienilor a fost ulterior „organizată” cu abilitate de George Augustus Robinson, colonist de origine engleză, emigrat în Tasmania. În cursul peregrinărilor sale prin insulă, a învățat dialectul tasmanian, intrînd pînă la urmă în serviciul autorităților locale, ca intermediar între băștinași și administrație. De aceea era supranumit „conciliatorul”.

Acesta a fost omul către care s-a orientat guvernul local după eșecul „Liniei negre”. Acceptînd misiunea, Robinson și-a

asumat răspunderea să urmărească pe toți tasmanienii care supraviețuiseră campaniilor anterioare de exterminare. Timp de cinci ani, s-a plimbat de-a lungul coastei tasmaniene, în barcă sau pe jos, însoțit de o bandă de ajutoare — coloniști și chiar unii băștinași recrutați de el. Datorită lui, în 1832 au fost prinși 63 băștinași, 42 în 1833 și 28 în 1834, reușindu-se, pînă la urmă, ca întreaga populație tasmaniană să fie pusă sub „protecție” autorităților.

Ultimul domiciliu

Robinson a hotărît ca ultimul domiciliu al indigenilor să fie Insula Flinders, din Strîmtoarea Bass. În 1832 au plecat primii deportați.

Bintuită de furtuni violente, de ploii reci și pătrunzătoare, insula nu era un loc

(Continuare în p. 73)

„Concilierea” și efectele ei

Ordinul Jartierei de la... Suceava

S-a găsit, în vara anului 1967, în șantul de apărare al Cetății de Scaun de la Suceava, o medalie englezească de argint. Descoperitorul, dr. Mircea D. Matei, a atribuit-o, cu o desăvârșită siguranță, ilustrului ordin britanic al Jartierei. După părerea sa, această înaltă distincție ar fi putut aparține nu mai puțin ilustrului împostor voievodal Iacob Heraclid Despot, cunoscut îndeobște sub numele de Despot Vodă, ori „unui diplomat sau comandant militar străin, aflat aci în misiune pe lângă Curtea voievodală, și care va fi pierdut medalia într-un mediu în care importanța Ordinului Jartierei era mai puțin cunoscută”.

La scurt timp după comunicarea acestei descoperiri, am arătat, într-o notă publicată în revista leșană *Cronica*, din ianuarie 1968, că medalia de la Suceava nu reprezintă cîtuși de puțin insigna Ordinului Jartierei, ci stema regatului medieval britanic. De altfel, și astăzi încă, stema

Marii Britanii e înconjurată de o jartieră

pe care sînt înscrise celebrele cuvinte ale fondatorului ordinului: *Honi soit qui créderii ordinului*.

Într-o zi, la curtea regelui Eduard III (1327-1377) s-a petrecut un incident neplăcut: jartiera unei doamne s-a desfăcut și a căzut pe pardoseală; regele însuși a ridicat-o și a înapoiat-o posesoarei. Dar gestul acesta cavaleresc a stîrnit zîmbete și șoapte ironice în rîndurile curtenilor, și, pentru a le pune capăt, suveranul a strigat: *Honi soit qui mal y pense!* („Să fie blestemat cine gîndește rău despre asta!”), adăugînd că va face din jartiera aceea buclucășă o distincție cu care se vor mîndri toate capetele încoronate ale lumii și pe care marii nobili ai regatului o vor dori ca pe cea mai mare onoare.

Eduard III și-a ținut promisiunea și a înființat Ordinul Jartierei, avînd ca deviză fraza rostită cu cîțva timp în urmă și destinat exclusiv suveranilor străini și marii nobilimi britanice.

Intrucît în Muzeul din Suceava medalia găsită în 1967 figurează, în continuare, drept... Ordinul Jartierei acordat lui ... Despot Vodă (1560-1563) de către regina Elisabeta I (1558-1603), considerăm oportună o revenire, cu un plus de argumente, în speranța că cei în drept vor opera cuvenita rectificare.

Presupusa insignă a Jartierei are următoarea stemă: un scut scartelat*, cu cîte trei flori de crîn în cartierele 1 și 4 și cîte trei leoparzi în cartierele 2 și 3. Aceasta este — o repetăm — stema englezească din sec. XIV-XVI. Florile de crîn — de aur pe fond albastru — reprezintă stema Capetienilor și a Franței medievale, iar leoparzii — tot de aur, dar pe fond roșu — reprezintă vechea stemă a dinastiei Plantagenetilor și a regatului britanic. Cînd regele Eduard III — a cărui mamă era fiica regelui Filip cel Frumos al Franței — și-a afirmat pretențiile asupra coroanei franceze, declanșînd Războiul de 100 de ani (1337-1453), blazoanele celor două regate au fost reunite tocmai pentru a marca aceste pretenții. Noua stemă s-a menținut nealterată și în vremea dinastiei Tudorilor (1485-1603), modificîndu-se abia sub domnia lui Iacob I Stuart, prin introducerea stemelor Scoției și Irlandei. După alte modificări, impuse de schimbările dinastice, s-a ajuns la actuala stemă, care nu mai păstrează crinii capetieni, ci doar leoparzii de aur, în cartierele 1 și 4.

Dar niciodată stema regatului britanic nu a figurat pe insigna Ordinului Jartierei: ne-o dovedesc nenumăratele reprezentări ale acestui ordin, aflate, cele mai multe, pe portrete, începînd chiar din sec. XIV; în toate, insigna reprezintă pe Sfîntul Gheorghe omorînd balaurul. Într-o reproducere a colanului Ordinului Jartierei acordat regelui Frederic II al Danemarcei (1559-1588) de către regina Eli-

* Pentru terminologia heraldică, vezi *Magazin istoric*, nr. 5/1972.

sabeta I a Angliei se poate vedea cum arăta acest ordin în vremea când Despot obținuse tronul Moldovei.

Medalia de la Suceava, însă, mai are și două inițiale marginale, E și R, interpretate drept Eduardus Rex, adică numele fondatorului Jartierei. În realitate, e vorba de regina Elisabeta, pe al cărei portret stema britanică e însoțită de ace-

În p. 72 : medalia găsită la Suceava...

...și colanul Ordinului Jartierei în vremea când se presupune că l-ar fi primit și Despot Vodă al Moldovei (după : Palle Lauring, A. History of The Kingdom of Denmark, Copenhagen, 1968)

leași inițiale. Cum obiectul a fost găsit într-un strat de pământ „a cărui datare în sec. XVI nu ridică — după opinia descoperitorului — nici un semn de întrebare”, e de presupus că avem de-a face cu o medalie destinată a fi fixată pe un obiect de lemn — de pildă o lădiță de voiaj a unui călător sau diplomat englez din vremea Elisabetei I. Aceasta cu atât mai mult cu cât medalia în discuție are reversul complet neprelucrat, iar găurile marginale sînt asimetrice, ceea ce dovedește că niciodată nu a fost purtată pe piept, atîrnînd de un colan, ca decoratie.

Propunem din nou, ca și acum aproape cinci ani, să se trimită la British Museum o fotografie a medaliei, pentru a se afla adevărata ei semnificație.

Ștefan S. GOROVEI

TARA LUI VAN DIEMEN

(Urmare din p. 71)

ospitalier. Tasmanienii deportați au fost îngrămădiți pe țărmul de sud-vest. Așezarea, care avea să ia numele Wybalenna, avea ziduri groase și înalte, o capelă și un cimitir. Aici au fost trimiși să-și sfîrșească zilele aproximativ 200 tasmanieni. Cîrînd s-au ivit interdicțiile — nu aveau voie să pribegiească dincolo de limitele pădurii și de țărmul mării — și a început o sinistramascaradă: Robinson i-a îmbrăcat cu haine europene și a căutat să-i convertească la creștinism. Au fost puse în circulație monede de aramă cu efigia „F.I.” —

Flinders Island. Băștinașii aveau și un tîrg săptămînal, unde vindeau și cumpărau ceai, undițe, produse ceramice.

Nu au supraviețuit, însă, multă vreme în Insula Flinders. În 1842, mai erau în viață doar 44 tasmanieni. Administrația locală s-a hotărît să abandoneze Wybalenna. Cei rămași au fost imbarcați și duși înapoi în Tasmania, ca să moară acolo. Recunoscînd în ei pe ultimii reprezentanți ai rasei, antropologii veneau să-i studieze, le analizau craniile, corpul.

În 1855, mai trăiau doar 16; apoi toată rasa tasmaniană s-a stins.

Zîmbete din cronic

■ Vigilență

Cicero spunea despre Cnanius Revilius, care fusese consul doar o singură zi: „Am avut un consul atât de vigilent încît n-a dormit nici o noapte în timpul consulatului său”.

■ Motivul

Istoricului francez Jacques Amyot (1513-1543) i s-a propus să scrie o istorie a regiilor Franței.

— Sînt prea atașat de stăpînii mei — a răspuns el — pentru a da publicității faptele lor.

■ Studiu

Despre Talleyrand s-a spus:

„A ajuns să disprețuiască oamenii numai după ce s-a studiat amănunțit pe sine...”

■ Licență poetică

Un poet de la Curtea regelui Franței, Carol X (1757-1836), se căsătorise la o vîrstă foarte înaintată — 78 ani — cu o tinăra. Arătîndu-și surprinderea, regele îl întreabă cum de putuse întreprinde un asemenea pas. La care poetul îi răspunsese:

— Sîre, e o licență poetică!

■ Indiciu sigur

Raymond Poincaré, președintele Republicii Franceze (1913-1920) era cunos-

cut ca fiind foarte distrat. Odată, pe stradă, a observat că i s-a furat portmoneul. Reclamînd unui polițist, acesta îi ceru semnalele hotului.

— Avea un costum în dungii, pantofi negri....

— Alțeva?

— Mustăcioară....

— Ceva mai distinctiv....

— A, da. Într-unul din buzunare avea portmoneul meu....

■ Aniversare

Istoricul Auguste Mariette (1821-1881) avea — nu rareori — discuții cu soția. La cîteva zile după o asemenea ceartă, ea îi spuse:

— Săptămîna viitoare se împlinesc 25 ani de cînd ne-am căsătorit. Ar trebui să organizăm o mică petrecere.

— Nu, draga mea. Mai bine să mai așteptăm cinci ani și sărbătorim războiul de 30 de ani.

■ Silueta

În 1757, Ludovic XV l-a însărcinat pe Etienne Silhouette să scoată Franța din marasmul economic în care se cufunda tot mai adînc. Începutul a fost promițător, mai ales cînd noul ministru de Finanțe a redus simțitor îndemnizațiile plătite de stat. Această măsură s-a dovedit, însă, firește, insuficientă. Atunci, Silhouette, l-a convins pe rege să ordone topirea unei mari părți a tacîmurilor

de aur ale palatului și transformarea lor în monede. A instituit, totodată, impozite foarte mari asupra nobililor, burghezilor, breslelor și a ordonat severe economii, ceea ce i-a adus atît adversitatea Parlamentului, cît și a multora dintre cei direct afectați. A mai fost învinuit că, dezvăluind starea jalnică a vistieriei, a compromis creditul Franței pe piața internă, ca și pe cea externă.

După numai opt luni, demnitarul a fost revocat din postul său. Între timp, însă, numeroșii săi dușmani îi desenaseră silueta pe ziduri, vrînd să arate că politica sa era inconsistentă și tenebroasă.

Așa s-a încetățenit termenul „siluetă” în limba franceză, de unde a fost preluat și în limba română.

■ În brațele lui Morfeu

Numit ministru de Interne în 1906, Clemenceau a vrut să vadă, încă din primele zile, cum lucrează funcționarii săi. Urmat de șeful de cabinet, a intrat în primul birou. Nimeni! În al doilea, la fel. În sfîrșit, în biroul următor, a dat peste un funcționar care dormea. Șeful de cabinet a vrut să-l trezească, dar Clemenceau a replicat:

— Nu-l deștepta! Să nu plece și el....

■ Nodumerie

Benjamin Franklin se plimba odată prin cîminul orașului Baltimore. Atenția îi fu atrasă de un monument funerar impunător pe care scria: „Richard Hope, politician și om de onoare”.

Franklin se opri cîteva clipe, apoi își reluă plimbarea meditînd cu glas tare: „Oare atît de puțin loc să existe în acest cîmin înțîit să fie nevoie să se îngroape doi oameni în același loc?”

OPERATIA

„TYPICAL“

F. W. D. DEAKIN

Un mic grup englez de recunoaștere, în frunte cu F.W.D. Deakin, este parașutat, în mai 1943, de către Comandamentul forțelor britanice din Orientul Mijlociu, pe lângă forțele de partizani iugoslave din Muntenegru, conduse de Tito. Împreună cu o mare parte a armatei, englezii reușesc să iasă din încercuirea forțelor naziste, în timp ce ținutul din care au plecat este supus unor cumplite acțiuni de „curățire” de către germani. Încheiem în acest număr publicarea fragmentelor din cartea lui Deakin *Meterezele muntelui*. *

Portretul omului pe lângă care eram atașați a început să mi se contureze în minte încă din primele momente de contact personal. La întâia noastră întâlnire, care a avut loc în apropierea Lacului Negru, în seara de 28 mai, Tito mi-a făcut impresia unei personalități calme, cu o judecată sigură și cu multă stăpânire de sine. Un om obișnuit să-și impună autoritatea prin cuvinte sau gesturi puține, bucurându-se de respect și ascultare din partea celor din jur.

Trăsăturile feței lui erau hotărâte, dar nu dure; ochii, puțin cenușii și scrutați, mișcările socotite și reținute. Timbrul vocii era calm și uniform în toate împrejurările. Nu părea tulburat de agitația deplasărilor noastre continue și dă-

dea, în mod conștient, importanță aspectului său exterior, îngrijit, chiar elegant, de aceea întotdeauna plăcut. Avea mâini delicate și nervoase. Era limpede că îi plăceau discuțiile spontane și în contradictoriu. Nu i-am pus niciodată întrebări personale directe, dar uneori vorbea despre trecutul său și adesea convorbirile noastre depășeau aspectele curente ale treburilor zilnice, mai ales în timpul meselor în case țărănești sau sub vreun copac.

Oameni din preajma lui Tito

Pe Moșa Pijade l-am întâlnit încă din primele zile, când misiunea noastră se afla adăpostită în aceeași peșteră unde se afla Tito și comandamentul său, la sud de satul Mratinje. Era înainte de trecerea

* Vezi Magazin istoric, nr. 9 și 10/1972.

Pivei. Ședeam printre tufișurile de la intrarea adăpostului și prima noastră convorbire s-a referit la natura răscăleii din Muntenegru, din iulie 1941. Discuția a sputerbat o parte din ignoranța noastră și a fost urmată de multe altele.

Vorbea curgător franceza, în fraze scurte.

Studiase pictura la München și la Paris, înainte de primul război mondial, fiind un artist de mare talent. În 1919, se apucase de jurnalism și apoi intrase în partidul comunist, înființat în anul următor. A fost redactorul primului ziar al partidului și al multor manifeste, iar în perioada când partidul a fost interzis prin lege, după 1921, a condus presa ilegală. A fost arestat în 1925 și condamnat la doisprezece ani închisoare grea. În 1930, în temnița de la Lepoglava, l-a întâlnit pentru prima oară pe Tito. Pijade a devenit profesorul „școlii din închisoare”. Tradusese *Capitalul* lui Marx în sârbocroată, — la Sremska Mitrovica — și, în calitate de principal ziarist al partidului, cunoștea bine literatura comunistă.

Ivo Lola Ribar avea douăzeci și șapte de ani în vremea celei de-a cincea ofensive. Era un reprezentant de seamă al noii generații de tineri comuniști și fusese ales secretar al Comitetului Central al Tineretului Comunist în 1939. În anul următor devenise membru în Biroul Politic al Partidului Comunist din Iugoslavia.

Era croat și fiul mai mare al lui Ivan Ribar, avocat și om politic din Zagreb, care fusese președintele Parlamentului iugoslav după 1919. Printr-o ironie a soartei, tatăl fusese răspunzător de adoptarea legii prin care fusese interzis partidul comunist proaspăt înființat, dar mai târziu, sub influența lui Lola, se alăturase lui Tito și devenise președintele primei Vece Populare Antifasciste de Eliberare a Iugoslaviei, constituită la Bihaci în Bosnia de Vest, în noiembrie 1942.

Lola era un tânăr negricios, în permanentă mișcare, lat în spate, cu un păr des și vîlvoi. Avea o inteligență lucidă și multă experiență pentru vârsta lui. Reprezentase studențimea din Belgrad la Congresul mondial al tineretului, organizat la Paris în 1937 și își crease legături internaționale. Îi plăceau discuțiile, înțelegînd repede argumentul adversarului, dar era de neclintit în convingerile sale. Toleranța față de alții nu era principala sa trăsătură de caracter, dar rigiditatea, sigură de sine, a concepțiilor lui, era îndulcită de farmecul personalității sale.

Avea nervi și voință de fier și a supraieșit cu seninătate unor misiuni primejdioase, în special pe lângă celulele și comitetul de partid ilegal din Zagrebul ocupat.

Îmi inspira respect și afecțiune. Părea probabil că avea să devină unul din con-

ducătorii noii Iugoslavii. Soarta însă a făcut să fie doborât la cîțiva pași de mine, în noiembrie 1943*.

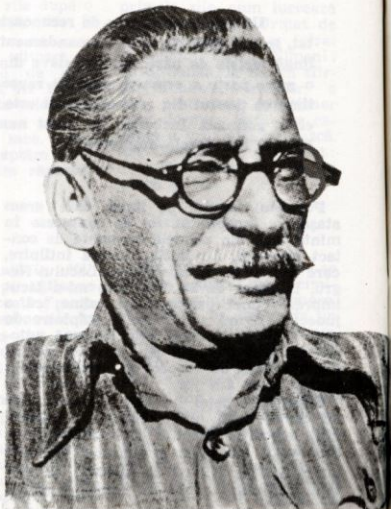
O experiență fără precedent

Grupul operațional principal din luptele de la Sutjeska a constituit forța militară centrală a mișcării de partizani și, împreună cu alte divizii și brigăzi angrenate în această acțiune, reprezenta un efectiv de aproximativ douăzeci de mii de combatanți, la dispoziția comandamentului suprem.

Caracteristica esențială a acestor formațiuni militare era mobilitatea și capacitatea lor de a lupta ca unități independente, fără să aștepte ordine de sus.

În timpul celor trei luni scurse între evenimentele de pe Sutjeska și șederea noastră la Jaițe, mi-am putut forma, prin observații, discuții întâmplătoare și relații personale, o idee despre efectivele formațiilor militare ale partizanilor și organizarea lor. Denumirea unităților — corp, divizie, brigadă și batalion — erau înșelă-

* Ivo Lola Ribar a fost ucis într-un bombardament aerian, în momentul cînd trebuia să plece, ca șef al delegației iugoslave, pentru tratative la Cartierul general anglo-american din Italia — n.r.

toare și puteau da, la început, impresia greșită a unei armate regulate convenționale. Armata Populară de Eliberare Națională, cum fusese denumită acum, imbuina însă, într-o formă unică, caracteristicile formațiunilor „regulate” și ale celor de „guerilă”.

De la bun început, fusese în intenția conducerii comuniste să provoace o insurtecție generală militară în întreaga Iugoslavie, antrenând toate elementele naționale și regionale, indiferent de naționalitate sau credință, împotriva ocupantului. Această necesitate crearea unei organizații militare, strict controlate de partid, la toate nivelele, adică înrădăcinată în diferitele regiuni ale țării, în strinsă colaborare cu populația. Se pregătea o luptă pe plan militar împotriva ocupantului și, simultan, o luptă pentru câștigarea conștiinței maselor — ceea ce, ținând seama de structura și economia Iugoslaviei, însemna mai ales a țărănimii.

La sfârșitul verii anului 1941, în diferite momente, în raport cu condițiile regionale, în întreaga Iugoslavie, dezmembrată și ocupată de inamic, au apărut grupuri de luptă, într-o mare varietate de forme tradiționale. Condițiile răscoalei variaau de la o regiune la alta și, la sfârșitul anului 1941, în special în Serbia, Muntenegru, Bosnia și Herțegovina, se declanșaseră insurecții împotriva forțelor de ocupație ale Axei și ale noilor lor aoliți — Ante Pavelici în așa-zisul „stat independent croat” și, mai târziu, generalul Milan Nedici — într-un stat srb ciuntit.

Insurecția crease structuri militare variate și, după zdrobirea răscoalei din Serbia, lui Tito i-a revenit sarcina formidabilă de a suda elementele răzlețe din Rezistență, de a le impune o organizare militară cât de cât adecvată, și, totodată, de a grăbi procesul instaurării controlului partidului comunist în teritoriile răscolate.

Sarcina partidului, de a asigura o pregătire militară elementară, pe o bază regională, a revenit în primul rând unor delegați mobili ai comandamentului suprem, al cărui control direct a putut fi extins doar cu greu și treptat.

Întreaga organizație a partizanilor avea să se bazeze pe formațiunile locale, denumite **odrede** („detașamente”), cu rădăcinile lor la sate, și pe **brigăzile proletare mobile**, care au constituit formele cele mai originale de organizare militară. Unitățile acestea s-au format în mod spontan, grupindu-se câteodată în jurul unui nucleu local comunist, iar alteori fiind alcătuite de la început din membri de partid. Ele au reprezentat sursa principală pentru recrutarea partizanilor și structura lor a rămas întotdeauna flexibilă. În partid, existau cadre eficiente, dar puțin numeroase, de membri care luptaseră în războiul ci-

Moșa Pijade și Ivo Lola Ribar, doi dintre comuniștii aflați în fruntea partizanilor iugoslavi

vii spaniol în rîndul trupelor republicane și ele formau un valoros nucleu de comandanți. Partidul mai avusese și unii membri în fosta armată regală iugoslavă — unde activaseră în ilegalitate. Și aceștia au fost de mare folos.

Tito și comandanții săi au ajuns să elaboreze o concepție a războiului de partizani diferită de experiența din trecut. Pentru iugoslavi, unitățile de partizani nu erau doar o armă auxiliară a unei armate regulate, destinată să execute anumite misiuni în spatele liniilor inamice; ele constituiau însăși **armata**, organizată în formațiuni mobile și unități de apărare teritorială, care laolaltă întruchipau moralul și ideologia unui război revoluționar. Era o experiență fără precedent.

Comunicare stranie

În seara de 8 septembrie 1943, operatorii radio ai Comandamentului de partizani instalați în fortăreață*, ca și cei ai misiunii britanice, au recepționat emisiuni de radio anunțînd capitularea italienilor în fața forțelor anglo-americane din Italia. Raportul de forțe în Mediterana și în Balcani era astfel complet schimbat. Prima reacție la Jaițe a fost de bucurie, la gîndul că victoria aceasta decisivă avea

să aibă efecte imediate și considerabile asupra întregii situații a războiului din Iugoslavia.

Un mesaj al comandamentului britanic din Mediterana, recepționat de noi în orele următoare, ne cerea să-l informăm pe Tito că șeful misiunii britanice avea instrucțiuni să ducă tratative de armistițiu cu cei mai apropiați comandanți italieni, să dezarmeze diviziile italiene din împrejurimi și să preia comanda acțiunii. Această stranie comunicare părea că pleacă de la presupunerea că misiunea britanică de pe lîngă comandamentul lui Tito s-ar fi aflat cumva în fruntea unor unități active de guerilă.

Am cerut să fiu primit de Tito, ca să-i aduc la cunoștință instrucțiunile primite.

Tito a relatat astfel această întrevedere:

„Măsura în care Occidentul ignora mișcarea noastră de eliberare reiese din următorul episod. O misiune militară aliată sosise la comandamentul suprem în timpul celei de-a cincea ofensive germane. Într-o zi, în localitatea Jaițe, în perioada capitulării italienilor, șeful acestei misiuni a venit la mine și mi-a arătat o telegramă primită de la superiorii săi, în care i se cerea

Echipa de operatori radio ai lui Tito, în iunie 1943

* La Jaițe.

să dezarmeze și să preia armamentul tuturor unităților italiene.

Cînd a remarcat că privesc cu ironie cererea de a preda aliaților tot materialul de război capturat, a ridicat glasul și a declarat, pe un ton oficial, că cererea trebuia luată în serios. L-am întrebat cum avea de gînd să dezarmeze diviziile italiene și să plece din Jaite în Dalmatia, traversînd o zonă întinsă și greu de străbătut, atrăgîndu-i atenția că germanii vor ajunge acolo înaintea lui. N-a știut ce să-mi răspundă, dar a întrebat dacă poate pleca imediat în Dalmatia și desigur că n-am avut nimic de obiectat. I-am spus doar că, în primul rînd, noi vom dezarma unitățile italiene și, în al doilea rînd, că orice armament și muniții capturate de la unitățile și diviziile italiene ne aparțin nouă, deoarece au fost folosite în țara noastră și împotriva noastră. Nu aveam dreptul să le predăm absolut nimănui.

Am toate motivele să-mi amintesc de această întrevvedere. Împrejurarea părea să arate cît de puțin izbutise misiunea noastră, de la data sosirii sale, în aprilie 1943, și pînă atunci, să lămurească pe su-

periorii noștri britanici asupra realității situației din teritoriile ocupate de partizani. Nu se pusese niciodată problema ca ofițerii britanici să preia comanda unor formațiuni de partizani în Iugoslavia. Din momentul sosirii noastre, care se produsese în timpul bătăliei de la Sutjeska, noi ne consideram o misiune de legătură, detașată pe lîngă o armată foarte bine organizată și de mare eficiență. Aceasta ar fi trebuit să rezulte din mesajele noastre.

Episodul relatat mai sus este destul de important, deoarece scoate în evidență lipsa de înțelegere a Cartierului general britanic pentru forța militară și capacitatea Armatei Naționale de Eliberare Iugoslave, precum și profunda neîncredere a lui Tito în intențiile politice ale englezilor, privind mișcarea de partizani iugoslavi în ansamblul ei.

Această întrevedere a fost singurul prilej, de la sosirea noastră, cînd Tito s-a arătat minios în relațiile cu mine.

În fața contramăsurilor fulgerătoare ale diviziilor germane, care porniseră spre sud de-a lungul coastei spre a-i dezarma pe aliații lor din ajun, italienii, și ale bandelor de cetnici din Muntenegru, care înaintau și ele grăbite, în același scop, spre Split, Tito se găsea deodată într-o situație dificilă. Armamentul și echipamentul diviziilor italiene din Iugoslavia puteau modifica întregul echilibru militar și politic din țară. Englezii păreau să aibă atît de

Statul major al Diviziei SS Prinz Eugen calculînd noi acțiuni pentru a stăvili turegul Armatei Naționale de Eliberare Iugoslave

puțină încredere în el ca aliat, în ciuda prezenței încă din luna mai a unei misiuni britanice pe lângă cartierul său general, încît nu-i comunicaseră informațiile vitale într-un asemenea moment.

După calcule efectuate pe hartă, germanii aveau să ajungă în două zile la Split, cartierul general al celei mai apropiate divizii italiene și sediul Comandamentului corpului expediționar italian, iar principala forță de atac a partizanilor, Divizia 1 proletară, staționată lângă Bugojno, se afla la trei sau chiar patru zile depărtare de Split. Tito a ordonat comandantului ei, Kocea Popovici, s-o ia înaintea hitleriştilor prin marșuri forțate.

Am propus imediat să plec, împreună cu Divizia 1, pentru a fi de față la evenimentele care aveau să se desfășoare pe coastă și la capitularea forțelor italiene de la Split în fața trupelor lui Tito. După cum a reieșit mai târziu, prezența unui martor aliat la tratativele duse, în vederea încheierii armistițiului cu comandamentul italian local, cu respectarea tuturor formelor, nu putea fi decît în favoarea lui Tito, în calitate de comandant al Armatei Naționale de Eliberare Iugoslave, a cărei importanță fusese în mod jignitor desconsiderată de Cartierul general anglo-american din Mediterana.

În continuare, F. W. D. Deakin descrie ca martor ocular capitularea și dezarmarea trupelor italiene de la Split, comandate de generalul Becuzzi, în fața forțelor iugoslave, comandate de Kocea Popovici.

Fata mută

În noaptea de 19 septembrie 1943, un operator radio și cu mine am părăsit Splitul cu un camion și, însoțiți de un mic grup de escortă și de curieri, am pornit înapoi în direcția nord, pe cărările ce duceau spre centrul Bosniei, la Jajfe.

Călătoria mi-a permis să observ viața și activitatea zilnică a organizațiilor locale de partizani în teritorii relativ liniștite, într-o perioadă de acalmie. Escorta, pusă la dispoziție de detașamentele locale, se schimba din loc în loc. De îndată ce am ajuns la stîncile albe ale Alpilor Dinarici, drumul s-a răsfîrțat în poteci străvechi. Prima noastră oprire a fost în satul Sajkovici.

Aci am fost găzduiți cîteva zile de garda sâtească — localnicii îi ziceau „straja” —,

formată din partizani de prin partea locului, încartiruiți în clădirea școlii. Garda se compunea dintr-un ofițer și vreo treizeci de bărbați, bătrîni de peste 70 ani, și bălețandri sub 14 ani. Restul bărbaților din sat fie că fuseseră măcelăriți de ustași* în vara anului 1941, fie că se aflau în brigăzile de partizani din alte regiuni ale țării. Comandantul fusese rănit de un glonte în picior și rana se cangrenase. Cu o singură față de bandaj în buzunar, nu aveam cum să-l ajut. Dar se pare că o alifie, preparată de o țărancă și aplicată în straturi groase, îi aducea alinare.

Satul era așezat de-a lungul potecilor principale, pe unde partizanii și țărani înzestrati transportau pe catiri armele și munițiile italiene capturate la Split (un nou corp dalmatian a putut fi constituit, cu armamentul capturat de la Divizia „Bergamo”). Treceau, în tăcere, prin fața școlii. Cam la o mie de metri de noi, se afla o garnizoană de ustași, compusă din opt sute de oameni. Cu ajutorul binoculului, le puteam urmări mișcările. Mult mai numeroși, ei ar fi putut nimici în orice clipă postul de partizani și bara căile de aprovizionare din jur. Dar exista un fel de status quo precar, nescris, pe care comandantul mi l-a explicat. Dacă unitatea lui ar fi fost atacată, cea mai apropiată brigadă sau divizie de partizani și-ar fi făcut apariția și ar fi lichidat garnizoana ustașă. Amenințarea aceasta împiedica orice acțiune izolată, locală.

Pe dealurile dinspre vest de noi se afla o bandă de cetnici, sub comanda unui om al lui Mihailovici, pînă de curînd strîns colaborator al italienilor, iar acum al hitleriştilor. Membrii bandei își aveau baza în satul învecinat și, în momentul sosirii noastre, se aflau răspîndiți prin locuințele familiilor lor, cu prilejul sfîrșitului de săptămîină. Prezența lor de-a curmezișul drumului nostru ne-a obligat să rămînem la Sajkovici, pînă cînd cetnicii s-au retras din nou pe pozițiile lor din munți. Într-o seară, ascultam la aparatul nostru știrile transmise de BBC și operatorul meu radio și-a notat în jurnal, cu amară ironie: „Londra transmite astăzi cîteva informații adevărate despre partizani și cetnici. Era și timpul.”

* Vezi Magazin istoric, nr. 11/1970.

(Continuare în p. 96)

DANEMARCA 1772

O existență dramatică: reformatorul Johann Friedrich Struensee

W. GREGOR

Balul durase pînă noaptea tirziu, o noapte geroasă, fără stele. Tot timpul, sala teatrului regal al Palatului Christiansborg, din Copenhaga, strălucise luminată de ghirlandele imense ale luminilor, răsunase în tonurile săltărețe ale muzicii. Curtea lipsise multă vreme din Capitală și balul acesta fusese pentru nobilime o reîntîlnire cu vechile distracții mondene. Organizatorii săi erau chiar suveranii, Christian VII al Danemarcei și Norvegiei, pe atunci un tinăr de 22 ani și soția sa, Carolina-Matilda, de 20 ani — sora regelui George III al Angliei. Mulți zimbiseră văzînd-o pe aceasta din urmă dansînd cu atotputernicul ministru de stat (în fapt prim ministru) Johann Friedrich Struensee, căci „alianța” dintre ei nu mai era pentru nimeni o taină. Regina nu știa însă că dansează pentru ultima oară cu omul considerat reformatorul țării, cu acela care-și atrăsese dușmănia unei mari părți a nobilimii, ale cărei interese le lezase. La ora unu noaptea, perechea regală s-a retras și nu mult după aceea ministrul de stat a plecat și el spre locuința sa.

O locuință care, în mod ciudat, nu era păzită...

Complotul

Petrecerea avusese loc în noaptea de 16 spre 17 ianuarie 1772, iar lovitura de stat s-a produs în primele ore ale dimineții de 17 ianuarie. Grupul complotiștilor nu era numeros, dar își asigurase sprijinul garnizoanei din Capitală, a Regimentului de infanterie Holster, a dragonilor din Seeland. Din el făceau parte Iuliana Maria, prințesă de Braunschweig, mama vitregă a regelui, fratele acestuia, principele Friedrich, teologul Guldberg și o serie de nobili, inamici nefundulecați ai ministrului de stat cu puteri absolute; printre ei se număra și unul dintre cei care-l ajutase să dobândească puterea, contele Karl Rantzau-Ascheberg.

Complotiștii au pătruns pînă la dormitorul monarhului danez, l-au forțat pe valet să deschidă ușa și l-au trezit din somn pe Christian VII. Sub imperiul amenințărilor, acesta a fost obligat să semneze un ordin de arestare împotriva lui Struensee, pe care îl ridicase în anul precedent la rangul de conte. Alte ordine de arestare a trebuit să semneze împotriva reginei Carolina-Matilda și a citorva demnitari apropiați ministrului de stat, printre care contele Enevold Brandt.

Ordinul de arestare a ministrului de stat a fost încredințat colonelului Köller, un iuncher din Pomerania. Acesta a pornit-o, în fruntea unui detașament din Regimentul Holster, spre locuința acestuia. Ușile au fost descurate cu chei potrivite, Struensee fiind surprins, ca și monarhul, în somn. Cînd i s-a arătat ordinul scris al regelui, înțîi nu i-a venit să creadă, apoi a încercat să bea otrava pe care o avea totdeauna la îndemînă. Dar a fost împledit să se sinucidă, căci această moarte îi se părea dușmanilor săi cu mult prea blîndă. Mîinile i-au fost ferecate în cătușe, și o caleașcă l-a dus, în traul calilor, spre fortăreața-Inchisoare.

Răscoale și baluri mascate

Johann Friedrich Struensee, fiu al unui pastor, s-a născut la 5 august 1737, în orașul Halle, din Germania. Bunicul din partea mamei fusese medic. Tatăl său a fost un om cu mult prea credincios pentru gustul fiului. Publicase chiar o **Carte de rugăciuni pentru orașul Halle**. Johann Friedrich nu se împăca însă prea bine cu biserica și a refuzat cererea părintelui său de a îmbrăca haina preotească. S-a simțit atras de timpuriu spre idelle iluministe, a citit cu pasiune operele filozofilor și enciclopediștilor francezi. În ce privește studiile, s-a consacrat medicinei. Cînd tatăl său a devenit pastor principal la Altona (în apropiere de Hamburg), oraș care ținea pe atunci de Danemarca, Johann Friedrich

a fost numit medic de stat în această localitate.

Curînd tînărul a știut să se facă bine-cunoscut și foarte iubit în cercurile din Holstein*. Îl pasionau nu numai medicina — profesie în care excela —, ci și literatura, politica, problemele de stat.

Tînărul conte Rantzau-Ascheberg și contele Enevold Brandt s-au numărat printre cei care l-au recomandat la Curtea din Copenhaga.

Monarhul Christian VII, care domnea peste un stat ce se întindea pe atunci pe mii de kilometri, de la Elba și pînă la Capul Nord, pe cît de vast pe atît de zdruncinat din punct de vedere economic, era bolnav psihic și toți doctorii eșuaseră în tratarea lui. În anul 1768, la doi ani după urcarea lui Christian VII (1766-1808) pe tron, Struensee a devenit medic al regelui însoțindu-l și într-o călătorie prin Franța, Germania și Anglia, prilej cu care i-a cîștigat încrederea.

Suveranul s-a arătat multumit de medicul său, simțindu-se mai bine sub îngrijirea lui. Atît de multumit, încît i-a recomandat și soției sale să se folosească de serviciile medicale ale lui Struensee. Carolina-Matilda a devenit curînd iubita noului doctor și cariera medicului de Curte, preocupat tot mai mult de problemele politice, a început, mai ales de atunci, să cunoască o ascensiune tot mai rapidă, mai înțîi ca un fel de eminentă cenușie (1770), apoi ca ministru de stat cu puteri depline (începutul anului 1771).

Un biograf al său, Josef Magnus Wehner, după ce arată că în cîteva luni Struensee a ajuns „cel mai însemnat om din Danemarca”, face o caracterizare interesantă a ambianței în care și-au jucat rolul puternicul ministru, regina și regele: „În jurul acestor trei personaje trăia, se linguea, se frămînta lumea Curții din Copenhaga din epoca rococo. O lume plină de minciună, orbitoare, pătimașă, tiranică și lascivă. Ea se agita deasupra tumultului aprig al răscoalelor dezlănțuite de popor. Execuții și baluri mascate, pietism și liberă cugetare, filozofie și bigotism, sărăcie și lux, toate acestea se încrucișau, ca niște fulgere, într-o țară care se îndrepta spre revoluție”.

Mal mult de trei decrete pe zi...

Înainte de preluării puterii de către Struensee, situația Danemarcei nu era deloc îmbucurătoare. Într-o interesantă lucrare, apărută la mai puțin de două decenii după moartea ministrului de stat — **Memorii autentice și interesante sau Istoria con-**

* Provincie aparținînd pe atunci în întregime Danemarcei, ca și Schleswig și Lauenburg - n.r.

Struensee, reformatorul

În p. 81 : execuția lui Struensee și Brandt, după o gravură contemporană

ților Struensee și Brandt, ediție tipărită după manuscrisul redactat de un nobil la Copenhaga * — se spune : „Regatul era într-o stare deplorabilă. Favoritismul și intriga erau mijloacele cele mai sigure de a obține posturi importante și recompense nemeritate. Finanțele țării erau pradă haosului. La Curte se făceau cheltuieli imense, comerțul mergea prost, existau multe slujbe inutile. Poporul era nemulțumit de noile impozite și mai ales de felul cum erau distribuite. Plîngerile se țineau lanț și orice atașament față de monarh dispăruse. Struensee — un om abil — înțeluse toate viciile acestei situații și concepu proiectul vast de a schimba totul în mod radical”.

E drept că Struensee era în viața particulară un ușuratic. În schimb, problemele de stat le privea cu toată seriozitatea.

* Bruxelles, 1789. Lucrarea există în fondurile Bibliotecii Centrale de Stat din București.

tea. Cunoștea opera miniștrilor care în Spania și Portugalia înfăptuiseră reforme importante, era un admirator al absolutismului luminat al lui Frederic cel Mare. Cînd a ajuns la putere, a înțeles să prescrie țării un „tratament sever”.

Istoria a consemnat etapele creșterii autorității sale. În decembrie 1770, l-a convins pe rege să desființeze Consiliul privat, dominat de nobili, iar ministrul principal J.H.E. Bernsdorff, ca și șefii departamentelor de stat au fost demisi. După cum am arătat, Struensee a devenit ministrul de stat, de fapt șef al guvernului. Între lunile martie 1771 și ianuarie 1772, împuternicit să dea dispoziții în numele regelui, a emis peste 1000 decrete **, mai mult de trei într-o zi și a înlăturat din funcții numeroși demnitari incapabili și corupți, în timp ce altora le-a redus indemnizațiile.

Printre măsurile cele mai însemnate a fost reducerea obligațiilor țăranilor iobagi. În *Memoriile* citate scrie în această privință : „Au fost suprimate aproape cu totul corveele impuse țăranilor — povara nenorocită care apăsa asupra clasei celei mai muncitoare și mai active. Această operație foarte utilă a fost începută pe domeniile coroanei, apoi continuată pe alte domenii, prin reglementări echitabile și ferice. Țăranii au văzut în aceasta prevestirea abolirii totale a dependenței lor față de seniori. Vestea despre această acțiune de mare amploare — căreia însă mulți nobili i s-au opus — s-a răspîndit pînă departe în țările străine, unde s-a bucurat de multe elogii”.

Struensee a întreprins și nenumărate alte reforme, în spiritul umanismului și al unui absolutism luminat. A redus cheltuielile Curții, a reorganizat sistemul financiar (situația acestuia fusese pînă la el foarte proastă), a simplificat jurisdicția și a pus justiția pe baze mai raționale. Torturile au fost interzise, situația copiilor ilegitiți îmbunătățită, serviciul sanitar s-a modernizat. E drept, unele măsuri erau luate în pripă, fără o pregătire suficientă. Administrația țării s-a îmbunătățit, mai ales că Struensee știa să aleagă cu grijă oamenii pe care-i desemna în posturile de conducere. Reformele lui au limitat abuzurile nobilimii, a cărei inamicie și-a atras-o foarte curînd, deoarece o leza în privilegiile ei de clasă.

„...întil mina dreaptă, apoi capul”

Conflitul său cu aristocrația a devenit repede notoriu. Pentru a îndepărta o mare parte a nobilimii din Capitală, Struensee a

** În diferite surse, numărul acestora variază între 600 și 2000 ; multe dintre ele nu s-au păstrat, așa încît nu se poate da o cifră precisă — n.r.

recurs la următoarea stratagemă: a convins pe rege să semneze o ordonanță, prin care orice creditor putea obține arestarea debitorilor săi insolvari. Or, foarte mulți nobilii danezi aveau datorii considerabile, datorită luxului pe care îl practicau și a jocurilor de noroc ruinătoare. În consecință, o mare parte din cei cu blazoane... și-au părăsit palatele din Capitală și au plecat pe pământurile lor.

Dar Struensee a făcut și greșeli. A refuzat să învețe limba daneză și, mai mult, a introdus cu forța limba germană ca limbă cvasi-oficială în administrație (decretele le emitea tot în germană). Acest lucru a provocat multe nemulțumiri, nu numai printre nobili, dar și în rândurile armatei, mai ales în marină, care se bucura de o mare influență în stat. Poporul, care întâmpinase cu bucurie reformele sale, nu a privit nici el cu simpatie o asemenea orientare. Nobilii, firește, au profitat de această stare de spirit. Struensee a fost părăsit până și de bunul său prieten contele Rantzau-Ascheberg, care declara că acest „parvenit” l-a decepționat profund. De fapt nu „parvenitismul”, ci spiritul reformator al ministrului de stat îl nemulțumise.

În fruntea complotului a fost, cum am arătat, mama vitregă a regelui. Și nu întâmplător. Ea spera să așeze pe tron pe propriul ei fiu, dar ambițiile ei se lăsară mereu de mîna de fier a lui Struensee.

S-a aliat deci cu nobilii nemulțumiți, nădăjduind că, la rîndul lor, o vor ajuta să-și atingă scopurile.

Așa s-a ajuns la evenimentele din noaptea de 16 spre 17 ianuarie 1772. Atît Struensee, cît și regina au fost întemnițați. Carolina-Matilda a fost închisă în Caste-lul Kronborg, dar pînă la urmă i s-a permis să părăsească țara pe o fregată engleză. Struensee a fost condamnat — ca și E. Brandt — la moarte. Sentința îl acuza că a încălcat în mod grav **Lex Regia** („Legea fundamentală”) și glăsuia, între altele, astfel: „Contele Johann Friedrich Struensee este condamnat a-și pierde toate bunurile, onoarea și viața, pentru a servi ca pildă groaznică celor cu gînduri rele. Va fi lipsit de rangul său de conte și de orice alte titluri ce i-au fost acordate. Călaul îi va tăia mai întîi mîna dreaptă, apoi capul.”

Execuția a avut loc la 28 aprilie 1772. Trupul lui, tăiat în patru bucăți, a fost inițial expus în piața publică, apoi aruncat în adîncul apei, astfel ca să nu aibă nici măcar un mormînt.

Calea inaugurată de Struensee nu a mai putut fi însă zăgăzuită de aristocrație. În cefînd din 1784, în Danemarca s-au efectuat o serie de noi reforme. La 20 iunie 1788, a fost parțial abolită iobăgia, ceea ce a corespuns, firește, năzuințelor celor mai largi mase ale poporului. În amîntirea acestora, victima complotului din 1772 dăinuie ca o figură luminoasă, care a luptat pentru asanarea vieții publice, pentru dreptate și echitate, cu toate erorile comise și care au contribuit la pierzania sa. În istoria Danemarcei, cei numai cîțiva ani ai guvernării lui s-au înscris cu litere de aur.

Caricatură împotriva lui Struensee (după gratis) și a reginei (călare, în veșmînt de bărbat)

Dincolo de tăcere

ELENA GEORGESCU

Doctor în istorie

Ne aflăm în fața unui pachetel donat Muzeului de Istorie a Partidului Comunist, a Mișcării Revoluționare și Democratice din România. Să-l desfacem împreună, să descoperim tainele pe care le-a ascuns timp de trei decenii. E vorba de cîteva fotografii și lucruri care amintesc despre Justin Georgescu*. Imagini din anii copilăriei, din vremea cînd era elev al Liceului Matei Basarab, în 1937, din anii de mai tîrziu. Într-o fotografie îl vedem împreună cu surorile sale, Elisabeta și Maria, cu două zile înainte de arestarea și moartea sa. Apoi lucruri care i-au aparținut: diploma de absolvire a liceului, un carnețel cu cîteva însemnări purtînd pe copertă semnătura posesorului „Tinell Georgescu”, și cărți. Obişnuia să-și coperteze singur cărțile. Din meditațiile pe care le dădea abia își încropea suma necesară pentru plata taxelor școlare și procurarea manualelor. Pen-

tru cărți, mai rar îi rămîneau cîteva lei; unele le-a primit de la un unchi al său. Volumele poartă note, completări, cite un număr de ordine și precizarea, de regulă sus, în colțul drept: „Din cărțile mele, Tinell”.

Ne reține atenția o batistă albă cu dungi albastre și mov, cu cele patru colțuri înnodate. Așa, legată, a fost predată de către autoritățile familiei. Înăuntru se afla portofelul cu acte pe care Justin Georgescu le-a avut asupra sa în momentul arestării. Portofelul negru, din piele, îl avea de la tatăl său. Un pieptene, un creion, un ȧigaret și cîteva acte. „Buletinul de naștere” eliberat de „Primăria comunei București”, cu nr. 5169. Citim: „Prenumele (de botez) Justin. Numele (de familie) Georgescu; de sex bărbătesc, născut la orele 11½ p.m. în ziua de 24 ale lunii iunie 1922, în strada Vultur, nr 64 [azi 54 — n.r.]”. Iată și un bon cu nr. 209, din 9 octombrie 1941, prin care se înregistrează că „Georgescu I. Justin s-a înscris pentru

examenul de admitere la facultate” (de istorie, al cărei student a și devenit); o adeverință cu nr. 7646 din octombrie 1941, din care aflăm că pentru înscrierea la examen i s-a cerut o dovadă că „premilitarul Georgescu I. Justin, născut în anul 1923 [!], în comuna București, județul Ilfov, cu domiciliul în comuna București, fiul lui Ion și Elisabeta, este înscris și activează la pregătirea premilitară în municipiul București, la subcentrul universitar școlar”.

La 20 iulie 1942, Universitatea București i-a eliberat un act cu nr. 3130, în care citim: „Noi, decanul Facultății de filozofie și litere din București, ” certificăm că dl. Georgescu I. Justin, născut la 24 iunie 1922, în comuna București, județul Ilfov, de naționalitate română, de religie ortodox, pe anul școlar 1941-1942 a fost înscris în anul întâi la această facultate, secțiunea istorie, și a frecventat cursurile anului respectiv. Domnia sa a depus în sesiunea iunie 1942 și

* Vezi Magazin istoric, nr. 3-1972.

a obținut numărul de examene necesar pentru promovarea în anul doi. Prezentul s-a eliberat pt. armată”.

Iată și o cerere: „Domnule prefect, subsemnatul Georgescu I. Iustin, domiciliat în strada Traian nr. 45, cu onoare vă rog să binevoiți a dispune eliberarea unui certificat de bună purtare. București, 17 iulie 1942”.

Curios, Justin solicita Poliției Capitalei un certificat de bună purtare. Și pe cererea sa se află raportul Prefecturii Poliției Capitalei, Circumscripția 15, cu nr. de înregistrare 11544, din 18 iulie 1942: „Domnule prefect, am onoarea a referi că din cercetările făcute în București, str. Traian 45, am stabilit că dl. Georgescu Justin domiciliază la adresă, nu a fost reclamat sau cercetat la acest comisariat pentru fapte care interesează ordinea și siguranța publică. Se află înscris în fișele cărții de imobil sub nr. 1790/1939 și la biroul populației” Iată și referatul Prefecturii Municipiului București, Serviciul fișelor și cazierelor: „Am onoarea a referi că dl. Justin Georgescu, fiind căutat în fișe de anchete și condamnat pentru fapte penale, nu s-a găsit” — data de 18 august 1942, nr. de intrare 146158.

După aproximativ o lună, Circa 15 poliție, prin citația nr. 13774 îl invită pe Justin Georgescu „la acest oficiu în ziua de 28 august 1942, ora 9 dim., pentru a ne da relații în ceea ce-l privește. În caz contrariu, vom proceda conform legii”.

Primise, oare, această citație în ziua de 27 august, atunci cind — după cum o confirmă bonurile găsite în actele sale — își cumpărase pantofi noi și stofă pentru pantaloni? Nu se știe...

În dimineața de 29 august, doi agenți l-au înșfăcat și l-au dus la Prefectura Poliției Capitalei, într-o cameră de la etajul II. Portofelul, cu tot ce se afla în el, l-a însoțit pînă în ultimele clipe. Îl însoțise în timpul atîtor ședințe conspirative, la care participase ca membru al celei U.T.C. de la Universitate, sau ca „tehnic” al Sectorului IV-Verde — U.T.C. București.

Tinărul de 20 ani n-a scos nici un cuvînt. A tăcut. Loviturile s-au abătut asupra lui năprasnic, dar a tăcut, pentru că așa înțelesese, așa învățase de la comuniști.

Și a murit tăcînd.

O batistă, un portofel, cărți, acte... Obiecte de la el, despre el. Ele reconstituie frînturi dintr-o prea scurtă viață pusă în slujba nobilei ideal al binelui uman.

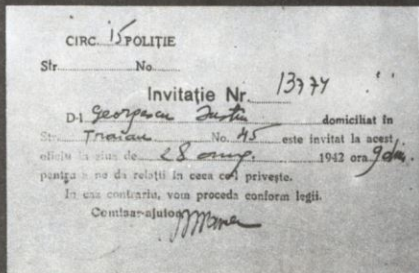
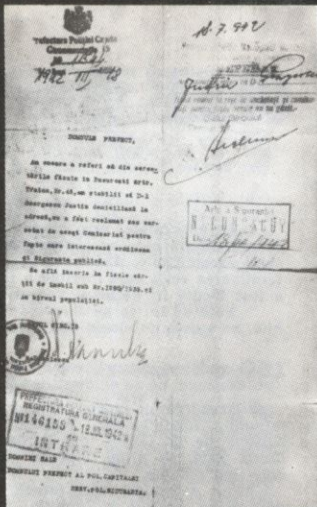
Trepte ale vieții: Justin Georgescu la 11 ani...

...la 13 ani...

...la 20 ani...

CELE ȘAPTE MINUNI

G. BÜSCHER

În antichitate, prin minune a lumii se înțelegea o lucrare de sculptură sau de arhitectură care se distingea printr-o frumusețe extraordinară sau prin dimensiuni excepționale. Asemenea opere existau în număr mare și nu părea ușoară determinarea celor care meritau a fi socotite printre cele șapte minuni sacre; selecția a fost făcută în decursul veacurilor.

Față de tot ce ne surprinde prin întindere colosală sau prin frumusețe deosebită, nu există un elogiu mai mare decât a exclama: „Este a opta minune a lumii!”

150 milioane zile de muncă

Se consideră, de obicei, ca prima dintre minunile lumii, marea piramidă a lui Kheops de la Gizeh, din apropiere de Cairo. Este, de altfel, singura „minune” care mai dăinuie.

Kheops a fost un mare faraon din cea de-a patra dinastie a Egiptului vechi, și a domnit pe la anul 2600 î.e.n. Baza piramidei sale este un pătrat cu latura de 233 m, ceea ce reprezintă, în termeni moderni, o suprafață construită de 54 289 m².

Cu cei 147 m înălțime, ar depăși de două ori Catedrala Nôtre-Dame. Totuși, până-n prezent, eroziunea a redus-o cu 12 m. Volumul acestei enorme mase de piatră era odinioară de 2 700 000 m³, reprezentînd o greutate de 8 milioane tone.

Această cantitate uluitoare de materiale provenea din munții aflați la est de Nil.

Cele 7 minuni ale lumii antice în viziunea unui gravor din sec. XVII:
Piramida lui Kheops

de unde blocurile de piatră erau aduse la locul construcției pentru a fi lucrate. Herodot povestește astfel aceste activități: „De zeci de ori, mil de oameni în serviciul regelui Kheops au tras anevoios pietrele timp de trei luni, de la locul de extracție până la Nil, în vreme ce un număr egal de lucrători aduceau la locul de construcție materialele transportate pe fluviu. Aceste armate de sclavi lucraseră mai întâi timp de zece ani pentru a construi drumul care să le permită exploatarea pietrei”.

O asemenea construcție ar prezenta mari dificultăți chiar și pentru tehnica modernă, cu multiplele sale posibilități (explozive, mașini de tăiat piatră și mecanisme de ridicare). E ușor de imaginat, așadar, ce trebuie să fi însemnat înălțarea piramidei pentru oamenii de atunci, care nu dispuneau decât de mijloace mecanice dintre cele mai rudimentare, precum planuri înclinate, tăvălugi, scripeti și pîrghii! Este adevărat că ei dispuneau, în schimb, de „armate” de sute de mii de sclavi, a căror viață nu avea nici o valoare în ochii stăpînilor.

Arhitecții americani s-au amuzat calculînd cît ar costa astăzi construcția piramidei lui Kheops și au evaluat prețul materialelor la 160 milioane dolari. Presupunînd că lucrările ar fi efectuate cu ajutorul unor mașini moderne și cu contribuția a 10 000 lucrători, ele ar dura cel puțin 200 zile. La vremea ei, însă, după calculele și deducțiile egiptologilor, piramida lui Kheops a necesitat 150 milioane zile de muncă!

Pe lîngă masa enormă de materiale și volumul de muncă pe care le implică o astfel de construcție, un număr de alte fapte uimitoare sînt legate de piramida lui Kheops. Astfel, cele patru fețe ale sale indică cele patru puncte cardinale. O astfel de precizie nu pare ușor de obținut; într-adevăr, arhitecții care au construit în perioada modernă observatorul astronomic din Paris și au vrut să-l plaseze exact în direcția sud-est, au comis o eroare de 18 minute, astfel încît abaterea de numai 4 minute pe care o prezintă axa piramidei cu direcția nord-sud constituie o realizare cu mult superioară.

Culoarul de intrare al piramidei este îndreptat exact către nord; dacă-l prelungești cu o linie imaginară, aceasta ajunge într-un punct situat cu cîteva grade mai jos de polul ceresc; diferența se poate, însă, explica prin deplasarea axei pămîntului, survenită în răstimpul ce ne desparte de epoca lui Kheops.

Multe enigme au fost atribuite acestor ziduri colosale. S-a presupus că arhitecții lui Kheops ar fi fost remarcabili matematicieni, deoarece raportul dintre înălțimea

piramidei și perimetrul ar fi același ca între raza și circumferința cercului (numărul $\pi = 3,14$). Ar fi trebuit deci, ca acest număr, care stă la baza oricărui calcul relativ al cercurilor și care nu a fost descoperit decât mult mai tîrziu, să fi fost cunoscut de arhitecții egipteni, ceea ce pare totuși puțin plauzibil.

Piramidele sînt morminte masive, fără ferestre, fără uși, fără nici o deschidere exterioră, înfruntînd secolele și milenile. **Timpul sfidează totul, dar piramidele sfidează timpul, sună un vechi proverb arab.**

Straturi de flori peste păduri de coloane

Pentru a ajunge la cea de-a doua dintre minunile lumii, trebuie să ne deplasăm de pe malurile Nilului pe cele ale Eufratului; dar pentru a contempla, ar trebui să ne întoarcem în timp cu 3000 ani, deoarece nu ne-a rămas mai nimic din ceea ce a fost, cîndva, o operă atît de admirată.

În Babilon — spune legenda — domnea un rege numit Ninus, căsătorit cu Semiramida. Cum aceasta se plictisea, pentru a-i oferi un sălaș mai atrăgător și mai familiar, regele a poruncit să se înalțe ceea ce avea să fie cunoscut sub numele de **Grădinile suspendate ale Babilonului**.

În realitate, aceste grădini nu erau „suspendate”, ci dispuse în terase ce se înalțau una peste cealaltă, formînd un fel de scară uriașă și acoperind o suprafață de 15 625 m². Ele constituiau una din marile realizări ale arhitecților lui Nabucodonosor II, regele Babilonului (605-562 î.e.n.).

Sub terase, se aflau încăperi de locuit. Trebuie să amintim că arhitecții acelei epoci nu cunoșteau arta bolții și a stîlpilor terminați în semicerc servind la susținerea zidurilor. Nu existau nici grinzile metalice și nici lemnul nu se folosea în construcții. Arhitecților nu le rămînea, prin urmare, altă soluție decât să clădească coloane de piatră atît de numeroase și de puternice, încît să poată suporta toată greutatea ce le era impusă; spațiul dintre coloane era acoperit cu dale grele de piatră. Grădinile suspendate se odîneau, astfel, pe o adevărată pădure de coloane!

A doua problemă consta în a asigura teraselor o perfectă impermeabilitate. Chiar și astăzi, dacă am vrea să construim o grădină pe acoperișul unei case, o astfel de problemă ar prezenta dificultăți serioase. Babilonienii dispuneau de un material care, la ei, înlocuia adesea mortarul: bitumul sau asfaltul. Arhitecții au întins pe dalele de piatră o „saltea” de trestii înmuiate în bitum cald. Pe această căptușeală, au dispus un strat dublu de cărămizi,

• Vezi Magazin Istoric, nr. 11/1971.

acoperit, la rindu-i, cu discuri de plumb. Deasupra acestui triplu strat, a fost așezat unul de humus, cu o grosime de cel puțin 4-5 m, astfel încât cei mai mari arbori să-și poată înfige adânc rădăcinile. Un sistem mecanic de irigare asigura ridicarea apei din Euftrat până la cea mai înaltă terasă.

Grădinile suspendate permiteau o prive-
liște minunată asupra orașului și a întregii
regiuni cu drumurile sale strategice și co-
merciale care legau Orientul și Occidentul.
Timpul a distrus totul; dar nu numai
timpul, ci și oamenii: la un moment dat,
cărămizi din această construcție au fost
întrebuințate la edificarea unui dig de-a
lungul Euftratului...

Cum ajungi nemuritor

În Asia Mică, la Efes, — orașul filozofu-
lui materialist Heraclit — se afla cea de-a
treia minune a lumii: templul Dianei, zeița
vinăriei și a lunii. La început, sanctuarul
acestei divinități era trunchiul unui copac
scobit, în care se afla o simplă statuie. La

mijlocul sec. VI î.e.n., s-a hotărât construi-
rea unui templu grandios.

De la început, alegerea locului pentru
amplasarea edificiului a prezentat oare-
care greutate, deoarece ținutul era adesea
zgâlțit de cutremure de pământ. S-a ales,
de aceea, nu un teren stîncos, care ar fi
transmis nemijlocit mișcările seismice, ci
unul mlăștinos, presărat în prealabil cu
grămezi de cărbune din lemn și cu saci
cu pietre; un teren astfel amenajat putea
suporta greutatea edificiului, avînd, în ace-
lași timp, și calitatea de a amortiza cutre-
murele.

Multe discuții a comportat și găsirea ma-
terialelor necesare. Nu putea fi vorba decît
de folosirea marmurii celei mai pure și
mai fine, însă cărerele cele mai apropiate
se găseau în Insula Paros, la mai multe
mile depărtare de Efes.

Întîmplarea a rezolvat și această pro-
blemă. În vreme ce în cetate se discuta,
un cioban numit Tixodorus își păștea oile
la aproape 8 000 pași de locul ales pentru
edificarea noului sanctuar al Dianei. Doi
berbeci s-au încăierat; cînd unul din ei
s-a rostogolit la pămînt, coarnele sale, răs-
colind țărîna, au dat la iveală o piatră de

Grădinile suspendate din Babilon (în
dreapta imaginii)

o albeață neobișnuită. Surprins, ciobanul a luat o bucată din această piatră și a dus-o în oraș. Sfatul bătrînilor a recunoscut marmura cea mai bună, hotărînd construirea templului cu materialul hărăzit astfel de întîmplare.

Pe un fundament de 127 m lungime și 73 m lățime și la care se ajungea suind 10 trepte, a fost ridicat altarul cu statuia zeiței, înconjurat de un șir dublu de 127 coloane ioniene, dintre care majoritatea au fost dăltuite monolit, dintr-o singură bucată, din faimoasa marmură albă. Înalte de 19 m, aceste coloane susțineau pe capiteli dalele pătrate de marmură care formau acoperămintul. După cum spune legenda, coloanele trebuiau să amintească pe cei 127 principii care s-au ruinat pentru a construi templul.

Sanctuarul a fost terminat către anul 400 î.e.n.; o jumătate de secol mai târziu însă, în 346, un incendiu l-a distrus complet. Poate părea ciudat ca focul să reușească a distruge un edificiu masiv de marmură. În realitate, marmura nu forma decât scheletul, toți pereții subțiri fiind din lemn. Tocmai despărțiturile interioare au fost cele mistuite de foc. La rîndul ei, sub acțiunea căldurii degajate de incendiu, marmura (care nu este decât un carbonat

de calciu pur) s-a degradat, pierzînd acidul carbonic, nemai rămînînd din ea decât calciul, care s-a spulberat la prima ploaie.

Incendiul s-a produs chiar în noaptea nașterii lui Alexandru, fiul regelui Filip al Macedoniei, un fiu care, mai târziu, avea să cucerească lumea. Calamitatea a fost provocată în mod intenționat de un cetățean ambițios din Efes, numit Herostrat, personaj care încercase de mai multe ori să devină celebru. Nereușind — și pentru a-și face totuși numele nemuritor — a hotărît să dea foc templului Dianei. Judecătorii, dorind să-l lipsească de rezultatul fărâdelegii, au interzis să-i fie pronunțat numele.

Templul a fost imediat reconstruit, pozoarele fiind și mai bogate decît în prima variantă. Patru secole mai târziu, remarcabilul edificiu era încă centrul spiritual al cultului Dianei.

În anul 262 e.n., goții au invadat Asia Mică și templul a fost distrus pentru a doua oară; în decursul vremii, marmura a fost, puțin cîte puțin, sustrasă în diverse scopuri, iar astăzi nu a mai rămas nici urmă din cea de-a treia minune a lumii.

Templul Dianei din Efes

Din fildeș, abanos și aur

Mitologia greacă stabilea sălașul lui Zeus în Thessalia, pe Muntele Olimp, unde „tatăl zeilor” trona înconjurat de toate celelalte zeițăți. Sculptorul Phidias l-a reprezentat cu sprincenele încrunțate atunci când i s-a comandat statuia pentru templul din Olimpia (circa 430 î.e.n.).

Această statuie monumentală — a patra minune a lumii antice — măsura 15 m în înălțime și-l reprezenta pe zeu așezat pe un tron din fildeș și abanos, bogat împodobit cu aur și pietre prețioase. Trupul zeului a fost cioplit în lemn de abanos și acoperit cu fildeș pe porțiunile care reprezentau pielea, iar îmbrăcămintea — turnată în aur. Zeul avea capul încins cu o coroană de lauri; în mîna dreaptă ținea o mică statuie a lui Nikè — zeița Victoriei — iar în stînga un sceptru. Să ne ima-

ginăm această statuie colosală pe un soclu de marmură neagră, în penumbra unui templu de proporții de asemeni colosale, și vom înțelege impresia pe care o stîrnea asupra multîmii credincioșilor.

Vreme de secole, templul lui Zeus din Olimpia a fost sanctuarul național al Greciei, plină cînd — din nou — goții au distrus statuia pentru a-i smulge aurul, nelăsînd decît niște ruine. Cu toate acestea, imaginea ei s-a păstrat gravată pe cîteva monezi romane.

Cruciații împotriva mormintului

La marginea sud-vestică a Asiei Mici, se afla orașul Halicarnas, unde domnea regele

Statuia lui Zeus din Olimpia

Mausol (377-353 î.e.n.) cu soția sa, regina Artemiza. Mausol a poruncit arhitecților de la curtea lui să construiască un monument care să se asemene cu piramidele Egiptului, adică să fie, în același timp, atât o operă de artă durabilă, cât și un mormânt regal. Construcția n-a putut fi terminată decât după moartea regelui, sub cîrmuirea soției sale.

După descrierile de care dispunem, a cincea minune a lumii era un edificiu pătrat, împodobit cu coloane și avînd un acoperămint piramidal, în vîrfului căruia o cvadrigă (car triumfal cu două roți, tras de patru cai) fi purta pe Mausol și Artemiza. Înălțimea totală a monumentului trebuie să fi atins 40-50 m. Creatorii lui au fost arhitecți vestiți ai lumii antice: Timotheos, Leochares, Bryaxis, Pytheos, Satyros, sculptorul Scopas ș.a.

Edificiul a supraviețuit la numeroase invazii, însă cavalerii cruciați ai ordinului „Sfîntul Ioan” (ioaniții, mai tîrziu Ca-

valeri de Malta) l-au dărimat pentru a folosi pietrele la construcția unei fortărețe. Apoi, în decursul anilor, a fost distrusă chiar și temelia, pentru a se „recupera” marmura și a se obține din ea, prin ardere, var. S-a descoperit, cu acea ocazie, o grandioasă sală subterană, de unde un culoar strîmt ducea către o sală mai mică și unde se găsea un sumptuos sarcofag de marmură. Cum autorii acestei descoperiri nu dispuneau de unelte suficiente, deschiderea sarcofagului a fost aminată pentru a doua zi. În timpul nopții, însă, niște răufăcători s-au furișat în sală și au golit complet sarcofagul, nelăsînd nimic în urma lor.

Astăzi nu mai există decât niște rămășițe neînsemnate ale acestei opere grandioase. Ceea ce a străbătut veacurile este numele lui Mausol: pînă azi, orice monument funerar de mari proporții și cu caracter artistic, ridicat, de obicei, pentru a omagia memoria unei personalități sau a unui erou, se numește **mausoleu**.

Mausoleul din Halicarnas

Scurta existență a gigantului

La sud de Halicarnas se găsește Insula Rhodos, ai cărei locuitori erau pricepuți navigatori. Cetățenii insulei cultivau artel, manifestînd un gust deosebit pentru statui, îndeosebi pentru cele de mari proporții. După spusele unui contemporan, insula număra 3 000 statui, dintre care 100 erau gigantice.

Cea mai cunoscută și mai admirată era statuia din bronz a zeului soarelui, Helios. „Colosul din Rhodos” — cum era adesea numită — număra 40 m în înălțime; ridicarea ei implicase mari cheltuieli. A fost o cheltuială zadarnică, deoarece statuia n-a „trăit” decît 56 ani : un cutremur de pămînt a răsturnat-o, sfărîmînd-o.

Istoricul roman Plinius (sec. I. e.n.), care i-a văzut rămășițele, povestește că fiecare deget era gros cît corpul unor statui obișnuite. După cucerirea Rhodosului, arabii au vîndut rămășițele statuii unui negustor, căruia i-au trebuit mai mult de 900 cămile pentru a ridica întreaga masă de bronz.

S-au spus destule lucruri contradictorii în legătură cu acest monument. După unii — instalată cu picioarele depărtate și proptite pe cele două diguri ale portului — statuia ar fi servit ca far ; după alții, ea a fost construită pe o insulă mică, alături de port.

Farul din Alexandria

A șaptea și ultima minună de care ne ocupăm se află, ca și prima, în Egipt.

Colosul din Rhodos

Este vorba de un turn, în vârful căruia ardea focul pentru a semnaliza navigatorilor intrarea în portul Alexandria; turnul era situat pe mica Insulă Pharos. De aici provine și cuvântul „far“, care desemnează acest gen de construcții.

Farul din Alexandria a fost ridicat sub domnia lui Ptolemeu II (304-247 î.e.n.) de către arhitectul Sostrate. Legenda spune că Sostrate ar fi supus acțiunii apei mării un număr de materiale, pentru a-l cunoaște pe cel mai rezistent. Singură sticla nu a avut nimic de suferit; în consecință, fundațiile turnului ar fi constat dintr-un enorm bloc de sticlă.

Grecii povestesc că farul măsura 272 m înălțime, ceea ce ar reprezenta aproape „altitudinea“ turnului Eiffel. Dar arabii,

care au pătruns în Egipt mult mai târziu, spun că ruinele sale măsurau numai 116 m. Pe o temelie pătrată, de 69 m înălțime, se ridica un perete octogonal de 38 m, iar acesta susținea un fel de turn de 9 m, pe care ar fi fost fixat un felinar enorm. Nu există nici o îndoială că în primele secole ale erei noastre felinarul era aprins, farul servind pînă în sec. XII.

În 1375, un cutremur de pămînt l-a dărîmat din temelii, astfel încît nu i s-au mai găsit nici măcar ruinele.

I-a supraviețuit numai numele.

„Contingentul“ oficial al minunilor lumii se oprește la 7, cifră pe care anticii o considerau sacră. Dar, pentru a fi obiectivi, trebuie să recunoaștem că un mare număr de alte realizări ale secolelor trecute ar merita, de asemenea, să li se dedice cîteva cuvinte.

Farul din Alexandria

OPERAȚIA „TYPICAL”

(Urmare din p. 80)

Această perioadă de inactivitate forțată ne-a permis să pătrundem mai bine în viața simplă, de toate zilele, a unui post izolat de partizani. În timpul zilei, ședeam în curtea împrejmuită a școlii, observându-ne gazdele. Semănau cu un grup oarecare de țărani răzvrătiți, de pe vremea răscoalelor din trecut împotriva altor ocupanți. Armamentul lor atrăgea atenția prin varietatea lui. Fiecare bărbat, fiecare băiat avea o pușcă sau un pistol, dar numai câteva cartușe de fiecare om. Aproape că n-am văzut arme de același tip.

Mîncarea era gătită de o tînără fată care nu vorbea niciodată nimănui. La început, am crezut că tăcerea ei se datora unei timidități excesive, provocată de prezența unor străini, dar după aceea am aflat povestea ei de la comandant. Era singura supraviețuitoare a unui sat sîrbesc din împrejurimi, masacrat de ustași cu doi ani în urmă. Bărbații, femeile și copiii fuseseră aruncați de pe virful unor stînci, iar fata fusese ultima victimă. Căderea ei a fost însă amortizată de cadavrele rudelor și prietenilor. Zăcuse acolo mai multe săptămîni, sorbind roua de pe stînci, ca să-și potolească setea, pînă ce o găsiseră partizanii. Din cauza șocului, amuțise și nu-și recăpătase de atunci graiul.

Acest post minuscul constituia și un rudimentar centru de informații. Țărani, mai ales femei și ciobani, circulau continuu între satele prietene și vrăjmașe, aducînd mereu vești despre mișcările inamicului. Într-o dimineață, o țărancă s-a oprit în fața școlii; sta și torcea lînă. După ce și-a terminat în tăcere treaba, a înmînat comandantului o bucată de hîrtie ce fusese înfășurată pe furcă. Mesajul anunța că trupele de cetnici din satul învecinat se întorseseră în munți.

În casele pe care le puteam zări pe drumul care ducea spre vest nu se mai aflau bărbați. Era timpul să pornim iarăși la drum. Comandantul și-a adunat mica trupă, cam zdrenguțită, dar bătrînosă, și le-a ținut oamenilor o cuvîntare mișcătoare despre cînteca de a însoți, pînă la postul următor, în drum spre comandamentul suprem, pe membrii unei misiuni aliate...

Generalul Fitzroy Maclean a sosit la Cartierul general al lui Tito în toamna anului 1943, în calitate de reprezentant al

guvernului britanic. Prezența lui însemna recunoașterea oficială a lui Tito de către anglo-americani, în calitate de Comandant suprem al Mișcării de partizani din Iugoslavia.

Epilog

Douăzeci de ani mai tîrziu, am făcut o călătorie înapoi în timp și spațiu.

În tăcerea pădurii și a povîrnișurilor muntoase din jurul piscurilor Durmitorului, mi s-au perindat dinaintea ochilor, ca niște umbre înșelătoare, fantomele bătaiei, amintirile faptelor din trecut și a soartei acelora în mijlocul cărora fuseseră brusc aruncați cîțiva oameni sosiți dintr-o altă lume.

Pe drum, înaintea noastră, a apărut un grup: tatăl, umblînd în frunte, un băiețuș călare și soția venind în urmă. Porniseră spre școala din Zabljak. Grupul s-a oprit lîngă noi. Bărbatul m-a privit o clipă în tăcere și apoi mi s-a adresat în sîrbă:

— Sînteți omul care a ieșit din pădure!

Din discuția ce a urmat, a reieșit că, la vîrsta de optsprezece ani, făcuse parte din patrula de partizani trimisă să ne găsească după parașutare. Amintirile ne-au năpădit într-o clipă.

După discuții priipite și emoționante, ne-a invitat la el acasă, pentru seara următoare. Tomo Zugici era membru al Partidului Comunist din Muntenegru dinainte de război și autoritățile italiene de ocupație din 1941 îl luaseră la ochi. În casa lui avusese loc, cu un an mai înainte, o ședință secretă a Comitetului de partid din Muntenegru, la care participase Tito. Ferma și clădirile înconjurătoare fuseseră incendiate de o patrulă inamică și reconstruite după război de autoritățile locale; se pusesse și o placă comemorativă, în amintirea ședinței de partid.

Petrecerea în cînteca noastră a durat pînă în zori, într-o atmosferă în care vechile obiceiuri se îmbinau cu viața nouă: femeile, în negru, stăteau în picioare, bărbații erau așezați în jurul unei mese cioplite cu toporul; berbeci fripti erau aduși din bucătării nevăzute, paharele umplute din belșug cu vin și rachiu, iar melancolica guzla, instrumentul cu o singură coardă al muntenegrenilor, acompania, dintr-un colț, povestirile trecutului și cîntecele despre războiul partizanilor.

MIȘCAREA MUNCITOREASCĂ ȘI LEGISLAȚIA MUNCII ÎN ROMÂNIA, 1864-1944, Editura Științifică, București, 1972. Elaborat de un colectiv (coordonatori **Nicolae Petreanu** și **Ilie Ceaușescu**) volumul prezintă lupta desfășurată de proletariatul din România împotriva exploatarei și discriminării economice, politice și sociale. Cartea ilustrează, pregnant, rolul organizării clasei muncitoare în lupta pentru îmbunătățirea condițiilor sale de viață.

GHEORGHE KASTRIOTUL SKANDERBEG, Editura Științifică, București, 1972. Conducător neînfricat al luptei poporului său împotriva ocupației otomane, Skanderbeg — devenit legendar încă în timpul vieții — a constituit obiectul a numeroase studii și lucrări. Comemorarea, în 1968, a 500 ani de la moartea marelui erou, a prilejuit Institutului de istorie și lingvistică din Tirana publicarea lucrării cu titlul de mai sus, pe care Editura Științifică o oferă cititorilor români în tălmăcirea **Aureliei Zub**; studiul introductiv și notele — **Virgil Cindea**.

Lucrarea subliniază legătura eroului cu masele populare, factorul esențial al victoriilor obținute de poporul albanez în lupta contra ocupației străine.

ȚĂRILE ROMÂNE ȘI ITALIA PÂNĂ LA 1600, Editura Științifică, București, 1972, **G. Lăzărescu** și **N. Stoicescu** au realizat o utilă sinteză a complexelor contacte româno-italiene (economice, politice, culturale, artistice și religioase) în sec. XIII-XVI.

Legăturile domnitorilor români, printre care Ștefan cel Mare, Neagoe Basarab, Petru Cercel, Petru Șchiopul, Despot Vodă și alții, cu cele mai puternice state italiene, relațiile diverșilor autori italieni despre Valahia, Moldova și Transilvania, întregesc în chip fericit volumul, oferind o lectură interesantă.

MOLDOVA ÎN CONTEXTUL POLITIC EUROPEAN (1517-1527), București, 1972, lucrare tipărită de Editura Academiei Republicii Socialiste România, în colecția *Istorie și civilizație*, sub semnătura lui **Horia I. Ursu**. Cartea este consacrată celor zece ani de domnie a lui Ștefăniță Vodă, — atît de zbuciumată și mai ales controversată — privită în legătură strînsă cu evoluția statelor vecine, în condițiile expansiunii puterii Imperiului otoman.

SOLIDARITATEA MILITANTĂ ANTIFASCISTĂ, 1933-1939, de dr. **Ion Babici**, Editura Politică, 1972. Autorul a folosit un bogat material informativ, din care nu lipsesc do-

cumente inedite, scrierile și publicațiile vremii, mărturiile și amintirile unor participanți activi la evenimentele analizate. Sint înfățișate pe larg manifestările internaționaliste ale mișcării antifasciste, muncitorești și democratice din țara noastră.

ROMANITATEA ROMÂNILOR, ISTORIA UNEI IDEI, de **Adolf Armbruster**, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1972. Lucrarea, care apare sub egida Academiei de Științe Sociale și Politice a R. S. România — Institutul de istorie „N. Iorga” — a fost elaborată sub conducerea științifică a acad. **Andrei Oțetea** și susținută ca teză de doctorat. Autorul urmărește ideea de romanitate a românilor, evoluția ei în decursul veacurilor sub multiple aspecte: unitatea de neam, latinitatea limbii, esența romană a unor obiceiuri, datini și credințe populare etc.

AUSTRIA ȘI PRINCIPATELE ROMÂNE ÎN VREMEA RĂZBOIULUI CRIMEI 1853-1856 de **L. Boicu**, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1972. Apărută sub egida Academiei de Științe Sociale și Politice — Institutul de istorie și arheologie „A. D. Xenopol” — Iași, lucrarea este fundamentată pe o vastă bibliografie, în bună parte inedită.

FOSTUL CIVITAS MOLDAVIENSIS

Ing. MIHAI MARCULESCU, din Bacău, ne întreabă: „unde se află orașul Bala — fost Civitas Moldaviensis, prima capitală a Moldovei feudale?” În județul Suceava, la cîteva kilometri depărtare de orașul Fălticeni.

„PIAȚA CAILOR”

CERNEA NICOLAE, din Constanța, dorește să știe dacă Et-meydan („piața cărnii”) și At-meydan („piața cailor”) din Istanbul sînt unul și același lucru. Nu! „Piața cailor” este denumirea turcească a hipodromului care, în timpul Imperiului bizantin, era locul unde se desfășurau nu numai întrecerile hipice, ci și înfruntările politice.

VESTIGII ISTORICE ÎN PĂRĂSIRE

GHEORGHE POPESCU-GHERGANI, din București, ne semnaleză starea precară în care se află unele relicve istorice: „este vorba de monumentul combatantului Cheralnia Mahumed, din Regimentul 3 tiraliori algerieni (pe atunci unitate a armatei franceze), împușcat de germani la Slobozia, la 14 octombrie 1918. Acest monument a fost ridicat și îngrijit cîndva de „Societatea monumentelor eroilor căzuți în război” — după cum este dăltuit pe piatra monumentului.”

A doua relicvă se află „în parcul municipiului Călărași: un sarcofag roman, cu cadav.”

Cititorul nostru propune — și noi ne râlim — ca forurile competente să ia sub protecția lor aceste vestigii istorice.

PRECIZĂRI LA „SFIRȘITUL LUMII”

Prof. dr. CONSTANTIN SIMIONESCU, din București, ne semnaleză unele inadverențe existente în articolul Sfîrșitul lumii nu a avut loc de A. Strindberg (nr. 7/1972) cauzate — după cum am avertizat chiar în introducerea articolului — de faptul că autorul este scriitor și nu istoric: „celebra bazilică Sf. Petru din Roma — ne scrie cititorul nostru — cu turnul înalt de 138 m și larg de 42 m, a început să fie reconstituită în 1506 după planurile unor vestiți artiști-arhitecți, printre care Rafael și Michelangelo, creatorul giganticele cupole. Orogliul este, îndeobște, atribuit lui Gherbert d'Aurillac — papa Silvestru II — care a mai construit și orogliul din Magdeburg”. În ceea ce privește hîrtia, „după o hartă publicată în Courier de l'UNESCO și intitulată „Drumul hîrtiei”, acest material a pătruns în Europa în sec. XII, în Italia ajungînd abia un veac mai tîrziu.”

O ÎNCLEȘTARE MITOLOGICĂ

STEFAN NICOLAE-LEU, din Motru, jud. Gorj, citind articolul Onoarea se spăla cu sînge (nr. 3/1972), dorește precizări în legătură cu „homerica înclăstare dintre Paris și Menelau”.

Paris o răpise pe Elena, soția lui Menelau, și acesta a fost motivul războiului troian. La început, Paris s-a luptat singur cu Menelau, dar a fost înfrînt (v. Anca Balaci, Mic dicționar mitologic greco-roman. 1969, p. 294).

O PROPUNERE

Generalul maior în rezervă C. RADULESCU, din București, ne scrie: „Doresc să fiu mesagerul cetățenilor din orașul Pitești în legătură cu numele unei străzi. De mic copil eram obișnuit cu strada la care mă refer să se cheme «I. Hellade Rădulescu». Mai tîrziu i s-a schimbat denumirea, devenind strada «Popa Șapcă». Se știe rolul preotului Radu Șapcă în zilele de 9-11 iunie 1848, la Islaz... Dar referindu-mă la Hellade, la numeroasele sale lucrări (traduceri, articole, activitate ziaristică etc.), la el ca autor al Proclamației de la Islaz — se desprinde contribuția de seamă a pașoptistului, a marelui cărturar. În ziarul Timpul din 21.XI.1881, Eminescu scria: «Hellade este cel dintîi scriitor modern al românilor», este «părintele limbii literare pe care o folosim astăzi... După ghinea mea, ar fi oportun să se revină la vechea denumire de «I. Hellade Rădulescu»; numele preotului revoluționar Popa Șapcă poate fi atribuit unei alte străzi, din cele ce se numesc «Crinului», «Dumbrava», «Fundătura», «Giurgiului».

Cum am mai procedat și în alte ocazii, publicăm această sesizare în atenția celor în drept.

UN PASIONAT CITITOR

C. DAMIAN, din Fălticeni, ne scrie: „sînt un pasionat cititor al revistei Magazin istoric... Urmăresc cu interes toate articolele publicate, deoarece sînt foarte interesante. O surpriză dintre cele mai plăcute a fost pentru mine articolul Cazul Stere, publicat în nr. 6 din iunie 1972.”

Referitor la romanul în preajma revoluției, sugestia dv. va fi comunicată forurilor de resort.

ȘI FIUL MEU A LUPTAT PE FRONTUL ANTIHITLERIST

IOAN VASILESCU, din municipiul Birlad, ne scrie: „În nr. 5 din mai 1972 găsec un articol intitulat Un fiu care lupta departe, de Ion Nania. Am rămas nespus de impresionat de cele scrise, căci scrisorile aceluia ostaș seamănă foarte mult cu cele trimise de pe front de fiul meu.”

Am 84 ani; am avut trei copii, două fete și un băiat, Ionel, care mi-au murit și azi sînt singur, nu am pe nimeni. Ionel, fost sublocotenent în Batalionul 6 vînători de munte, a murit în decembrie 1944, în Ungaria. Vă trimit aceste cîteva scrisori ce le am de la el; nu am cui să le las. Sînt mărturie care dovedesc că și fiul meu a luptat pentru «Ardealul nostru drag», cum scria el într-o carte poștală.”

Vă mulțumim pentru gestul care ne-a emoționat și vă promitem că într-unul din numerele închinăte victoriei împotriva fascismului vom publica cîteva fragmente din scrisorile trimise.

PROPUNERI, SUGESTII

SPERANȚA VIVOSCHI, din București, ne scrie: „ca abonată a mult. apreciatului nostru Magazin istoric, aș dori să apară un articol despre Cornelia, mama Gracchiilor, a cărei pildă de sacrificiu ar fi un exemplu plin de învățăminte.”

E. V. POPOVICI, din București, ne scrie: „În ziarul, România liberă din 7 mai 1972

am citit reportajul lui Mihai Creangă, Drumul Dorobanțului, în care descrie și casa din str. Gheorghe Lazăr nr. 15, Vaslui, unde a trăit mult timp Constantin Turcanu. Din reportaj n-am putut deduce: 1) dacă pe modesta casă s-a pus o placă; 2) dacă macaralele și buldozerele ce înaintază pe str. Gh. Lazăr (spre a ridica noi construcții) vor ocoli modesta casă; 3) dacă profesorii, Consiliul popular și ceilalți factori de răspundere nu sînt de părere că acolo, în căsuța lui Constantin Turcanu, ar trebui organizat un mic muzeu?"

Am inserat întrebările dv. în speranța că organele în drept le vor da un răspuns.

TREI DENUMIRI — ACELAȘI ORAȘ

LEONTIEȘ GEORGE, din satul Molld, jud. Suceava, ne întreabă dacă Petersburg — actualul Leningrad — și Petrograd, sînt unul și același oraș, sau două localități diferite.

La cele arătate de dv. în scrisoare despre întemeierea orașului Petersburg de către Petru I al Rusiei, în 1703, adăugăm

că țarul a început prin a construi în acel an, pe malul Fluviului Neva, fortăreața Petropavlovsk și că orașul care s-a dezvoltat în furul acestei fortărețe a fost numit Sankt-Petersburg. În 1712, Petersburg a devenit capitala Rusiei, ajungînd, la sfîrșitul sec. XVIII, cel mai mare oraș al țării.

În anii primului război mondial, numele orașului a fost schimbat din Petersburg în Petrograd. Este vorba, așadar, de unul și același oraș, a cărui denumire — în primul caz cu terminația germanică burg, în al doilea cu una slavă, grad — se traduce prin orașul lui Petru. În 1918, Petrogradul a încetat să mai fie capitală, aceasta fiind mutată la vechiul ei sediu, Moscova. La 26 ianuarie 1924, cel de-al doilea Congres al Sovietelor din U.R.S.S. a hotărît ca orașul Petrograd să se numească Leningrad, în cinstea lui Vladimir Iliei Lenin, a cărui activitate revoluționară a fost strîns legată de orașul de pe Neva.

Nicolae MINEI

CE VOM CITI ÎN NUMĂRUL VIITOR AL REVISTEI

PAGINI DE CRONICĂ 1866-1947 :

● „Adevăratul culpabil, singurul culpabil este regele. A fost pentru noi o nenorocire suirea pe tron a acestui om“. Semnat : G. Panu. Data : 12 februarie 1887 ● În 1906, familia regală are o „leafă“ de 1,5 ori mai mare decît se cheltuiește anual pentru învățămîntul a 6 500 000 români ● Din închisoare, comunistul Gh. Tănase trimite în 1920 o scrisoare-rechizitoriu „Domnului Ferdinand de Hohenzollern, de profesie I-ul rege al României Mari, domiciliat Calea Victoriei nr. 157“ ● Bilanț la 31.XII.1936 : capitalul lui Carol II — 241 111 246,29 lei ● 1945-1947 : P.C.R. zădărnicește încercările reacțiunii de a declanșa un război civil ● Ciudata grevă a suveranului și firescul ei eșec ● Atmosfera de la Palat : destăinuirile unui fost aghiotant regal ● Londra : vizita lui Mihai și sfaturile lui Churchill ● La 29.XII.1947, în proprietatea Casei Regale : 15 kg de aur, 152 000 ha de terenuri, 2 067 camere ● Ultimele zile ale monarhiei, prima zi a Republicii ● Gara Sinaia, 3.I.1948 : un tren pleacă spre Apus.

Iată doar cîteva dintre temele din nr. 12/1972 al revistei noastre, care va mai cuprinde numeroase texte rămase pînă acum în manuscris, documente și fotografii inedite, scrieri și caricaturi din trecut — toate consacrate glorioasei aniversări a unui sfert de veac de la proclamarea Republicii.

CONTENTS

RADU POPA The Princes of Hateg (13th-14th Centuries) .. 2	VASILE NETEA Mazzini and the Romanian Revolutionaries .. 10
ION SPĂLĂTELU The Republic in the Consciousness of the Romanians in the Course of Centuries .. 16	ION COMAN Behind the Scenes of the Dealings of the Hohenzollern Monarchy .. 22
K. ERHARDT Aachen, the First European Mediaeval Capital .. 38	BRUNO FREI Karl von Ossietzky, a Prisoner of the Nazis, Winner of the Nobel Prize .. 41
GELCU MAKSTOVICI Sixty Years since the Proclamation of the Independence of the Albanian State .. 50	RADU VULPE Following the Traces Left by the Illyrians .. 54
ANASTAS MIKOYAN Memoirs .. 58	MICHAEL KRONER Historical Dictionary: The Saxons, the Swabians and the Landlers .. 62
* An Interview with Academician Constantinescu-Iasi .. 64	
JAMES MORRIS The Disappearance of the Tasmanian Population .. 68	STEFAN SORIN GOROVEI The Order of the Garter of ... Suzeava .. 72
F.W.D. DEAKIN The Typical Operation .. 75	W. GREGOR Johann Friedrich Struensee, the Reformer .. 81
G. BÜSCHER The Seven Wonders of the Ancient World .. 88	

SOMMAIRE

RADU POPA Les princes du Hateg (XIIIe-XIVe siècles) .. 2	VASILE NETEA Mazzini et les révolutionnaires roumains .. 10
ION SPĂLĂTELU La République dans la conscience des Roumains au cours des siècles .. 16	ION COMAN Dans les coulisses des affaires de la monarchie des Hohenzollern .. 22

K. ERHARDT Aachen, la première capitale médiévale européenne .. 38	BRUNO FREI Karl von Ossietzky, un détenu des nazis, lauréat du Prix Nobel .. 41
GELCU MAKSTOVICI 60 ans depuis la proclamation de l'indépendance de l'Etat albanais .. 50	RADU VULPE Sur les traces des Illyres .. 54
ANASTASE MIKOYAN Mémoires .. 58	MICHAEL KRONER Dictionnaire historique: Les Saxons, les Souabes et les Landler .. 62
* Interview avec l'Académicien Constantinescu-Iasi .. 64	
JAMES MORRIS La disparition de la population tasmanienne .. 68	STEFAN SORIN GOROVEI L'ordre de la Jarretière de ... Suzeava .. 72
F.W.D. DEAKIN L'opération Typical .. 75	W. GREGOR Johann Friedrich Struensee, le réformateur .. 81
G. BÜSCHER Les sept merveilles de l'antiquité .. 88	

С О Д Е Р Ж А Н И Е

Р. ПОПА Хацкерские князья (XIII-XIV-е века) .. 2	В. НЕТЯ Мадзини и румынские революционеры .. 10
И. СПĂЛĂЦЕЛУ Республика в сознании румын в течение веков .. 16	И. КОМАН За кулисами сделок Гогенцоллернов .. 22
К. ЭРХАРТ Аахен — первая средневековая европейская столица .. 38	Б. ФРЕЙ Карл фон Оссиетски — нацистский узник, лауреат Нобелевской премии .. 41
ДЖ. МАКСУТОВИЧ 60-летие провозглашения государственной независимости Албании .. 50	Р. ВУЛПЕ По следам иллиров .. 54
А. МИКОЯН Мемуары .. 58	М. КРОНЕР Исторический словарь .. 62

* Интервью дает академик П. Константиnescu-Яшь .. 64	ДЖ. МОРРИС Исчезновение тасманского народа .. 68
Ш.С. ГОРОВЕЙ Орден Подвязки из ... Суцавы .. 72	Ф.У.Д. ДИКИН Операция Типичная .. 75
В. ГРЕГОР И.Ф. Штруэнзе — реформатор .. 81	Г. БУШЕР Семь чудес античного мира .. 88

INHALT

RADU POPA Die Prinzen von Hateg (13.-14. Jhdt.) .. 2	VASILE NETEA Mazzini und die rumänischen Revolutionäre .. 10
ION SPĂLĂTELU Die Republik im Bewusstsein der Rumänen im Laufe der Jahrhunderte .. 16	ION COMAN Hinter den Kulissen der Geschäfte der Hohenzollern Monarchie .. 22
K. ERHARDT Aachen, die erste europäische Hauptstadt des Mittelalters .. 38	BRUNO FREI Karl von Ossietzky, ein Gefangener der Nazis, Träger des Nobelpreises .. 41
GELCU MAKSTOVICI 60 Jahre seit der Unabhängigkeitserklärung des albanischen Staates .. 50	RADU VULPE Auf den Spuren der Illyren .. 54
ANASTAS MIKOYAN Memoiren .. 58	MICHAEL KRONER Geschichtswörterbuch: Die Sachsen, die Schwaben und die Landler .. 62
* Interview mit Akademiker Constantinescu-Iasi .. 64	
JAMES MORRIS Das Aussterben der tasmanischen Bevölkerung .. 68	STEFAN SORIN GOROVEI Der Strumpfbandorden von ... Suzeava .. 72
F.W.D. DEAKIN Die Operation Typical .. 75	W. GREGOR Johann Friedrich Struensee, der Reformator .. 81
G. BÜSCHER Die sieben Wunder des Altertums .. 88	

ABONNEMENTS: ROMPRESFILATEL'A — Serviciul Import — Export presă, București, Calea Griviței nr. 64-66, P.O.B. — 2001

magazin istoric

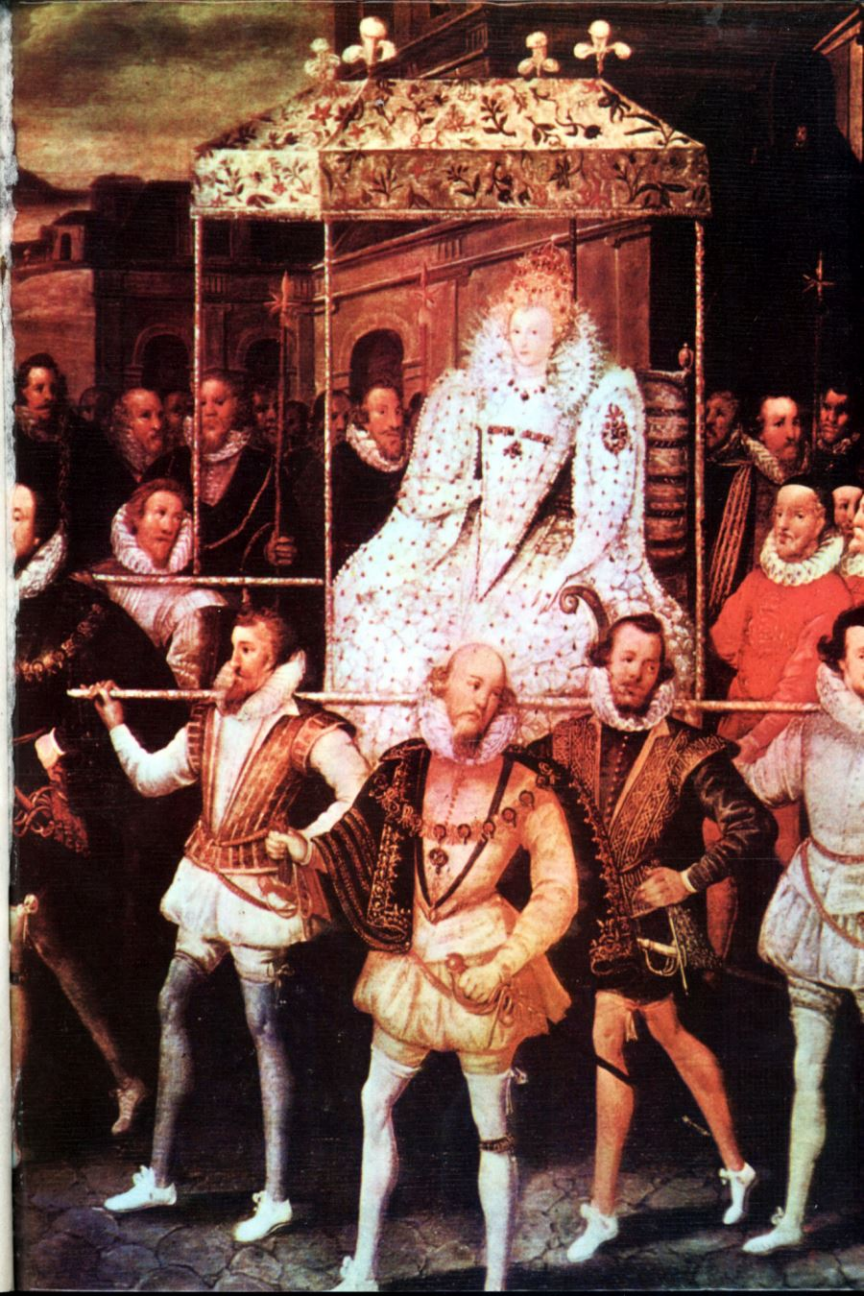
București, str. Onești, nr. 5 — Sectorul 1, Oficiul poștal Nr. 1, telefon 16 68 72, 15 16 68

REDACTORI: Ioan Dragomirescu, Ștefan Sorin Gorovei, Vasile Șimandan, I. M. Ștefan, Marian Ștefan, Domnica Zavoiu
SECRETAR GENERAL DE REDACȚIE: Valeriu Buduru
PREZENTAREA GRAFICĂ: Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștale, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — București

JUNIMEA ROMANA

SCOPUL NOSTRU

ntimentul datoriei ne face a lua pana in mana. —
ați necunoscuți, dar entusiasmați de amorul patriei,
opunem a propaga, cu tot zelul unor inimi infocate,
iurii naționale. Juni noi înșine, ne adreșăm mai
posibile la junimea română din toate provinciile; fa-
chemare la toate simțimentele nobile, la toate inimile
râse; indemnăm pe toți a se aduna împrejurul stin-
ului pe care e scrisă devisa : *Unirea Românilor*.

mai uniți vom putea înainta, vom putea isbui în
luptei. Pote că acesta îi nu e așa departată. Europa
ă o ascăptă și o chiamă : căci pretutindeni închis-
sunt pline, pretutindeni familiile plâng pe vr' un
pit din sinul lor, pretutindeni tiranii se îmbată cu
ne poporelor. Când generațiile viitoare vor citi istoria
ementelor de aci, se vor mira cum într' un secol de
ă s'au repetat crădimele și persecuțiile domniei lui
și Domitian; dar cel puțin să nu le facem a se mira
șitate noastră : să ne ridicăm fruntea din pulbere, să
răm jugul fără întirziere.

tru acesta se cere o îndoită energie de acție și de
gandă. Pentru ceea ce priveste acția, lăssăm celor
echi, mai înțelepți și mai experimentați missia de a
anisa. Le aducem numai aminte că nu e așa anevoe
face o revoluție pe cît e anevoe de a o ține, de a o
lăcina, de a o face să triumfe pentru tot d'aura.

it pentru ceea ce se atinge de propagandă, noi o vom
pect ne iartă puterile noastre; însă missia cea
rtantă și mai anevoe este a voastră, fraților c
în țară, căci totul acolo e de facut. Propagați
e văstre, recrutați neîncetat împregiurul vost
ce vor compune ostirsa viitorului. — Pericles
-seu domnesce piste Atena, fiind că el care gu-
ăra guvernat de soția sa, și acesta de fiul său.
t s'asemăna într' acesta faimosului Atenian. Să
nă o asemenea-favore spre a 'i face să se pătru-
nie simțimentelor și a convicțiilor noastre. Pote
născut cu cîtu-va ani mai tîrziu, ar fi fost mai r

când le place, a le lua caselle, bucatele, și adesea r
mult dect...

...noștri! nu v' speriați că
...revolutionari : revolu-
...sunt aceia cari v
...ă. Departe de a
...nsuflați-le amo
...nă cu noi : « Ju
...ce tréptă, v'e
...acela care vin
...este un monstr
...face o rană n
...de la patrie, de

ori ce altă ocazie s
...unei virtuți, fiind că
...precum cel ce tag
...a chiar că e dia,
...prin acesta chi

D...em principari
gene...

